

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin
Seminář obecných a komparativních dějin

Linda Kovářová

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Místa paměti a kulturní dědictví.
Na příkladu Kutné Hory.

Places of Memory and Cultural Heritage.
On the Example of Kutná Hora.

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Luďa Klusáková, Csc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, výhradně s použitím odborné literatury, uvedené na konci práce.

V Praze dne 15. 12. 2008

Linda Kovářová

Tato práce by nikdy nevznikla bez cenné pomoci, rad a připomínek doc. PhDr. Ludi Klusákové, Csc., které bych chtěla tímto způsobem vyjádřit svůj dík. Dále bych chtěla poděkovat doc. PhDr. et JUDr. Jakubu Rákosníkovi, Ph.D., zaměstnancům a přednášejícím Národního památkového ústavu v Praze a rodičům, kteří mě v průběhu studia podporovali.

Obsah

Úvodem.....	5
Kapitola 1: Paměť a místa paměti.....	10
1.1 Reflexe tématu paměti v historické vědě a zhodnocení literatury.....	13
1.2 „Paměť“: koncepty.....	19
1.2.1 Halbwachs: „kolektivní paměť“.....	22
1.2.2 Nora: „místa paměti“.....	25
Kapitola 2: Památky – místa paměti.....	29
2.1 Památka jako fenomén.....	30
2.2 Památka: heslo v odkazech naučných slovníků a encyklopedií.....	33
2.3 „Památka“ a související pojmy: typologie.....	35
2.3.1 „Památky“.....	35
2.3.2 „Dědictví“.....	37
Kapitola 3: Péče o místa paměti.....	42
3.1 Definování památkové péče.....	42
3.2 Vývoj památkářské idey.....	45
3.2.1 Počátky.....	46
3.2.2 Zrod moderní památkové péče.....	49
3.2.3 Novější trendy.....	51
3.2.4 UNESCO: nový koncept světové památkové péče.....	55

Kapitola 4: Kutná Hora – místo paměti.....	65
4.1 Z historie Kutné Hory.....	66
4.1.1 Středověký obraz: počátky.....	66
4.1.2 Středověký obraz: rychlý rozkvět a slavné 14. století.....	68
4.1.3 Středověký obraz: husitské války ve městě.....	70
4.1.4 Středověký obraz: doba poděbradská a jagellonská.....	71
4.1.5 Na prahu novověkého obrazu: nástup habsburské dynastie a předbělohorské období.....	72
4.1.6 Novověký obraz: před Bílou Horou a po ní.....	74
4.1.7 Novověký obraz: osvícenský absolutismus a doba předbřeznová.....	75
4.1.8 Novověký obraz: rok 1848 a doba pobřeznová.....	77
4.1.9 Moderní obraz: město a světové války.....	78
4.1.10 Moderní obraz: poválečná doba a totalita.....	80
4.2 Urbanisticko-architektonická skladba města a památkové zhodnocení.....	82
4.2.1 Vývoj půdorysné, prostorové a architektonické kompozice města.....	83
4.2.2 Přehled hlavních kutnohorských architektonických památek.....	92
4.3 Kutná Hora dnes.....	106
4.3.1 Využití kulturně-historického potenciálu města - orientace na turistický průmysl	107
4.3.2 Vliv získání titulu “památko UNESCO”.....	110
4.3.3 Kulturní zázemí (kulturní zařízení).....	113
4.3.4 Kulturní kalendář a festivita.....	114
4.3.5 Sdružení podporující rozvoj kultury.....	116
4.3.6 Prezentace města.....	118
4.3.7 Paměť místa – symboly Kutné Hory.....	120
Závěrem.....	124
Summary.....	127
Použitá literatura.....	128

Úvodem

Na počátku mého výzkumu byl zájem o památky, především pak o současný fenomén “památky UNESCO”. Kladla jsem si nejprve takové otázky, jako co vlastně památky představují, obzvláště ty “unescové”, jak vypadá život takovýchto míst. Památky jsem začala vnímat především jako místa paměti, inspirovaná Pierrem Norou, jako místa, kde se ukotvují, zhušťují a vyjadřují zdroje naší kolektivní paměti. Studium památek, které tak vnímám ve své práci jako místa paměti, se ovšem ocitá v prolínání dvou rovin, nejenže vypovídají o určité tradici paměti, kterou jsme zmiňovali, ale hrají rovněž roli čistě historiografického monumentu, dokumentu. Proto jsem chtěla vnést do problematiky rovněž téma památkové péče, která v tomto směru památky vnímá. Chtěla jsem vidět, jak se v rámci památkové péče památky definují, jak se vztah k nim proměňoval.

Jako příklad pro pozorování problematiky v praxi jsem si vybrala jakožto místo paměti Kutnou Horu. Zvolené místo, muselo splňovat především jednu podmínku – být, pokud možno delší dobu, zapsáno na Seznamu světového dědictví UNESCO. Šlo mi totiž i o zachycení interpretace světového dědictví UNESCO a toho, jestli si nový status místa vyžádal změny či ne a popřípadě jaké. Rozhodnutí pro Kutnou Horu pak bylo do jisté míry náhodou a do určité míry i záležitostí praktickou díky její blízkosti a dobré dostupnosti z Prahy. Předpokládala jsem navíc, že Kutná Hora již může mít zkušenosti různého druhu, a v důsledku toho také celé spektrum názorů na turismus ve městě. Mým indikátorem pro poznávání Kutné Hory - místa paměti byl její vztah k památkám a ke své historii. Tento poměr jsem sledovala v přítomnosti a věřím, že nebylo nutné konstruovat teze z přímého a dlouhodobého kontaktu s přítomnými místními komunitami. Sáhla jsem po možnosti využití především pramenů písemného charakteru a návštěv města, tedy jakéhosi přímého pozorování.

Svou práci jsem tak poté začala koncipovat jako historickou práci, která by vycházela ze studia „míst paměti“, které představuje široká škála vedoucí od archivu a muzeí, přes architektonická místa, symbolická místa jakými jsou například různé oslavy až k místům funkčním jako jsou učebnice či různé publikace (ať naučná literatura či propagační materiály),

zabývající se daným místem.

Prvním krokem a první kapitolou, která má plnit funkci teoreticko-metodologického východiska bylo osvětlení konceptu paměti, míst paměti a prostudování vztahu mezi historií a pamětí. Snažila jsem se poskytnout základní vhled do problematiky, zhodnotit literaturu k tématu a zasadit téma do současného společenského rámce a do rámce historické vědy. Blíže jsem se pak věnovala konceptu kolektivní paměti Maurice Halbwachse a konceptu míst paměti Pierra Nory, který z Halbwachse vychází. Zaměřila jsem se přitom především na ty části, které pojednávají o tendenci paměti k zprostorování, o její materiální podobě, která se odráží právě v památkách, v nejširším slova smyslu v místech paměti. Téma paměti je samozřejmě velmi rozsáhlé a mnohvrstevnaté, já jsem se ale soustředila především na aspekt prostorového ukotvení vzpomínek, jejichž prostřednictvím se buduje historické vědomí, potažmo i kolektivní identita.

V následující fázi, ve druhé kapitole, se ptám po tom, co se vlastně památkou míní, co ji utváří, jak ji lze definovat a jaký vztah k památkám panuje. K tomu patřil pohled na interpretace památky a také snaha o zachycení určité typologie památky. To byly nejzákladnější otázky, z nichž jsem vycházela a s kterými jsem pokládala za nutné se alespoň základním způsobem vypořádat. Snažila-li jsem se ve své práci zabývat tematikou míst paměti, byly to právě i památky, které je utváří.

Co se týče rozboru samotného pojmu památky a od něj odvozených, vycházela jsem ze souboru nejběžněji dostupných českých naučných slovníků a encyklopedických příruček. K uchopení památky jakožto novodobého fenoménu mi posloužily především české metodologické příručky památkové péče.¹ V těchto odstavcích nahlížím na památku jako na kulturní konstrukt, zaobírám se jeho charakteristikou a ptám se po okolnostech ovlivňující jeho formování. Stejně tomu bylo i v případě podání určité typologie památek, přičemž jsem navíc vycházela i z našeho současného památkového zákona² a z anglické příručky „*Heritage Interpretation*“ („Interpretace dědictví/památek“).³

Další krok, třetí kapitola, představoval seznámení se s vývojem péče o památky, péče o

¹ Konkrétně jde o následující tituly: Dvořák, M., Katechismus památkové péče, Praha, 2004; Černá H., Metodické materiály pro výuku památkové péče, Praha, 2001; Riegl, A., Moderní památková péče, Praha, 2003; Richter, V., Památka a péče, Praha, 1993; Wagner, V., Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana, Praha, 2005; Kol. autorů, Péče o architektonické dědictví, Sborník prací I., Praha, 2008

² Zákon České národní rady ze dne 30. března 1987 č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.).

³ Hems, A., Blokey, M. (ed.), *Heritage Interpretation*, New York, 2006

místa paměti. Umožnil rovněž rozšířit interpretace památky a jejího definování podle toho, co si péči zasluhovalo a co ne. Dějinami péče o památky jsem se zabývala především z institucionálního hlediska – z pohledu naší státní památkové péče. Využila jsem proto zejména již zmiňovaný současný český zákon o státní památkové péči. Velkým přínosem byly navštěvované přednášky Josefa Štulce na téma dějiny památkové péče na Národním památkovém ústavu v Praze. Velmi cenným byl rovněž sborník prací *Péče o architektonické dědictví*⁴ vydaný v letošním roce, přínosné byly i další publikace vyšlé v minulých letech, pojednávající o české památkové péči⁵ a různé články k tématu, které uvádím v závěrečném seznamu použité literatury.

Za nový koncept péče o památky, který se stal velmi populárním, pokládám koncept UNESCO, které demonstruje péči o světové dědictví. - Jedná se tedy o jakousi světovou památkovou péči, která se liší od koncepce státní památkové péče, jíž se věnuji v českém prostředí. Mezinárodní společenství UNESCO sdílí přesvědčení, že některá místa na Zemi natolik vynikají svým významem, že jejich zachování je povinností celého lidstva. Ambiciózním cílem UNESCO se tak stalo nalézání, studování a ochrana jednotlivých památek, jejich souborů a lokalit, které se vyznačují výjimečnou hodnotou. Úmluva o světovém dědictví UNESCO má sloužit jako jedinečný nástroj pro ochranu těchto objektů. Dnes, po více jak 30 letech své existence, tvoří Seznam jedinečná místa a díla, která mají podávat svědectví o historickém vývoji lidstva a Země. Pro podání obrazu tohoto novějšího konceptu památkové péče v rámci UNESCO jsem vycházela především z toho, co je prezentováno na oficiálních stránkách UNESCO (www.whc.unesco.org), které považuji za velmi informativní, a z některých dílčích příspěvků, popřípadě publikací.⁶

Závěrečným krokem pak bylo, po věnování se tématu spíše z teoretického hlediska, přejít k praxi. Tedy po poskytnutí teoretického kontextu věnovat se samotnému příkladu místa paměti – Kutné Hoře. Ve spojení problematiky prostoru (města) a paměti na příkladu Kutné Hory se mi otevřela perspektiva poznání mentálních konstrukcí prostoru, paměti místa a jejich kulturního působení. Za účelem popisu konkrétního místa paměti v praxi jsem přikročila k tvorbě případové

⁴ Kol. autorů, *Péče o architektonické dědictví*. Sborník prací I., Praha, 2008.

⁵ Černá, H., *Metodické materiály pro výuku památkové péče*, Praha, 2001; Nesvadbová, J., Wirth, Z., Vinter, V. (ed.), *K vývoji památkové péče na území Československa*, sv. 1, Praha, 1983; Richter, V., *Památky a péče*, Praha, 1993

⁶ Především to byl článek Tanji Vahtikarové, "Urban Interpretations of World Heritage". *International Journal of Heritage Studies*, London, 2002 a kniha od Cattaneo, T., Trifoni, J., *Světové poklady UNESCO, umění a architektura*, Frýdek-Místek, 2003.

studie, jež se skládala z několika kroků. Kapitola je tak členěna do tří částí, což sleduje to, v jakých aspektech jsem chtěla místo paměti popsat.

Pokládala jsem za důležité nejprve poskytnout historický obraz města tak, jak ho nabízí historická věda - seznámit se s minulostí Kutné Hory, která se prezentuje v odborné literatuře.⁷ Důvodem pro tento krok byla jednak snaha o poskytnutí celistvějšího kontextu, do kterého by se dal současný obraz města zasadit. Rovněž jsem to pokládala za nutné z hlediska možnosti srovnání toho, co se v místní paměti z dějin města udrželo a jak jsou tyto historické výseky interpretovány a prezentovány.

Obdobně tomu bylo i v případě další části, kterou tvoří památkové zhodnocení urbanisticko-architektonické skladby města a přehled hlavních kutnohorských architektonických památek. Tento aspekt považuji za stejně důležitý při popisu místa paměti, jelikož památky pokládám za významný činitel zakládající paměť místa. Výchozím textem se mi stal rozsáhlý popis urbanistického vývoje a kutnohorských památek od Karla Kuči⁸, který pokládám pro mou práci za dostačující. Neméně cenný byl příspěvek od Blanky Altové⁹, který mi posloužil zejména pro zachycení staršího období urbanistického vývoje a pro popis gotických památek.

Tyto kroky věřím, že nebyly samoúčelné a že poskytly kontext a základ k uchopení současné podoby Kutné Hory jakožto místa paměti, čímž se zabývám v závěrečné části své případové studie. Věnuji se v ní těm aspektům, které podle mého nejvíce odkazují na vztah města ke svým památkám a ke své historii. Konkrétně rozebírám otázky toho, jak je využíván kulturně-historický potenciál města, co s sebou přineslo a přináší zápis kutnohorských památek na prestižní Seznam UNESCO. Všímám si rovněž kulturního zázemí, spolků a sdružení podporující tím či oním způsobem rozvoj místní kultury a kulturního programu a festivity, které město nabízí. Důležitá pro mě byla otázka prezentace města, z níž se snažím vysledovat, na co se z historie města upamatovává a jakým způsobem. Závěrem tak dospívám k přednesení symbolů, které pokládám za nejvíce vypovídající a odkazující na místní paměť.

Při hledání odpovědí na tyto otázky mi byla velmi cennou Marketingová koncepce

---

⁷ Základní odbornou literaturu pro mě představovala kniha: Štroblová, H., Altová, B. (ed.), Kutná Hora, Praha, 2002, rozsáhlá monografie města, která podává podrobnou historii města v první části a v následují se věnuje pečlivému popisu kutnohorských památek. Další publikace, které jsem využívala jsou uvedeny v bibliografii.

⁸ Kuča, K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 3. díl, Praha, 1998.

⁹ Altová, B., "Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století". Sociální studia 2/2000

rozvoje ve městě Kutná Hora, kterou vypracovala agentura STEM/MARK v minulém roce.¹⁰ Studie, kterou považuji za zdařilou a důvěryhodnou mi poskytla klíč zejména pro zodpovězení otázky využití kulturně-historického potenciálu města, orientace Kutné Hory na turistický průmysl a vlivu získání titulu „památka UNESCO“. Dále jsem využívala různých internetových zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.¹¹ Ty mi posloužily k vytvoření přehledu kulturního zázemí Kutné Hory, sdružení podporující kulturní aktivity města, místního kulturního programu a festivity. Z nich jsem rovněž vycházela při zkoumání prezentace města, přičemž jsem využila rovněž tištěných propagačních materiálů, které jsem při návštěvách města sesbírala v muzeích, v informačním centru a v průběhu konání různých kulturních akcí.

---

¹⁰ Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007. Dostupné z <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

¹¹ Nejvíce informativní pro mne přitom byly velice obsáhlé stránky městského informačního portálu www.kutnahora.cz, dále stránky „region na internetu“ www.kh.cz a stránky průvodcovské služby Kutné Hory www.guide.kh.cz.

Kapitola 1: Paměť a místa paměti

„Paměť“ je termínem neskadno uchopitelným, velmi širokým a mnohovrstevnatým, jenž se užívá v mnoha různých situacích. **Biologické, sociální a kulturní předpoklady paměti** jsou jistě nesporné, ale jsou zároveň vzájemně redukovatelné, jelikož se vždy jedná o různé úrovně. V této práci záměrně vynecháme onu biologickou podmíněnost paměti a budeme o ní uvažovat ze sociálně-kulturního hlediska, jako o paměti, které lze přisoudit přívlastky jako kolektivní či kulturní.

Ráda bych úvodem připomenula slovy Miroslava Petříčka zásadní rys paměti.¹² Uvažujeme-li o paměti, uvažujeme současně s tím i o zapomínání - **paměť a zapomínání rub a líc jediného pohybu**. Úkolem paměti je vytrhovat ze zapomínání a znovu probouzet k životu minulé. Paměť se stává opakováním, které je ovšem produktivní a nikoli jen re-produktivní. Je-li tomu tak, že základním rysem paměti je interakce zapomnění a uchování, chápeme, že se paměť nutně stává výběrem. Základní předpoklad paměti, totiž zapomínání, je dosahován tak, že to, co v daném společenství nebylo akceptováno, není předáváno, a tedy přestává existovat. Svou paměť jednotlivá společenství ale zároveň rozvíjí i proto, aby se tomuto zapomínání ubránila, jelikož uchování a představení minulosti je konstitutivní nejen pro osobní totožnost jedince, ale rovněž pro totožnost kolektivní. **Paměť tak patří k důležitým technikám vytváření identity**, tedy jak individuální, tak té kolektivní.¹³

Hovořím-li o paměti, záměrně se tím snažím vymanit se a vzdálit se od pojmu tradice, u kterého mnohé jistě napadne, že by mohlo jít v podstatě o totéž. Pojem tradice ovšem zastírá onen zlom, který vede ke vzniku minulosti, a naopak staví do popředí aspekt kontinuity, navazování a pokračování. **Pojmenujeme-li paměť rovněž slovy tradice, odnímáme tím příslušnému fenoménu aspekt recepce** a stavíme ho tím do pozice pouhého předávání, čímž paměť rozhodně není.¹⁴

Často se mluví o tom, že v době počátku nového tisíciletí jsou **Evropané** (a snad nejen ti)

¹² Cf. Petříček, M., „Zapomínání a stopy možných dějin“. Anthropos 4/2005.

¹³ Cf. Suvák, V., „O umění paměti“. Anthropos 4/2005, s. 60.

¹⁴ Cf. Assman, J., Kultura a paměť, Praha, 2001, s. 35.

posedlí novým kultem, a to „**kultem paměti**“. Jako by se lidí zmocnila nostalgie po minulosti, která se čím dál tím rychleji vzdaluje. Zdá se, že se každý den otevírá nějaké muzeum, že ani jediný měsíc neuplyne bez slavnostní vzpomínky na nějakou pozoruhodnou událost. Vše hovoří pro to, že se kolem pojmu vzpomínky buduje nové paradigma věd o kultuře, o kterém se doufá, že umožní pohlédnout na rozmanité kulturní fenomény a oblasti v nových souvislostech.

Studium paměti je sice ve společenských vědách relativně nové, ale nachází své místo v mnoha oborech, slouží mnoha různým studijním zájmům a je aplikováno na bezpočet témat. Vědci se při tom často obracejí na **zásadní systematické dílo**, které bylo v této oblasti v minulosti publikováno, a to na **práci Maurice Halbwachse, *Kolektivní rámce paměti z roku 1925***.

Historická konjunktura slova paměť a tento novodobý „kult paměti“ bývá spojován s řadou faktorů. Mezi nejhlavnějšími bývá zmiňován **strach z toho, že se zapomene na traumatizující události 20. století**, jakými byl například holocaust. Pamětníci těchto událostí mohou mít zcela přirozený dojem, že tradiční snaha historie o objektivní líčení je okrádá o jejich zážitky a jejich pravdu tím, jak historikové proměňují jedinečnost jejich životních příběhů v „pouhý ornament na objektivitě událostí“.¹⁵ Dokladem tohoto strachu ze zapomenutí mohou být ony nově vznikající ústavy paměti národa, které skrze shromážděné vzpomínky a svědectví pamětníků – tedy metodou orální historie, ale nejen, poněvadž jdou i cestou přes texty či fotografie, se snaží poznávat podstatu totalit 20. století.

Ony nedávné traumatizující skutečnosti nové doby jednoznačně souvisí rovněž s problémem identity, který se v moderní historiografii stal jedním z ústředních pojmů. A je to právě **paměť**, která se stává **klíčem k osobní i kolektivní identitě**. **S tím je spjatý zájem veřejnosti o místa paměti**, která mohou být nahlížena jako místa, kde dochází k předávání hodnot a norem dané kultury a tím k vytváření její kolektivní identity. Tento přenos můžeme vnímat jako most, jenž zajišťuje společenskou pospolitost a identitu.

Velká část historiků chápe historii jako ryze evropskou záležitost a jako přirozenou situaci pro společnost bez historie chápe naopak paměť. Tato část historiků předpokládá, že minulost a její připomínání nemohou hrát tutéž úlohu ve společnosti bez písemnictví, tak jako ve společnosti

---

¹⁵ Havelka, M., „Paměť a dějiny, soužití a vyhnání“. Dějiny-teorie-kritika 1/2004, s. 90.

literárně vzdělané. Z tohoto úhlu pohledu vidí jako **další příčinu „přilivové vlny paměti“¹⁶ dekolonizaci**, protože na dekolonizovaných územích především se nacházely ony neliterární společnosti bez historie, ale se skutečnou pamětí na místo toho.

Je to také prezentismus moderního vědomí, příliš akcentující přítomnost, který stojí v pozadí posedlosti po paměti. Prezentismus – život v krátkých časových úsecích způsobuje **dojem přesycenosti přítomností a naopak nedosycenosti minulostí**. Cítíme, že něco ztrácíme a naše doba tak volá po paměti, o které se píše jako nikdy předtím.

Uvažuje se rovněž o **vzrůstající uniformitě**, jakožto dalším faktoru ovlivňujícím konjunkturu paměti. Jelikož se současný svět vyvíjí směrem ke stále větší stejnorodosti, dochází k celkové homogenizaci. Tento proces vede ke zničení tradičních identit a následně k potřebě vytvoření nové kolektivní totožnosti, jejímž konstitutivním prvkem je právě paměť.¹⁷

Jiný důvod, proč jsme se ve zvýšené míře začali zabývat minulostí, kterou nám poskytuje naše **paměť**, spočívá v tom, že nám to **umožňuje odvrácení od přítomnosti**.

Jistá příčina zvýšeného zájmu o paměť by mohla spočívat i v tom, že **ti, kdo se kultu paměti oddávají, si ve společnosti zajišťují jisté výsady tím, že usilují o statut obětí**. Podaří-li se přesvědčivě doložit, že ta či ona osoba nebo skupina byla v minulosti obětí nespravedlnosti, otevírá se jí tím nevyčerpatelný zdroj, z něhož může čerpat vážnost a výhody v přítomnosti. A čím byla újma v minulosti větší, tím větší budou práva v přítomnosti. Výmluvný příklad tohoto chování, uvádí Todorov, představují američtí černoši a uplatňovaná politika pozitivní diskriminace v U.S.A.¹⁸

Další aspekt zdůvodňující konjunkturu paměti můžeme vidět v nových elektronických médiích vnějšího ukládání dat – tedy v **umělé paměti**. Na to dnes upozorňuje především Jan Assman a mluví o tom, že v této souvislosti se vůči naší vlastní kulturní tradici šíří postoj „post-kultury“, v níž cosi dospělo ke konci a dále přežívá jako předmět vzpomínky a komentovaného zpracování.¹⁹

Naše paměť se dnes opírá nejen o informace z individuální zkušenosti, doslechu, četby či předávané školou, ale dále i o ty, které nám zprostředkovávají nová média, a to především

---

¹⁶ Nora, P., „Prilivová vlna“. Fórum občanské společnosti 5-6/2005, s. 8.

¹⁷ Cf. Todorov, T., „Paměť před historií“. Ceres 13/1998.

¹⁸ Cf. Todorov, T., tamtéž, s. 115.

¹⁹ Assman, J., Kultura a paměť, Praha, 2001.

internet, díky čemuž můžeme hovořit v jistých aspektech o takzvané internetizaci paměti. Paměť pracuje samozřejmě i s fakty prezentovanými historií-dějepisem, které začleňuje za pomoci selekce a modifikace a tímto způsobem tak může být historiografie paměťotvorná.

Hlavním důsledkem zmiňovaných faktorů, jež se vážou na naši postmoderní dobu je, že **nastává odklon od historie k paměti**. Paměť a historie při tom představují dvě podoby téhož – toho, jak reflektovaná minulost vstupuje do současnosti. Ovšem jednoznačné interpretace profesionálních historiků se zdá, že se rozpadají a vytváří se prostor pro akceptování alternativních interpretací. Takto vzato můžeme dospět k vyhrčenějšímu tvrzení Dušana Třeštíka, že „vědecky garantované dějiny ustupují na celé čáře tomu, čemu se po francouzském vzoru říká paměť. Je to všechno součástí komplexu rychlého, postmoderně veselého zániku evropské moderny a bolestného, pomalého, tápavě reflexivního zrodu druhé moderny“.²⁰

1.1 Reflexe tématu paměti v historické vědě a zhodnocení literatury

Je zřejmé, že paměť a dějiny se proplétají, ale nelze je zaměňovat. Téma kolektivní paměti prošlo velkou proměnou s vytvořením společenských věd a hraje významnou roli v rámci interdisciplinarity. Podnět ke studiu tohoto nového konceptu poskytla nejprve především sociologie v pracích Maurice Halbwachse z první poloviny 20. století.

Na poli historie se stává pojem paměti základem vztahu k minulosti. Slovo paměť nabylo v historické vědě během několika posledních desetiletí navíc užšího smyslu, v němž se často stává samotným protikladem historie. Velkému ohlasu se tedy v historické obci těší debaty, v nichž se promýšlí teoretický koncept vztahu mezi pamětí a historií. Současný **vědecký „boom“ paměti** začal v 80. letech 20. století a u jeho počátku můžeme vidět především dvě důležitá díla, a to *Zachor: Jewish Memory (Zachor: paměť Židů)* od Yosefa Yerushalmiho z roku 1982 a antologii *Lieux de mémoire (Místa paměti)* od Pierre Nory z roku 1984. V těchto textech oba autoři považují paměť za „primitivní“ či sakrální podobu stojící v opozici vůči modernímu historickému vědomí. Yerushalmi považuje Židy za prototyp společnosti paměti, kteří sice přijali historii, ale pouze v současné době a pouze zčásti. Pro Noru pak paměť představuje archaický model bytí, jenž byl přehlušen postupující racionalizací. Paměť pro něj nepředstavuje soupeřku historie, ale vnímá ji především jako předmět historického zkoumání a chce analyzovat její

---

²⁰ Třeštík, D., „O dějinách a paměti“. Dějiny-teorie-kritika 1/2004, s.109.

tradiční a moderní podoby a jde mu rovněž o pochopení její oblíbenosti v současné době.

Problematika vztahu paměti a historie se pak výrazně prosazuje od 90. let minulého století a vzrůstající počet historiků se věnuje tomu, jak lidé konstruují skrze paměť minulost. Rokem 1989 začal vycházet v U.S.A. časopis *History and Memory Studies in the Representation of the Past*, který se stal důležitou základnou, sdružující příspěvky k tématu. **Silnou pozici v bádání o vztahu paměti a historie, vedle Američanů, zaujali především francouzští historikové**, kteří ostatně měli nejvíce na co navazovat. Týká se to nejen hlavního teoretika paměti Maurice Halbwachse, ale jisté kořeny lze vysledovat rovněž ve škole Annales, v konceptu dějin mentalit, který se pak přenášel a objevoval i v dalších generacích této školy. Vedle již zmiňovaného Nory, jmenujme alespoň i Jacquesa Le Goffa, známého u nás spíše jako francouzského historika středověku. I on však v osmdesátých letech reflektoval problematiku paměti a historie svým originálním způsobem.²¹

Předmětem a zároveň zdrojem této „nové historie“ zaobírající se pamětí jsou typické artefakty veřejné paměti jakými jsou muzea, pomníky, válečná pole, slavnosti, oslavy výročí – řečeno slovy Pierre Nory „místa paměti“.

Vědecká historie ovšem k paměti zaujímá velmi obezřetný postoj, neboť ji posuzuje jako výraz hodnot a života určité společenské skupiny, která není objektivní, nestará se o fakta a brání jen své zájmy. Mnoho historiků tak pochopitelně dává přednost objektivnímu poznání před pamětí, kterou považují za subjektivní vyprávění. Paměť je tak často v očích části historiků stížena ztrátou vážnosti.

Téma paměti se ve společenských vědách objevilo již na počátku 20. století, ve spojitosti s pojmem kolektivní paměti francouzského sociologa Maurice Halbwachse, který paměť chápal jako specifický společenský fenomén a definoval ji jako systém znaků. I když jeho dílo na dlouhou dobu upadlo do zapomenutí, místo hlavního teoretika paměti, zakladatelské osobnosti mu nicméně přísluší, a to hlavně díky jeho filozoficko-sociologickým analýzám paměti a společnosti z první třetiny 20. století. Svůj pojem „*mémoire collective*“ („kolektivní paměť“) rozvinul především ve třech knihách: *Společenské rámce paměti* (1925), *Legendární topografie evangelí ve svaté zemi*. Studie o kolektivní paměti (1941) a *Kolektivní paměť* (1950, vydáno z pozůstalosti). Žádná z těchto prací zatím nebyla dosud do češtiny přeložena, ovšem nakladatelství

---

²¹ Le Goff, J., *Paměť a dějiny*, Praha, 2007.

SLON již připravuje k vydání Společenské rámce paměti. Tudíž to byl anglický překlad *On Collective Memory*²² a k tomu přeložený výňatek do češtiny ze závěru *Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi*²³, které se pro mne staly základními výchozími texty, ke kterým řadím ještě úvodní text k *Místům paměti* Pierre Nory, jenž vyšel v češtině v časopise *Cefres*. Těmto textům věnuji zvýšenou pozornost, poněvadž právě v nich se pojednává o tendenci paměti k zprostorování, o její materiální podobě. Skrze tento aspekt vnímám ve své práci památky – jakožto (materiální) místa paměti, a proto tyto texty plní funkci teoretického podkladu.

Základní Halbwachsova teze říká, že paměť je vždy společenská, že je společensky podmíněným konstruktem, který je mimo společnost nemyslitelný. Paměť jako taková se totiž podle Halbwachse formuje v určitých „sociálních rámcích“, které jsou utvářeny společností, v níž člověk žije. Vřadíme-li jedince do společnosti, není již pak možné rozlišovat mezi jeho vnitřní a vnější recepcí. Halbwachs tím naznačuje, že myšlení a cítění je natolik podmíněno sociálním prostředím, že jedinec se obvykle ztotožňuje s výběrem, výkladem a hodnocením historických událostí a osobností, které považuje za důležité skupina, se kterou se sebeidentifikuje. Takovouto kolektivní paměť chápe Halbwachs jako systém znaků a tudíž pak je i každá vzpomínka brána jako znak. Sociální rámce paměti se ovšem obměňují, upozorňuje Halbwachs, a spolu s tím dochází i k proměně znaku, jelikož dochází ke změně jeho sociální funkce ve společnosti.

Přechod od původního všeobecného pojetí paměti z počátku 20. století jako ryze individuální záležitosti k paměti definované přívlastky jako je společenská, kulturní, kolektivní či veřejná byl umožněn až teprve tím, že se paměť nově identifikovala jako soubor zvyklostí a materiálních artefaktů. Takto zakotvená paměť již skrze svou novou materiální a empirickou povahu splnila základní předpoklad pro to, stát se předmětem historického bádání.

V posledních desetiletích je otázka paměti zvláště živá mezi francouzskými historiky. Je to především jméno francouzského historika Pierre Nory, další klíčové osobnosti mé práce, které rezonuje i v českém prostředí a to ve spojitosti s jeho známým edičním počinem - antologií *Les lieux du mémoire* (*Místa paměti*)²⁴ z druhé poloviny osmdesátých a počátku devadesátých let 20. století, v němž se hlásí k Halbwachsově koncepci. V českém překladu zatím publikována nebyla, avšak alespoň její úvod, plnící funkci programové stati, „Mezi pamětí a historií. Problematika

²² Halbwachs, M., *On Collective Memory*, Chicago, 1992.

²³ Halbwachs, M., „*Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi*“. *Cefres* 10/1996.

²⁴ Nora, P. (ed.), *Les Lieux de Mémoire*, Paris, 1984-1992.

míst“, v níž je prezentováno Norovo pojetí vztahu paměti a historie.²⁵ Nora v něm mluví o konci společenství paměti, jejíž model představovaly archaické společnosti a samotnou historii pak vnímá jako náhražku za tuto ztracenou paměť. Historie se pro něj stává projevem snahy upnout se k dědictví a hodnotám, voláním po našem bytostném založení, které už v nás nežije. Klade tedy ostrou hranici mezi paměť a historií, kde na jedné straně stojí paměť představující žitou minulost a na opačném konci se objevuje historie jako pouhý odraz minulosti. Netruchleme, jsou tu ale stále místa, v nichž paměti utvářené vědomí přetrvává v historii, a tím jsou pro Noru právě ona „místa paměti“.

Uveďme další francouzské jméno – Jacques Le Goffa, známého především jako medievalista, jenž v osmdesátých letech rovněž reflektoval problematiku vztahu paměti a historie v knize „Histoire et mémoire“ z roku 1986, která v minulém roce vyšla také v českém překladu.²⁶ Obojí, paměť i historii, považuje za typ uspořádání minulosti, přičemž paměť, která pracuje většinou neuvědoměle, podléhá snadněji manipulacím společnosti, která ji svým myšlením vytváří, než historická disciplína. Paměť je surovinou historie, která ji proměňuje a dělá z ní předmět svého studia.

Jako zkoumání ústní paměti byl koncipován výzkum „Každodenní chování v krajních situacích“, který prováděl další francouzský historik, Tzvetan Todorov spolu s Annick Jacquetovou. Primárním cílem tohoto projektu byla záchrana francouzského duchovního dědictví a zapsání vzpomínek svědků z okupace z let 1940-1944, ovšem podařilo se při tom i nepřímo osvětlit problematiku vztahu paměti a historie. Todorov dospěl k závěru, že základní rozdíl mezi pamětí a historií tkví v tom, že zatímco historie se upíná ke hmotnému a pokud možno kvantifikovatelnému světu, paměť uchovává především stopu, kterou vnější události zanechávají v duchu jednotlivců a dává tedy přednost nehmotnému světu duševních zážitků.²⁷ V češtině máme k dispozici dva jeho příspěvky k tématu paměti, vyšlé v časopise Cefres.²⁸

Dalším historikem promlouvajícím významně k tématu paměti v posledních letech je Jan Assman, který zavádí pojmy „kulturní paměť“ a „kultura vzpomínání“. Kulturní paměť se podle něj vztahuje k jedné z vnějších dimenzí lidské paměti, jenž se realizuje pouze institucionálně a

²⁵ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998.

²⁶ Le Goff, J., Paměť a dějiny, Praha, 2007.

²⁷ Cf. Todorov, T., „Paměť před historií“. Cefres 13/1998, s. 35.

²⁸ Jedná o dva články: „Paměť před historií“ a „Zneužívání paměti“, oboje publikované v Cefres 13/1998.

tedy uměle. Assman mluví o paměti doslovně jako o „instituci poselství“²⁹, přičemž rozlišuje dva typy - hovoří jednak o „paměti neliterárních společností“ a dále o naší paměti, kterou vnímá jako novou a označuje ji jako „kulturní paměť externí“. Její základní odlišnost tkví v tom, že se uchovává skrze písmo a charakterizuje ji dále jako paměť historickou, poněvadž teprve s možností probírat se archivovanými informacemi se objevuje možnost dějiny vůbec zkoumat a tím je historizovat.

Již několik let plní americké odborné časopisy články, jež se postavením paměti v rámci historické vědy zabývají. Nechala jsem se inspirovat alespoň několika příspěvky. Roli úvodního textu k problematice vztahu paměti a historie sehrál příspěvek Jerwina Lee Kleina, *On the Emergence of Memory in Historical Discourse*³⁰, který nás uvádí do takzvaného „memory industry“ (průmyslu paměti), kde nás Klein provádí jeho dějinami a osvětluje při tom jeho základní pojmy. Článkem *Collective Memory and Cultural History: Problems of Method*³¹ Alon Confino uvádí svou představu paměti jako ústředního pojmu současných kulturních dějin, jejichž hlavním zájmem se stává způsob, jakým se v lidech vytváří smysl pro minulost. U kořenů studia paměti vidí Confino dva hlavní pilíře – jedním jsou dějiny mentalit a druhým práce evropských historiků, kteří ve dvacátých 20. století byli prvními, jež použili koncept kolektivní paměti a na mysli má tedy především po dlouhou dobu zapomenuté práce Maurice Halbwachse. Z nich vychází Susan A. Craneová ve svém příspěvku *Writing the Individual Back into Collective Memory*.³² Zaměřuje se v něm na téma historického vědomí a úlohy, kterou při tom hrají historikové jakožto svědci minulosti. Podle Craneové se historické vědomí, které ztotožňuje s pojmem historická paměť, objevuje vždy v podobě historické narace, kterou pokládá za jednu z forem kolektivní paměti a která je zároveň rámcem, v němž se připomínání minulosti uskutečňuje. Články amerických historiků mi rozšířily obzor o pozadí vzniku a dějiny vývoje studia paměti jako alternativního historického přístupu, s jehož současnými tématy a diskutovanými problémy nás rovněž obeznamují.

Nahlédneme-li do českého prostředí, materiál pro studium vybraného tématu značně prořídne. Zdá se, že u nás reflexe k tématu dlouhou dobu naprosto chyběly a až poslední dobou se

²⁹ Assman, J., *Kultura a paměť*, Praha, 2001, s. 25.

³⁰ Klein, K. L., „On the Emergence of Memory in Historical Discourse“. *Representations* 69/2005.

³¹ Confino, P., „Collective Memory and Cultural History: Problems of Method“. *The American Historical Review* 5/1997.

³² Crane, S., „Writing the Individual Back into Collective Memory“. *The American Historical Review* 5/1997.

jich pár začíná objevovat. Především se o příspěvky reflektující téma vztahu paměti a historie zasloužil časopis vycházející od roku 2004, *Dějiny-teorie-kritika*, zaměřující se na dějiny historiografie, metodologie a její inovace. V něm reflexivními články reagovali především Miloš Havelka³³ a Dušan Třeštík³⁴, kteří připomněli především Norův koncept paměti. Havelka zmiňuje zajímavý aspekt zapomínání, díky němuž dochází k politické doktrinalizaci historických výkladů, které zplošťují a unifikuji. Dušan Třeštík již tradičně, vystupuje hlavně proti představě jednotných dějin a podobně jako Nora vysvětluje rozdíl mezi pamětí a historií a v téměř shodném duchu jak paměť, tak historii charakterizuje. Paměť je pro Třeštíka označením pro alternativní dějiny, které jsou v určitém smyslu pluralitní.

Ve jmenovaném časopise nás se základními Halbwachsovými tezemi ve svém příspěvku³⁵ seznámila Doubravka Olšáková. Pokud je nám známo, reflexe tohoto druhu u nás do té doby chyběla. Přínos článku, hovořící o zakladatelské osobnosti Maurice Halbwachse a jeho teorii společenské paměti, snažící se navíc reflektovat určité paralely v české historické vědě, je zřejmý.

V letošním roce pak vyšel cenné příspěvky českého historika Zdeňka Vašíčka³⁶, jejichž spojujícím tématem je zkoumání takových pojmů jakými jsou právě i paměť a dějiny, jejich proměny a to, jak bývají tyto fenomény využívány i zneužívány.

Ne příliš vzdáleným pojmem historického vědomí se u nás ve své knize filozofických esejů *Role vědomí v dějinách*³⁷ zabývala Jaroslava Pešková. Ačkoliv se práce Peškové bezprostředně nedotýká diskuze paměti v historické vědě, mnohé postřehy, které se v knize objevují pokládáme za užitečné a inspirující. Jde o práci, která byť svým filozofickým založením, může poskytnout jiné momenty hodné k úvaze.

Příhodným příspěvkem k tématu se stalo dvojčíslo časopisu vydávaného **na Slovensku**, *Fórum občanskej spoločnosti*³⁸ z roku 2005 a slovenský časopis *Anthropos*³⁹ s tematicky zaměřeným číslem nazvaném *Paměť* z téhož roku. Pro mne byly přínosné především příspěvky

³³ Havelka, M., „Paměť a dějiny, soužití a vyhnání“. *Dějiny-teorie-kritika* 1/2004.

³⁴ Třeštík, D., „O dějinách a paměti“. *Dějiny-teorie-kritika* 1/2004.

³⁵ Olšáková, D., „K dikuzi o paměti v českém kontextu „druhého života““. *Dějiny-teorie-kritika* 2/2004.

³⁶ Vašíček, Z., Mayer, F., *Minulost a současnost, paměť a dějiny*, Brno-Praha, 2008.

³⁷ Pešková, J., *Role vědomí v dějinách*, Praha, 1997.

³⁸ *Fórum občanskej spoločnosti* 5-6/2005.

³⁹ *Anthropos* 4/2005.

Jána K. Balázse⁴⁰, Martina Fotty⁴¹, Joachima Gaucka⁴², Pierre Nory⁴³, Daniela Pastirčáka⁴⁴, Miroslava Petříčka⁴⁵, Imricha Ruisela⁴⁶, Vladislava Suváka⁴⁷, Miloše Ševčíka⁴⁸, Jiřího Šubrt⁴⁹, a Dušana Třeštíka⁵⁰. Jedná se o osobité eseje, které, každá svým vlastním způsobem, naráží na současné debaty o paměti a její roli v historické vědě.

1.2 „Paměť“: koncepty

Paměť se stala jedním z klíčových slov našich kulturních dějin, potažmo celého současného dějepisectví, především pak jeho teorie a metodologie. Konceptů, které se kolem tématu paměti vytváří je mnoho. Budu se soustředit zejména na dva z nich, které jsou pro mne přínosné z toho hlediska, že paměť dávají do souvislosti s památkami, místy paměti. Konkrétně se budu věnovat konceptu kolektivní paměti Maurice Halbwachse, z kterého doted' mnoho historiků, zabývajících se pamětí vychází, a poté konceptu míst paměti Pierre Nory, který z Halbwachsových myšlenek vychází a dále je rozvíjí. Jsou pro mne důležité především z toho hlediska, že poukazují na jeden z důležitých aspektů paměti – na její tendenci zprostorování a věnují se tak rovněž materiální podobě paměti, skrze kterou vnímám ve své práci památky – jakožto místa paměti.

Krom těchto dvou pojetí, Halbwachsova a Norova, se jich objevuje ve společenských vědách celá řada. Mnoho zajímavých aspektů nabízí takzvané „**umění paměti**“, které bývalo v západní tradici pevně ukotveno až do 17. století a s nimž nás především seznámila ve své klasické práci, *The Art of Memory*⁵¹ anglická kulturoložka Frances Yatesová. Jedná se o „mnemotechnickou tradici“ jejíž princip spočívá v tom, že si vybereme určitá místa z věcí, které chceme udržet ve vědomí, vytvoříme jejich duchovní obrazy a ty potom spojíme s vědomými místy. Umění paměti říká, že do paměti se nejlouběji vštěpují ty věci, které nám

⁴⁰ Balász, Ján K., „Pamäť národa a zápas človeka“. Fórum občanského spolocnosti 5-6/2005.

⁴¹ Fotta, M., „Ako sme si spomenuli na strýka Mauricea“. Anthropos 4/2005.

⁴² Gauck, J., „Chciet' si pamätať“. Fórum občanskej spolocnosti 5-6/2005.

⁴³ Nora, P., „Prílivová vlna“. Fórum občanskej spolocnosti 5-6/2005.

⁴⁴ Pastirčák, D., „Fragmenty na stene pamäti“. Fórum občanskej spolocnosti 5-6/2005.

⁴⁵ Petříček, M., „Zapomínání a stopy možných dějin“. Anthropos 4/2005.

⁴⁶ Ruisel, I., „Cudzinci, ktorí zjedli lotos“. Anthropos 4/2005.

⁴⁷ Suvák, V., „O umení pamäti“. Anthropos 4/2005.

⁴⁸ Ševčík, M., „Henri Bergson - Kniha, do ktorej sa zapisuje čas“. Anthropos 4/2005.

⁴⁹ Šubrt, J., „Skepse k veľkým vyprávěním“. Anthropos 4/2005.

⁵⁰ Třeštík, D., „O paměti“. Fórum občanskej spolocnosti 5-6/2005.

⁵¹ Yates, F. A., *The Art of Memory*, London, 1999.

zprostředkovávají naše smysly, a to především zrak. Proto jsou pro paměť prvořadá místa. Ta se přirovnávala k voskovým tabulkám na psaní, zatímco obrazy, které označují věci a slouží k jejich vybavování, se přirovnávaly k písmenkám. Umění paměti tedy zviditelňuje představy a umisťuje je do známého prostoru. Mnemotechnika tím naznačuje, že paměť má charakter textu, jehož základní funkcí je uchování kontinuity komunikace.⁵²

Jako jistý ohlas tradice mnemotechnické lze vnímat **pojetí paměti v rámci sémiotiky kultury**, která kolektivní paměť definuje jako kulturu, jako záznam v paměti o tom, co kolektiv prožil. Ze sémiotického hlediska kultura/kolektivní paměť vystupuje jako znakový systém a historický proces si lze představit jako proces komunikace, při němž se neustále obnovují informace, jimž je přisuzován různý význam. Začlenění určitého faktu do kolektivní paměti má tak podobu překladu z jednoho jazyka do druhého. Důležitým rysem kultury/kolektivní paměti je, že vyžaduje jednotu. Lotman a Uspenskij, představitelé Tarturské školy, rozeznávají tři způsoby, jimiž se dlouhodobá paměť kolektivu naplňuje: kvantitativním nárůstem objemu poznatků, novým uspořádáním samotné struktury míst a skrze zapomínání.⁵³

Pod vlivem strukturalismu se utvořilo **pojetí „nové strukturální paměti“** jako analogie k langue a parole. Aplikací známého lingvistického konceptu Ferdinanda Saussurea o rozdílu mezi „langue: mluvenou řečí a „parole“: její konkrétní promluvou, kolektivní paměť představuje obecný systém a paměť individuální pak jeho konkrétní projev, z obecného systému (kolektivní paměti) vycházející. Podle Saussureovy teorie poznáváme řeč skrze její konkrétní promluvy - cestou od konkrétního k obecnému. Proto se ve strukturálním pojetí paměti předpokládá, že k poznání paměti kolektivní můžeme dojít přes individuální vzpomínky.

Dnešní analýzy kolektivní paměti, je možno do určité míry dělit do dvou hlavních proudů. Na jedné straně je to **koncept komunikativní paměti** a na druhé **koncept paměti kulturní**. Toto rozdělení je však spíše vhodnou heuristickou pomůckou, jelikož jde o dynamický vztah, který

---

⁵² Umění paměti je ovšem vztaženo k jednotlivci - dává k dispozici techniky na rozvinutí vlastní, umělé paměti. Proto se tento antický vynález liší od jevu, který by se dal shrnout pojmy jako je kultura vzpomínání, kultura paměti či kolektivní paměť - paměť se tu vztahuje ke skupině. Nicméně se domnívám, že umění paměti nám odhaluje určité obecné rysy paměti, které mohou platit i pro paměť kolektivní - například to, že pro paměť jsou prvořadá místa. Konec „umění paměti“ znamenal novověký akt matematizace technik paměti - duševní mnemotechniky nahradily techniky zapamatování různými technologiemi.

⁵³ Glanc, T (sest.), Exotika: výbor prací Tarturské školy, Brno, 2003, s. 40 nn. Lotman a Uspenskij dále říkají, že zároveň s dějinami vytváření nových textů probíhají i dějiny ničení textů, díky čemuž dochází k očišťování zásobárny kolektivní paměti. - Text přitom není skutečnost, nýbrž materiál, pomocí něhož ji můžeme rekonstruovat.

jednotlivé typy paměti zároveň i propojuje.

Komunikativní, neboli každodenní paměť je oblastí, kterou analyzují především historici věnující se **orální historii**. Z jejich hlediska neexistuje žádná společná paměť, nýbrž mnohost osobních pamětí. Koncept orální historie vychází z předpokladu, že paměť je vyjadřována jednotlivci, je sociálně zprostředkovaná a je propojená se skupinou, do které jednotlivec patří. Historie, pracující s konceptem komunikativní paměti, předpokládá, že předvedení minulosti pomocí vyprávění, skrze podrobnosti a příklady, nepostrádá poznávací hodnotu a tedy, že i takto vnímaná paměť vede k poznání a může nás přiblížit k pravdě - že jakkoli je paměť obtížně uchopitelná, nijak ji to neubírá na existenci ani na důležitosti.

Na straně druhé je chápání **kulturní paměti** založené na analýze „zpředmětněné kultury“. Tento typ kolektivní paměti se sestává z rituálů, památníků a monumentů aj. Jednotlivci vnímají tento typ paměti jako něco, co pramení nejen mimo ně a jimi prochází, a také jako něco, co je mimo plynutí času ve všeobecnosti. Významným představitelem této koncepce je německý egyptolog a religionista Jan Assman.⁵⁴ Ten rozlišuje vnitřní a vnější dimenzi paměti, která je tvořena čtyřmi různými oblastmi.⁵⁵ Jednu z nich představuje „mimetická paměť“, vztahující se k jednání, které se učíme napodobováním. Další oblastí je „paměť věcí“, do nichž se vkládají představy o účelnosti, pohodlí a kráse, v jistém smyslu tedy sebe sama. Jazyk a schopnost komunikovat s ostatními se ukládá do dimenze „komunikativní paměti“. A nakonec „kulturní paměť“ vytváří prostor, do kterého víceméně plynule přecházejí všechny tři výše uvedené oblasti. Jako rozhodující moment pro zrod kulturní paměti, vidí Assman vynález písma, právě s nímž nastupuje možnost všeobsáhlé převratné transformace vnější dimenze paměti. Zatímco během stadia čiré neliterární kultury paměti, zůstává úložiště komunikace těsně spjato s komunikačním systémem, se vznikem písma se objevuje možnost pro to, aby tato vnější oblast komunikace začala sebe samotnou chápat a získala tak na komplexitě. Teprve s písmem se tak utváří kulturní paměť, která více či méně zachází za horizont smyslu tradovaného a sdělovaného a je kulturní proto, že se může realizovat pouze institucionálně, uměle.⁵⁶

⁵⁴ Interpretaci kulturní paměti se Jan Assman věnuje ve své knize *Kultura a paměť*, Praha, 2001.

⁵⁵ Jednu z dimenzí kolektivní paměti tvoří „mimetická paměť“, vztahující se k jednání, které se učíme napodobováním. Další dimenzí je „paměť věcí“, do nichž se vkládají představy o účelnosti, pohodlí a kráse, v jistém smyslu tedy sebe sama. Jazyk a schopnost komunikovat s ostatními se ukládá do dimenze „komunikativní paměti“. A nakonec „kulturní paměť“ vytváří prostor, do kterého víceméně plynule přecházejí všechny tři výše uvedené oblasti.

⁵⁶ Cf. Assman, J., *Kultura a paměť*, Praha, 2001, s. 25 n.

1.2.1 Halbwachs: „kolektivní paměť“

Jak již bylo řečeno, je Maurice Halbwachs (1887-1945), francouzský sociolog předválečné doby, považován za zakladatele a předního teoretika takzvané kolektivní paměti. Na jeho práci měly vliv především dvě osobnosti. Halbwachs studoval nejprve na lyceu filosofii u Henri Bergsona, v jehož filosofii zaujímal jedno z ústředních míst téma paměti, a poté na univerzitě sociologii u Emile Durkheima, jehož pojem kolektivního vědomí mu umožnil interpretovat paměť jako společenský fenomén.

Ústřední teze, kterou Halbwachs zastává, se týká **společenské podmíněnosti paměti**. Halbwachs plně odhlíží od tělesné báze paměti, kterou popisuje neurologie a fyziologie a vytyčuje místo toho společenské referenční rámce, bez nichž se nemůže ustavit a uchovat žádná individuální paměť. Tím, kdo „má“ paměť, je sice vždy jednatel, avšak jeho paměť získává tvar v kolektivu, které určují paměť svých příslušníků. Vzpomínky, vznikají pouze díky komunikaci a interakci v rámci společenských skupin a paměť tak žije a uchovává se skrze a v komunikaci.

Předností Halbwachsovy teorie je, že vysvětluje zároveň **proces vzpomínání i zapomínání**. Pokud si je člověk, a tedy společnost, schopen uvědomit pouze to, co lze zrekonstruovat jako minulost uvnitř referenčního rámce dané přítomnosti, pak v zapomnění upadá právě to, co v podobné přítomnosti nenachází žádný referenční rámec.⁵⁷ Paměť tak uchovává jen to, o čem komunikujeme a co můžeme lokalizovat v referenčním rámci kolektivní paměti. Dalším rysem kolektivní paměti je tudíž její rekonstruktivita. Minulost se v ní neuchovává jako taková, nýbrž je soustavně reorganizována proměňujícími se referenčními rámci postupující přítomnosti. Kolektivní paměť operuje v obou směrech, zpětně i vpřed. Paměť rekonstruuje minulost, ale kromě toho také zajišťuje její organizaci podle toho, jak zakoušíme přítomnost a budoucnost. - Paměť se tak podle Halbwachse orientuje na přítomnost. Mínil, že vzpomínání na jednotlivé události a věci se vytváří na pozadí dnešních problémů, očekávání a potřeb a tak jsou vzpomínky interpretovány na základě současného sociálního kontextu. Paměť tak nepředstavuje narativy minulosti, nýbrž je narativní o minulosti.

Halbwachs míní, že ta či ona skupina si svou minulost činí přezetní ve formě, z níž je vyřazena jakákoli změna. Odstranění proměnlivosti hraje v Halbwachsovy teorii kolektivní

---

⁵⁷ Cf. Assman, J., Kultura a paměť, Praha, 2001, s. 37.

paměti natolik ústřední roli, že proti ní může jako opačný pojem klást „**dějiny**“, které podle něj kráčí v opačném směru než kolektivní paměť, která pohlíží pouze na podobnosti a návaznosti. Naopak dějiny dle Halbwachse vnímají pouze rozdíly a přeryvy, podobné rozdíly nivelizují a reorganizují fakta v homogenním historickém procesu, v němž není nic jedinečné.

Kolektivní paměť pohlíží na skupinu „zevnitř“ a snaží se ukázat jí takový obraz její minulosti, v němž se může poznat ve všech svých stádiích, zdůrazňujíc při tom odlišnost vlastních dějin a v nich založenou svébytnost oproti všem ostatním skupinovým pamětím. Existuje tak sice množství kolektivních pamětí, ale pouze jedna historie, která vyškrtla jakékoli spojení se skupinou. Mnohost pamětí je důsledkem faktu, že každý jednotlivec je členem vícero sociálních skupin naráz, a proto jde o proces konstruování vícero kolektivních pamětí.⁵⁸ Historie podle Halbwachse není typem paměti, protože nenavazuje jedinečné pouto se skupinou a univerzální paměť neexistuje. Na jedné straně tedy stojí mnohost dějin (pamětí), do nichž pluralita skupin vkládá své vzpomínky a svůj obraz sebe samých, na druhé straně jediné dějiny (oficiální historie), do nichž historikové vkládají fakta vyvozená z mnohosti dějin. Mezi pamětí a dějinami panuje z Halbwachsova pohledu vztah následnosti. Tam, kde už nikdo nevzpomíná na minulost, to jest nežije ji, nastupují dějiny. „Dějiny začínají až tam, kde přestává tradice a rozpadá se společenská paměť“.⁵⁹

Halbwachs nevymezuje kolektivní paměť jen vůči dějinám, ale také vůči oné organizované a objektivované formě vzpomínky, kterou shrnuje pod pojem „**tradice**“. Tradice pro něj není formou, nýbrž deformací vzpomínky.

Ačkoliv je individuální paměť vždy společenským fenoménem, je pro Halbwachse **důležité rozlišovat mezi pamětí individuální a kolektivní**. Paměť totiž zůstává rovněž individuální ve smyslu vždy jedinečného spojení kolektivních pamětí, které jsou vázány na skupiny mezi kterými existuje vždy specifické propojení. Avšak přísně vzato individuální paměti jsou pro Halbwachse pouze počítky, nikoli vzpomínky. Vysvětluje, že počítky jsou těsně spjaty s naším tělem, zatímco naopak vzpomínky nutně pocházejí z myšlení různých skupin, ke kterým se připojujeme.

---

⁵⁸ Cf. Assman, J., *Kultura a paměť*, Praha, 2001, s. 42 n.

⁵⁹ Assman, K., *Kultura a paměť*, Praha, 2001, s. 43.

Důležitým aspektem paměti, který Halbwachs předkládá je, že vzpomínání postupuje konkrétně, na rozdíl od myšlení, které může probíhat abstraktně. Ideje se musí stát názornými, aby si mohly zjednat přístup do paměti jako předměty. Dochází při tom k neodlučnému **propojení pojmu a obrazu**, které Halbwachs pojmenovává jako „figury vzpomínání“. Tento sklon k lokalizaci vykazují pravděpodobně všechny všechny druhy společenství. Každá skupina, se snaží vytvořit si a zajistit místa, která poskytují symboly její identity a záchytné body jejího vzpomínání. Paměť tedy jeví zásadní tendenci přejít do prostoru, k čemuž potřebuje místa. Tato místa nereprodukuje pouze minulost skupiny, nýbrž definují i její esenci, její vlastnosti a slabiny. Paměť tedy hraje důležitou úlohu při budování „zpředmětněné“ kultury. Této její roli se Halbwachs věnuje ve své analýze Svaté země jako komemorativního terénu pro křesťany v *Legendární topografii evangelií ve svaté zemi* z roku 1941.

V této práci se Halbwachs věnuje procesu, ve kterém se **kolektivní paměť snaží situovat své vzpomínky do prostoru**. Od místa paměť vyžaduje jen to, aby víceméně korespondovalo s jejími slovy, osobami a událostmi. Tímto způsobem skupinová i individuální paměť přetváří v realitu své imaginární představy a sny a nachází pro ně konkrétní místo někde v prostoru. A poté, co paměť pro sebe najde vhodné místo, začne k němu vázat určitou prestiž.⁶⁰ V novém společenství se většinou tradiční místa paměti starších skupin stávají přirozeným základem jeho vlastních památek, upevňují je a ochraňují. Jejich významové interpretace se ovšem v závislosti na změnách ve společenských referenčních rámcích paměti mění.

Stává se, že se někdy význam určitého místa rozdvojí, rozdrobí a rozšíří. Jednotlivé součásti původně jedné události se tak rozloží na různá místa, většinou sousední. Halbwachsovi se zdá, že právě „tímto roztroušením na víc bodů v prostoru, právě tímto opakováním, násobením stop, které po nich zůstaly, se vzpomínky upevňují“.⁶¹ Ať už je to rozdrobení v prostoru, nebo koncentrace v jednom místě či dualita v protikladných oblastech, to vše jsou prostředky používané k situování a uspořádání vzpomínek spjatých s místy, časem, událostmi či osobami.

V kolektivní paměti obecně existují určité zvlášť výrazné obrazy, data a časové úseky, které plní funkci jakýchsi hlavních záchytných bodů – míst a je třeba, aby nad ostatní vynikala, poněvadž jsou nejvíce nabyta významem. „Soustřeďují v sobě další obrazy, události, které se

---

⁶⁰ Halbwachs, M., „Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi. Cefres 10/1996, s. 12.

⁶¹ Halbwachs, M., „Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi. Cefres 10/1996, s. 21.

staly i v jiné době. Celé období se tak vlastně shrne do jednoho roku a celá řada skutků a událostí, jejichž jednotliví aktéři i okolnosti upadli v zapomnění, jsou shrnuty v jednom člověku, jsou přisouzeny pouze jemu a k němu vztahovány⁶². **Paměť** tak vytváří zástupná symbolická místa pro všechny jedinečné momenty, jimiž jsou tato místa utvářena a které zastupují.

1.2.2 Nora: „místa paměti“

Pro vyložení konceptu paměti současného francouzského historika Pierre Nory vycházím především z jeho do češtiny přeloženého textu *Mezi pamětí a historií*⁶³, plnící roli úvodní programové stati k již zmiňovanému slavnému projektu *Les Lieux de Mémoire* (Místa paměti). Norova koncepce spadá do okruhu následovníků Halbwachsovy teorie, přičemž se věnuje především aspektu zprostorování paměti a předkládá koncept míst paměti.

„Paměť versus historie“. Nora jednoznačně staví paměť do ostré opozice vůči historii a doslova říká, že paměť a historie stojí v každém bodě proti sobě. Činí tak v souladu s Halbwachsem, který, jak jsme si již řekli, staví na jednu stranu mnohost jedinečných dějin-pamětí a na druhou jednotný univerzální proud dějin–historie. Ona mnohost dějin – kolektivní paměť je podle Nory typická pro takzvané archaické společnosti, kdežto pro naši dnešní společnost je typický jednotný proud oficiální historie. Původní a opravdová paměť, říká doslovně Nora, je zcela něco jiného než paměť naše, která je pouze historií. Onu opravdovou paměť, kterou představovaly podle Norových slov takzvané primitivní či archaické společnosti, charakterizuje jako společenskou, celistvou, vládnoucí, uspořádávající a všemocnou a která spontánně se aktualizující věčně obnovuje své dědictví. Paměť je u Nory přirovnávána k životu, který vždy nesou skupiny živých a který je tak v neustálém vývoji, jenž je neustále otevřen dialektice vzpomínky a zapomnění. Paměť je tedy schopna dlouhých období skrytosti a náhlých znovuoživení. Paměť je žitou minulostí na rozdíl od historie, která je pouze jejím zobrazením, pouhou rekonstrukcí minulého, která je složitá a diskutabilní. Paměť se stává absolutnem, zatímco historie zná jen to, co je relativní. Nebezpečným aspektem paměti ovšem je, že se žije pouze těmi vzpomínkami, které ji vyhovují, a proto je náchylná k zastírání a škrtní. Naopak jejím velkým přínosem je, že stmeluje společnost a sjednocuje její členy. A kolik existuje skupin, zrovna tolik existuje i pamětí. Tudíž stejně jako Halbwachs pokládá Nora paměť za přirozeně

⁶² Halbwachs, M., „Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi. Cefres 10/1996, s. 23.

⁶³ Nora Pierre, „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998.

mnohočetnou.

„Paměť uchvácená historií“. Nora přebírá rovněž Halbwachsovo stanovisko o tom, že mezi dějinami-pamětí a dějinami-historií panuje vztah následnosti. Sám říká, že žádná takto popsaná, opravdová paměť již mezi námi není a mluví dokonce o konci společenství paměti a o vytržení paměti dobyvačným a vykořeňujícím tlakem historie. Nora míní, že toto uchvácení paměti historií způsobuje rozlomení velmi starého pouta totožnosti a konec toho, co prožíváme jako samozřejmé: shody historie a paměti. Má za to, že se toto spojení rozvázalo působením nového zesvětšujícího tlaku a historie se tak proměnila z tradice paměti, kterou předtím byla, ve vědění, jehož společnost nabývá o sobě samé. Proto vše, co dnes nazýváme pamětí, již nenáleží historii. Svým přechodem do historie se naše proměněná paměť stává téměř protikladem oné paměti opravdové, protože je cíleně chtěná, prožívaná jako povinnost a nikoli už spontánně. Naše paměť je subjektivní a individuální a nikoli už kolektivní a všeobjímající.⁶⁴ Zažili a možná ještě zažíváme přechod od paměti bezprostřední k paměti nepřímé, ovlivněné historií-vědou.

„Paměť-historie“. Nora se domnívá, že se naše současná paměť, uchvácená historií, vyznačuje silně archivující povahou. Argumentuje tím, že čím méně je paměť prožívána vnitřně, tím více potřebuje vnější opory a hmatatelná znamení existence. Odtud pramení posedlost archívem, jíž se vyznačuje současnost, která si libuje v úplném uchování všeho minulého.⁶⁵ A tak to, co dnes nazýváme pamětí, Nora přirovnává k hmotnému skladišti - dochází k jednoznačné materializaci paměti, která se stále rozšiřuje, rozmnožuje, decentralizuje a demokratizuje. Navíc tento imperativ výrazně překročil úzký okruh profesionálních historiků a úkol nové paměti-historie činí z každého jedince historika sebe samého. „Byl vydán rozkaz vzpomínat si a vzpomínat si však musím já sám“.⁶⁶ Historická proměna paměti tak znamená obrat k individuální psychologii. V celkovém obrazu vidí Nora naši současnou paměť souhrnně řečeno jako archiv, jako povinnost a jako vzdálenost.

„Materializace paměti“. Nora přebírá dále Halbwachsovu myšlenku o tom, že paměť má tendenci k zprostorování a rozpracovává ji ve svém konceptu míst paměti, který prezentoval a podle kterého sestavoval antologii *Les Lieux de Mémoire* (Místa paměti). Nora výslovně říká, že

---

⁶⁴ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 15.

⁶⁵ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 15.

⁶⁶ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 19.

paměť kotví v konkrétních předmětech, gestech, obrazech a prostorech.⁶⁷ Mluví ale navíc také o materializaci paměti, za kterou stojí ono vytržením paměti tlakem historie, jenž vyvolalo volání po místech paměti.

„Místa paměti“. To, co naše místa paměti konsoliduje, je podle Nory především ona uchvácenost paměti historií, ono vytržení a hra paměti a historie. Studium míst paměti se tak ocitá v prolínání dvou rovin, které charakterizují jejich roli a smysl - na jedné straně hrají místa paměti roli čistě historiografického monumentu, v němž se historie obrací ke své sebereflexi, na straně druhé vypovídají o konci určité tradice paměti. Z úhlu pohledu této druhé strany se dají místa paměti chápat jako zbytky, v nichž paměti utvářené vědomí přetrvává v historii a ta se k němu obrací, poněvadž ho již nezná. Místa paměti se tak rodí a žijí z pocitu, že neexistuje žádná spontánní paměť.⁶⁸ Zájem o místa, v nichž se ukotvují, zhušťují a vyjadřují vyčerpané zdroje naší kolektivní paměti, je výrazem tohoto vědomí. A tak Nora chápe muzea, archívy, hřbitovy, sbírky, slavnosti, oslavy, výročí a podobné jako svědectví o novém věku, který se vyznačuje především svým nostalgickým rysem a v němž se objevuje iluze věčnosti. Místa paměti mají důležitou schopnost neustále oživovat své významy v nepředvídatelných podobách a možná i proto stále žijí a jsou tak lákavá. V tomto bodě Nora evidentně vychází z toho, co Halbwachs pojmenovává sociálními referenčními rámci, s jejichž proměnou se mění i paměť, jenž místa paměti utváří.

Především jsou pak pro Noru místa paměti momentem národních dějin.

„Klasifikace míst paměti“. Nora navrhuje možné podoby klasifikace míst paměti, přičemž vychází z předpokladu, že tato místa mají smysl jak materiální, tak funkční a rovněž i symbolický.

Při důrazu na stránku materiální rozlišuje místa paměti přenosná, jako jsou například desky zákona, místa paměti topografická, zakořeněná v půdě, tak jako je tomu například u všech míst turistických. Dále jsou to místa paměti monumentálních památníků jako jsou sochy a nakonec i stavební celky jako zrcadla určitého epochy, jako příklad zde můžeme uvést Versailles.

Pokud si všímáme funkčního aspektu míst paměti, vynořuje se nám široká škála míst začínající od těch míst paměti, která jsou určena k udržování určité nepřenosné zkušenosti a mizející spolu s těmi, kdo tuto zkušenost prožívali, například spolky válečných hrdinů, až po

⁶⁷ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 9.

⁶⁸ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 14.

místa s rovněž přechodným důvodem existence, avšak náležejícího do pedagogického oboru, jako jsou učebnice.

Zdůrazníme-li symbolický moment míst paměti, navrhuje Nora dělit je na místa paměti vládnoucí a místa paměti ovládaná. Ta první jsou často okázalá a vnucovaná shora a vyznačují se oficiálními slavnostmi. Druhá kategorie představuje naopak místa utvářena spontánně, slovy Pierre Nory „živoucím srdcem paměti“.⁶⁹

Tyto klasifikace lze podle Nory dle vlastního uvážení dále rozšiřovat. Nabízí se například další možné dělení na místa paměti veřejná a soukromá, na místa paměti, jejichž význam je omezen jejich komemorativní funkcí, jako například pohřební proslovy atd.

---

⁶⁹ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 29.

Kapitola 2: Památky – místa paměti

S definicemi památky, jejího pojetí a odvozených pojmů je to složitější. Jako obecný trend se jeví rozšiřování pojmu, který se vztahuje na větší oblast zájmu. Tato oblast by se dala, místo pojmů jako památky, dědictví či místa paměti, označit také jako naše „historické prostředí“, jenž je součástí našeho každodenního života, přístupné všem, a které obsahuje vrstvy přinášející různé významy a hodnoty z minulosti do současnosti.⁷⁰ Naopak v užším slova smyslu lze památky konkrétně vymezit jako ty objekty, které spadají politickým rozhodnutím do roviny obecně chráněných statků státu. - Z této mnohosti záběru, je zřejmé, že památky jsou podle nás především věci úmluvy.

Ať už se dá vycházet z pojmu památka a jeho odvozených, nebo z pojmu dědictví, které se zdá být širší, zahrnující a vztahující se na větší oblast památek, nám se v tuto chvíli jedná v obecné rovině o totéž – v nejširším slova smyslu máme na mysli památky jakožto místa paměti.

Co ale vlastně zakládá hodnotu památky/místa paměti a jejich podstatu? - Je to samotný historický pohyb a lidská snaha vyrovnat se s děděným, které vytvářejí vzpomínkovou hodnotu a projekci nás samotných do památek. Je to především provázání hodnot uměleckých a historických, které bývá v základech památek viděno. Hodnoty, které bývají často v základech viděny je smíchání hodnot uměleckých a historických. Místa paměti nejsou jen uměleckým artefaktem, ale nacházíme na nich i stopy času - mají cenu dokumentů, vědeckého materiálu. „Památka dnes není pouze zájmem uměleckým, ani estetickým. Památka je dnes vědou. My všichni máme pak především touhu vědět, nikoliv tušit. I naše víra musí být podložena a založena na intelektuálních důkazech.“ - hodnotí Vladimír Czumalo.⁷¹

---

⁷⁰ O termínu “historické prostředí” (v originále “historic environment”) pojednává Hems, A., “Introduction: Beyond the Graveyard – Extending Audiences, Enhancing Understandings”. Hems, A., Blockley, M., (ed.), Heritage Interpretation, New York, 2006, s. 5.

⁷¹ Czumalo, V., “Teoretická východiska a předpoklady památkové péče”. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 21.

2.1 Památka jako fenomén

Půjde-li nám nejprve o **seznámení se s morfologickým rozbořem slova „památka“**, začneme u latinského slova „monumentum“, ze kterého vzešla i současná podoba tohoto slova ve francouzském jazyce jako „monument“, italském jako „monumento“ a v anglickém jako „monument“. Kořen slova „men“ odkazuje na význam mysliti (mens). Překlad by tedy mohl znít jako „mysliti minulé“, což zároveň znamenalo a zastupovalo i význam paměti, z čehož vzniklo české slovo „památka“, odkazující právě na paměť, na význam slova pamatovat.

Domníváme se, že etymologie českého pojmu památka ideálně pojí jeho obsah s koncepty paměti v současných společenských vědách. V nich se památky promýšlí v souvislosti s pamětí věcí, kulturní pamětí, jenž přesahuje rovinu materiálních artefaktů a zahrnuje i ty aspekty, které umožňují přenášení, dekodování a sdílení významů, jež nesou.⁷²

Bereme-li památku v potaz jako určitý kulturní konstrukt, pokusme se načrtnout to, čím se tento konstrukt vyznačuje, jak je formován. Jakými hodnotami je tvořen například? Milena Hauserová poskytuje jejich výčet a navrhuje jejich rozčlenění do dvou skupin - na památkové hodnoty přímé a nepřímé.⁷³ Ty nepřímé odkazují na to, co stojí mimo památky-věci a zakládají hodnotu jedinečnosti, typičnosti, celistvosti a hodnotu místa paměti jakožto symbolu. Mezi přímými památkovými hodnotami bychom mohli vidět hodnotu historického dokumentu, hodnotu uměleckou či hodnotu autenticity. Dále ale můžeme u památek pozorovat i hodnotu stálosti či hodnotu mnohoznačnosti, která se odráží v neuchopitelnosti našeho obdivu.

Josef Jungman se ve svém Českém slovníku z roku 1837 zabýval významem památky, přičemž odlišoval od sebe **památku jako věc** - hmotné znamení obnovující paměť, obrazně řečeno její praktickou stránku a **památku jako paměť** - její stránku duchovní.⁷⁴ Pokusme se zamyslet nad „památkou-věcí“. Hned zpočátku jsme nuceni zastavit se u označení „věc“. Co je vlastně pro nás „věc“? V metafyzické evropské tradici, vycházející z klasické řecké filosofie, je věc myšlena jako jsoucno, jehož jádrem je idea. V tomto smyslu může pak „památka-věc“ vystupovat jako odraz určité ideje.⁷⁵ Běžný názor ovšem leckdy pojímá „památku-věc“ především

⁷² Cf. Czumalo, V., „Teoretická východiska a předpoklady památkové péče“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 25.

⁷³ Tuto typologii památkových hodnot prezentovala Milena Hauserová v rámci přednášky „Teoretické otázky hodnot a hodnocení památek“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 9.9.2008.

⁷⁴ Cf. podle: Richter, V., Památka a péče, Praha, 1993, s. 12.

⁷⁵ Cf. Richter, V., Památka a péče, Praha, 1993, s. 17.

jako vědecký doklad pro vývoj společnosti, jehož důsledkem je, že se staly památkou všechny artefakty, i příroda. Souhlasím v tomto případě s Jaroslavou Peškovou, která říká, že „památkou není věc nebo souhrn věcí, je specifickým výrazem lidské skutečnosti, je milníkem na cestě k nahlédnutí a porozumění minulým možnostem“.⁷⁶ Naznačuji tím, že „**památky-věci**“ jsou **především vizualizací paměti**, nikoli pouhým vědeckým dokladem o vývoji společnosti, že jde o lidskou schopnost „ptát se po horizontu smyslu cestou od nádob, váz...k paměti lidských vztahů a prožitků, promlouvajících k nám skrze artefakty a výrobky“.⁷⁷

Václav Richter nás seznamuje s tím, jak se Jan Gadamer ve svém *Wahrheit und Methode* z roku 1960 věnuje tomuto problému a přisuzuje památce, o které mluví jako o památce kulturní, čtyři charakteristické rysy.⁷⁸ Zaprvé mluví o její **znakovosti**, přičemž znak pojímá jako abstraktní odkazování na něco nepřítomného. Dále hovoří o **symboličnosti** památky, jakožto čistém zastupování - o zpřítomňování nepřítomného. Symbol se tak stává víc než znakem tím, že nejen odkazuje, ale i prezentuje minulé. Jako další charakteristický rys kulturní památky je uváděna **obraznost**, což znamená, že i památka má své vlastní bytí. Odkazuje nejen na zobrazené, ale reprezentuje i samu sebe, svůj obraz. A nakonec posledním poznávacím rysem památky je její **výrazovost**. Výraz je zážitkové pojetí, v kterém se jedná o hru sebedědávání. Představování je vždy pro někoho a v případě kulturní památky je to představování pro budoucí, nadcházející generace. V tomto duchu můžeme památku chápat jako něco, co zkonstruovali a chtěli nám předvést naši předchůdci.

Důležitým aspektem a vůbec předpokladem pro památku je to, že **pro památku je nutné rozhodnutí**.⁷⁹ Památka totiž není nic, co by bylo dáno předem, jaksi bez „události“, ba naopak. A co především ovlivňuje výběr a rozhodnutí pro památku je podle nás právě paměť, která vybírá a interpretuje minulost.

Richter v souvislosti s památkami odkazuje na Heideggera, který míní, že **člověk** je přímo **vrozen do „světa pamětí“** - do sítě, která je spřádána z pamětí rodinných, rodových, kmenových atd. až všelidských.⁸⁰ V praxi by o tom docela dobře vypovídaly takové památky jako jsou rodinná alba projevující péči o paměti rodinné, stále oblíbené rodokmeny, starající se o paměť

⁷⁶ Pešková J., *Role vědomí v dějinách*, Praha, 1998, s. 34.

⁷⁷ Pešková J., *Role vědomí v dějinách*, Praha, 1998, s. 34.

⁷⁸ Richter, V., *Památka a péče*, Praha, 1993, s. 15 n.

⁷⁹ Cf. Richter, V., *Památka a péče*, Praha, 1993, s. 24.

⁸⁰ Richter, V., *Památka a péče*, Praha, 1993, s. 13 n.

rodovou. Paměť kmenovou, nebo spíše „národní“ mají na starosti státy, které pro tyto účely vytvořily své národní památkové ústavy, které se starají o jejich památky. Dokonce se zdá, že se ujal i snaha chránit a pečovat o paměť všelidskou (světovou), což jako svou programovou tezi vyhlásilo v sedmdesátých letech 20. století UNESCO. Z tohoto jasně vyplývá další základní vlastnost památky a tou je odkazování - **památka jako odkaz**. Samotné odkazování má přitom dvojí význam, jednak můžeme vnímat odkaz jakožto referenci svého druhu a zadruhé jako posílání.

Památku lze dále definovat rovněž **jako metaforu veřejného přijímání minulosti**, jak to vyjadřuje ve svém příspěvku Yvon Lamy.⁸¹ „Neexistuje žádná společnost, která by tím či oním způsobem neoživovala svoji minulost a neměla tendenci onu minulost proměňovat podle sledu nových pojetí. Přitom ovšem, aby mohla minulost sociálně existovat, musí být možno ji spojit s nějakými „předměty“, které, stejně jako události trvalého významu, představují v běhu času jisté opěrné body, jsou společné určité skupině lidí anebo alespoň jsou pro život a dějiny určité determinované sociální skupiny reprezentativní.“⁸² Památka jako odkaz, jehož forma umožňuje existenci minulosti, tak vystupuje jako jeden z faktorů integrace společnosti kolem sdílené hodnoty minulosti. Lamy zajímavým způsobem poukazuje na to, že tato skutečnost, kterou nyní připisujeme památce, je možná díky nedávno zavedenému systému, který tvrdí, že kultura je odkaz⁸³. Přistoupíme-li na tvrzení, že památky umožňují současnou existenci minulosti, znamená to, že se **památky** stávají místem minulosti - **místem paměti**. Při hledání odpovědi na otázku kdy, jak a proč došlo k vytváření památek jakožto kulturního konstruktů se odvolávám především na myšlenky Pierra Nory.⁸⁴

Památky - „místa paměti jsou především zbytky. Jsou krajní podobou, v níž paměti utvářené vědomí přetrvává“.⁸⁵ Památky takto definovány podle Nory žijí v podstatě dvojitým životem, ve kterém se mísí pocit příslušnosti s pocitem odpoutání. Příslušností jsou míněny ony zbytky paměti, odpoutání naopak reprezentuje historie. Základní **důvod existence „památek - míst paměti“** vidí Nora v touze po zastavení času, v pozdržení nástupu zapomnění, **v touze po fixaci určitého stavu věcí**.

⁸¹ Lamy, Y., „Od památek k dědictví“. Cefres 13/1998.

⁸² Lamy, Y., „Od památek k dědictví“. Cefres 13/1998, s. 169.

⁸³ Cf. Lamy, Y., „Od památek k dědictví“. Cefres 13/1998.

⁸⁴ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998, s. 13.

⁸⁵ Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998.

2.2 Památka: heslo v odkazech naučných slovníků a encyklopedií

Snažila jsem se zachytit kodifikaci významu památky pro veřejný diskurz, a proto jsem sledovala vývoj tohoto hesla na pozadí našich naučných slovníků a encyklopedií. Záhy jsem zjistila, že novější příručky již se samotným termínem „památka“ nepracují. Nahradily ho odkazy jako „kulturní památka“, „památková péče“, „památka liturgická“, „památka reformace“ a jiné, které tedy už hovoří přímo o konkrétním typu památky. Bylo tedy zřejmé, že došlo k jistému vyprázdnění pojmu „památka“ cestou přes multiplikaci jejího významu. - Časem došlo ke konkrétnějšímu uchopení pojmu památky, došlo k jeho specifikaci, poněvadž samotný pojem „památka“ se stal příliš širokým na to, aby ho bylo možné adekvátně uchopit a na několika řádcích jej stručně definovat. Do určité míry lze konstatovat, že v pracích tohoto typu – encyklopediích a naučných slovnících, ztratil samotný pojem „památka“ smysl, jelikož už pod tímto heslem žádná vysvětlení nenajdeme – stal se nepraktickým a sám o sobě již neexistuje - zastupují ho nyní mnohé jiné odkazy, které z něj ovšem vycházejí.

Výběr encyklopedických příruček a slovníků, který jsem sestavila, se snaží jednak reprezentovat celé 20. století, aby bylo možné sledovat vývoj vybraného pojmu, a na druhé straně jsem také chtěla, aby výběr zastupoval ty nejběžnější, nejdostupnější a nejvyužívanější příručky, se kterými se v Čechách pracuje. Jmenovitě jde o vzorek sestávající z Ottova naučného slovníku (z roku 1902), Masarykova naučného slovníku (z r. 1926), Komenského slovníku naučného (z r. 1938), Příručního slovníku naučného (z r. 1962), Encyklopedického slovníku (z r. 1980) a Universa (z r. 2000). Soubor hesel, která mi po prostudování tohoto výběru vzešla, je možné dělit do dvou základních skupin, a to z chronologického hlediska na definice pojmu zhruba z 1. poloviny století a na definice z 2. poloviny století.

Pomyslným dělítkem je již zmiňovaná konkretizace a specifikace pojmu „památka“. Tento zlom je poprvé zjevně zachytitelný v Příručním slovníku naučném z roku 1962. Od této doby dochází k nahrazování pojmu jinými hesly. Navíc je tu rozdíl i na další úrovni. Od této chvíle je zřetelná myšlená spojitost mezi památkou (resp. odkazy, které tento pojem nahrazují) a politikou. Skrze heslo „památková péče“ se tato problematika dostává do vztahu ke státu.

Výklady pojmu „památka“ se v první skupině hesel v podstatných rysech neměnily. **Památka** je v nich definována jako věcná připomínka minulosti neboli **předmět připomínající minulost**. V Masarykově naučném slovníku se navíc objevuje možnost diferenciaci památky, a

to podle uchovatele a podle předmětu. V roce 1938, v Komenském slovníku naučném, k tomu přibývá informace o tom, že památka jakožto předmět připomínající minulost je často zákonem chráněná, což je v daných pracích vůbec první reflexí vztahu státu k problematice památek. Je zajímavé, že se památka dává do spojitosti s památkovou péčí až takhle pozdě, vezmeme-li v úvahu, že v té době už byla desítky let plně zaběhnutá praxe státní památkové péče. Shrňme-li pohledy na tuto první, starší skupinu hesel, je vidět především ten fakt, že přeci jen stále existuje jeden sjednocující termín – samotný pojem „památka“.

Nahlédneme-li do druhé, té mladší skupiny hesel, a začneme-li v roce **1962** Příručním slovníkem naučným, vidíme zde, že sice ještě existuje rozbor samostatného pojmu „památka“, ale již rozčleněného. Už zde nenajdeme pouze jednu definici a jeden význam. Jedná se tu o tři druhy památky, tři druhy rozlišení a typizace. Zaprvé jde o vysvětlení psychologické, které nám říká, že památka je v paměti uchovávaná vzpomínka a které by se také dalo chápat jako odkaz na „**duchovní stránku**“ památky. Následující odkaz říká, že památka je hmotný předmět uchovávaný v upomínku na něco minulého a referuje tak naopak na „**stránku materiální**“. Třetí a poslední podskupinu tvoří odkaz na heslo „**kulturní památka**“, která je tu pojímána jako doklad jak duchovního, tak zároveň hmotného života, jako doklad společenského vývoje, který má svou funkci takový význam, že je v zájmu společnosti jeho zachování příštím generacím. V tomto pojetí je pak nazírána památka především z pohledu památkové péče. Víceméně shodné interpretace najdeme i v, z chronologického hlediska, následných dvou encyklopediích.

Dalším rozdílem mezi mladší a starší skupinou hesel je, že se v té mladší, hned od roku 1962 – v Příručním slovníku naučném nově objevuje i pojem „kulturní dědictví“ definovaný jako souhrn kulturních statků, děl, hodnot a vztahů. „**Kulturní dědictví**“ je souhrnem kulturních jevů, které vznikly v minulosti, ale svým významem přesahují dobu svého vzniku a jejich hodnota tkví v tom, že mají co říci dnešní společnosti. Pojem se tak jeví být nadřazený k pojmu „kulturní památka“, jenž je pojímán jako konkrétní příklad kulturního dědictví, jako konkrétní doklad duchovního a hmotného života lidí. Vyplývá z toho, že „kulturní dědictví“ je bráno jako oblast veškerých myslitelných minulých kulturních jevů důležitých pro současnost a „kulturní památka“ je pak jeho konkrétním případem, jeho „konkretizací v praxi“.

2.3 „Památká“ a související pojmy: typologie

V nedávné době se doslova „rozmožilo“ heslo památka o další konkrétnější pojmy, které tak zároveň naznačují její variabilitu a typologii. O jejich základní reflexi se na tomto místě pokouším a soustřeďuji se na jejich základní výčet spolu s jejich definicemi a zevrubným vysvětlením. Výčet těchto pojmů/typů památek jsem rozdělila na dvě skupiny. V té první se objevují pojmy vycházející a rozšiřující pojem „památká“. Z nich vychází a s nimi pracuje náš památkový zákon a tedy i praxe naší státní památkové péče. Oproti tomu druhá skupina hesel, určující různé typy a varianty památek vychází z pojmu „dědictví“, s nimiž ve své památkové praxi operuje především UNESCO, mezinárodní organizace, jejímž jedním z programů je i celosvětová péče o památky, k jejíž úmluvě se připojila i Česká republika a tudíž se nás i tyto pojmy týkají. Přijmutí pojmosloví vycházející z hesla „dědictví“ nejde samozřejmě pouze takovouto oficiální cestou, pojem „dědictví“ se u nás objevoval už před tím, ale nutno dodat, že oficiální praxe z něj dosud nevychází, i když v pracích mnoha českých památkářů své zastoupení našlo.

Konkrétně půjde v první skupině pojmů, které udává náš památkový zákon, naznačující určitou typologii památek o: „kulturní památky“, „národní kulturní památky“, „památkové rezervace“, „památkové zóny“ a „archeologické nálezy“. Ve druhém souboru to budou jmenovitě pojmy/typy památek: „dědictví“, „národní dědictví“, „světové dědictví“ s podkategoriemi „kulturní dědictví“ a „přírodní dědictví“, dále „nehmotné dědictví“ a „mobilní dědictví a muzea“.

2.3.1 „Památky“

Náš zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů definuje jako statky chráněné památkovou péčí tyto kategorie: kulturní památka, národní kulturní památka, památková rezervace, památková zóna a archeologický nález. Z tohoto základního rozlišení památek je zřejmé, že zákon nezavádí členění na „památky kulturní“ a „památky přírodní“. Pro souhrnné označení památek jako celku používá termín „kulturní památky“, které definuje jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelného bohatství státu.

Konkrétně „**kulturní památka**“ jakožto typ památky definuje jako „nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního

způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické, které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem“.⁸⁶ Zákon říká, že kulturní památkou je kterákoliv z památek, pokud ji tím prohlásí Ministerstvo kultury, přičemž návrh na její zápis může podat jakýkoliv občan. Z uvedené definice je zřejmé, že základním rozčleněním kulturních památek je jejich dělení na movité a nemovité. Movitými se míní ty, jež lze přemisťovat, například váza, přičemž se rozlišují podle materiálu, použití a toho, kam byly určeny. Mezi nemovité památky se pak řadí předměty jako je kupříkladu kostel a zákon je člení na kulturní památky **stavební, technické, archeologické, umělecké a uměleckořemeslné** a na **parky a zahrady**.

Národní kulturní památky pak jsou jakousi gradací památek kulturních – zákon je definuje jako kulturní památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa a prohlašuje je vláda České republiky.

Území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů, může vláda prohlásit za **památkovou rezervaci**. Rozlišují se při tom památkové rezervace městské, vesnické, technické a archeologické. Památková rezervace představuje vyšší kategorii ochrany památkově hodnotného území a tento termín je používán od dob prvních právních aktů na ochranu historických měst z 50. let 20. století. Z hlediska památkových hodnot se jedná o území homogenní, vyžadující přísnou ochranu.

Památková zóna vyjadřuje naopak územní sídelní útvar s menším podílem kulturních památek či historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. Kromě sídelních – **městských a vesnických památkových zón** – jsou vyhlášovány i **krajinné památkové zóny**, chránící rozsáhlejší úseky kulturní krajiny. Památková zóna je novější kategorií památkově chráněného území a byla zakotvena až právě památkovým zákonem z roku 1987. Sídelní památkovou zónu, ať městskou či vesnickou, by měla reprezentovat zachovaná půdorysná a hmotová struktura s menším podílem architektonicky intaktně dochovaných staveb a proto vyžaduje mírnější ochranu. Jak z popisu vyplývá, je kategorie památkové zóny poměrně široce aplikovatelná. Co se týče krajinných památkových zón, ty by

---

⁸⁶ Zákon České národní rady č. 20/1987 Sb. ze dne 30. března 1987 o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.), §2 odst. 2.

měly představovat větší výsek krajiny, která byla podstatně formována historickou činností člověka - tímto aspektem se liší od „chráněných území“, jež spadají pod křídla státní ochrany přírody.

Poslední kategorií památek, kterou zákon uvádí je **archeologický nález**, který definuje jako „věc (soubor věcí), jenž je dokladem či pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a jenž se zachoval zpravidla pod zemí“.⁸⁷

Z vypsaných kategorií památek, jež uvádí náš památkový zákon, je zřejmé, že hesla, až na jedno (archeologický nález), jsou odvozena z pojmu „památky“ a že jen konkretizují, jaké typy památek se pod tímto označením skrývají – kulturní památky, jejímiž podkategoriemi jsou památky stavební, technické, archeologické, umělecké a uměleckořemeslné spolu s parky a zahradami, národní kulturní památky se stejnými podkategoriemi vyjadřující ovšem větší hodnotu daných památek, památkové zóny a památkové rezervace. Ačkoliv jsem říkala, že zákon nezavádí typologii na památky přírodní a kulturní, poslední dvě jmenovaná hesla – památkové zóny a památkové rezervace – ovšem s tímto rozlišením nepřímo pracují, když rozlišují mezi takzvaně sídelními a krajinnými památkovými zónami a rezervacemi.

Pojem „dědictví“ se sice v zákoně neuvádí, jak už bylo řečeno, ale naše legislativa ho zná. Tím, že stát ratifikoval mezinárodní Úmluvu o architektonickém dědictví Evropy roku 1985 a následně Úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví roku 1991, dostal se i tento pojem do oblasti naší státní památkové péče, i když není termínem původním.

2.3.2 „Dědictví“

Označení „dědictví“, v kontextu památek, si získalo velkou oblibu. Jak už bylo zmiňováno, především UNESCO⁸⁸ s tímto termínem a pojmy od něj odvozenými operuje. V jeho oficiální prezentaci „dědictví“ (v angličtině „heritage“) plně zastoupilo pojem „památky“ (v angličtině „monument“).

Pokud znovu nahlédneme do výběru našich encyklopedických příruček a slovníků, zjistíme, že v první skupině hesel, tedy reprezentující zhruba 1. polovinu 20. století, se pojem dědictví objevuje v naprosto odlišné konotaci, než je tomu později. Dědictví je tu bráno jen jako

⁸⁷ Zákon České národní rady č. 20/1987 Sb. ze dne 30. března 1987 o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.), §23, odst. 1.

⁸⁸ Zkratka od celého názvu, který zní: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu).

majetkový souhrn, který následkem smrti svého majitele přechází na jeho dědice. Samozřejmě tato interpretace a její užití stále platí, navíc se k ní ale připojilo v nedávné době i další pojetí. Tím je právě výše zmiňovaný koncept dědictví, který je dáván do souvislosti s tématem památky. Poněvadž je mu v českých naučných slovnících a encyklopediích vyhrazeno oddělené, vlastní místo, měl by být jeho význam od významu slova památka a jemu odvozených, odlišný.

Základní odlišnost tkví v tom, že „**dědictví**“ zařazuje předměty (památky) do kontinuity nějaké tradice - **odkazuje** tím především **na** určitou **kulturní kontinuitu**. Poukazuje především na fakt uvědomělého přejímání kultury jako celku společností po společnostech předcházejících. Kdežto heslo „**památka**“ **mluví** zejména **o dokladech kultury**, jak materiálních, tak duchovních, předcházejících společností.

Výstižným způsobem vysvětluje pojem dědictví Yvon Lamy: „Ze své definice je pojem dědictví netečný k procesu umělecké či institucionální tvorby. Ztotožníme-li však tento pojem s tím, co bylo nabyto, předpokládáme pro něj věčnost a přijímání kultury vepsané do času... přispívá k tomu, že dílo se zařadí do kontinuity nějaké tradice, ale s jakousi novou významovou investicí, která je odliší od díla jiného a která nabízí jeho nové „čtení“.“⁸⁹

Přihlásíme-li se tedy k termínu „dědictví“, tak jak to udělalo UNESCO, vyjadřujeme tím jako cíl našeho programu udržení či znovunalezení kontinuity. Přidáme-li k termínu dědictví přívlastek „národní“, půjde nám o kontinuitu národní, přidáme-li „světové“ (jak to ostatně učinilo UNESCO), má tato kontinuita dosáhnout těch myslitelně nejširších hranic - „kontinuity lidstva“.

Pojmem „**národní dědictví**“ se míní unifikovaná oblast národní kultury, která podléhá oficiálním ochranným opatřením a vychází z oficiálního zaměření na regionální či národní symbolický aspekt.

Světové dědictví je naopak klíčovým pojmem UNESCA, které vede „Seznam světového dědictví“ a které světové dědictví definuje jako odkaz minulosti, který dnes žijeme a předáváme budoucím generacím. Světové dědictví pokládá za nezastupitelné zdroje inspirace a života vůbec. To, co činí koncept světového dědictví výjimečným, je jeho užití v nejširším světovém měřítku. Pro „světové dědictví“ vytvořilo UNESCO dvě kategorie: „světové kulturní dědictví“ a „světové přírodní dědictví“.

Pročítáme-li Úmluvu o světovém dědictví UNESCO, dostávají se nám další, podrobnější

---

⁸⁹ Lamy Y., „Od památek k dědictví“. Cefres 13/1998, s. 170.

definice.⁹⁰ Za „**kulturní dědictví**“ jsou zde konkrétně považovány památníky, skupiny budov a lokality. Pod „památníky“ jsou řazena díla architektonická, monumentálního sochařství a malířství, rovněž i prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy. „Skupinou budov“ se míní skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodů své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu opět z hlediska dějin, umění či vědy. A nakonec „lokality“ představují výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, etnologického či antropologického hlediska.⁹¹ Co tyto tři typy světových kulturních památek pojí, je především nutnost reprezentovat výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy. Co se tím však přesně míní - co je a co není pokládáno za „výjimečnou světovou hodnotu“? Její přesnou definici UNESCO neposkytuje.

Nutno ovšem přiznat, že se úkolu uchopit pojem „světová hodnota“ UNESCO nevyhnulo úplně a nepřímým způsobem naznačilo možnosti a hranice pro takovéto vymezení, když do Úmluvy zaneslo seznam kritérií, z něhož alespoň jedno musí památka splňovat, aby mohla být na Seznam zapsána. Seznam těchto kritérií je následující: (1) památka by měla představovat mistrovské dílo lidského tvůrčího génia, (2) měla by vykazovat významnou výměnu lidských hodnot, (3) být nositelem jedinečného nebo alespoň výjimečného svědectví o kulturních tradicích nebo civilizaci dosud existující nebo zaniklé, (4) měla by být vynikajícím příkladem určitého typu budovy, architektonického či technologického souboru nebo krajiny, jež ilustruje určité významné období historie lidstva, (5) být vynikajícím příkladem tradičního lidského osídlení nebo využívání půdy, typického pro určitou kulturu, a to zvláště v případě, kdy by tyto prvky mohly být narušeny v důsledku vzniku nezvratných změn, (6) být přímo či hmatatelně spojena s událostmi nebo živými tradicemi, myšlenkami či vírou, uměleckými a literárními výtvořiny výjimečného celosvětového významu⁹².

---

⁹⁰ UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972 [online]. Dostupné z: <<http://www.whc.unesco.org/en/conventiontext/>>, [cit. 30.11.2008].

⁹¹ Tamtéž, s. 2.

⁹² Úmluva o světovém dědictví [Online] . Dostupné z: <<http://www.npu.cz/pp/dokum/unesco/>>, [cit. 30.11.2008].

Ačkoliv tento seznam poskytuje konkrétní kritéria pro definování světového dědictví, neubráníme se jistě možné relativnosti toho, co se za světové dědictví označí a co ne. Porovnáme-li znovu zmiňované definice kulturní památky a světového dědictví, je jasné, že šíře pojmu „světové dědictví“ nám dovoluje za světové dědictví označit víc než jen to, co se míní kulturní památkou - světové dědictví zahrnuje a označuje více „věcí“ (památek), čímž se oblast zájmu rozšiřuje.

Za „**přírodní dědictví**“ jsou podle Úmluvy považovány: (1) přírodní jevy tvořené fyzickými a biologickými útvary nebo skupinami takovýchto útvarů, které vynikají výjimečnou světovou hodnotou z estetického či vědeckého hlediska, (2) geologické a fyziografické útvary a oblasti, jež tvoří místo přirozeného výskytu ohrožených druhů zvířat a rostlin mimořádné světové hodnoty z pohledu vědy či péče o zachování přírody a v neposlední řadě (3) přírodní lokality či přírodní oblasti světové hodnoty z hlediska vědy, péče o zachování přírody nebo přírodní krásy.⁹³

UNESCO navíc v posledních letech rozšířilo pojem dědictví o takzvané „nehmotné dědictví“ (v originálním anglickém znění: „intangible heritage“) a o „mobilní dědictví a muzea“ (v originálním anglickém znění: „movable heritage and museums“), čímž vznikly čtyři základní typy světového dědictví.

V případě „**nehmotného dědictví**“ (pro něž se užívá i pojmu „living heritage“/„žijící dědictví“) dává UNESCO najevo, že dědictví nelimituje případná materiální podoba, tak jako tomu bylo dosud u památek-věcí, ale že usiluje o začlenění jakéhokoliv vyjádření kultury a tradic, která různá společenství dědila po společenstvích předcházejících, především formou ústního podání. Podle Úmluvy o nehmotném dědictví, která byla přijata roku 2003, nehmotné dědictví zahrnuje tyto oblasti: (1) ústní tradice, (2) takzvaná herecká umění (čímž se míní tradiční hudba, tanec a divadlo), (3) společenské slavnosti, rituály a festivity, (4) znalosti a zvyklosti týkající se přírody a kosmu a (5) tradiční řemesla.

Takzvané „**mobilní dědictví a muzea**“ jsou jakousi pokladnicí, která uchovává kulturní rozmanitost. Slouží k poznání kulturních jedinečností formou formálního a neformálního vzdělávání a porozumění. V praxi je mobilní dědictví prezentováno takovými příklady jako jsou fosílie nebo starověké šperky, pečeti a staré mince, manuskripty, objekty nalezené v pohřební komnatě, oděv a nábytek, staré hudební nástroje, ale i fotografie, filmy a známky. Všechny tyto

---

⁹³ Cf. tamtéž.

předměty, které bývají často vystavovány v muzeích si zaslouží stejnou míru pozornosti, jelikož i na jejich pozadí můžeme reflektovat minulost, její kreativitu a estetiku a uchovat tak kulturní identitu kultur, které tyto předměty (mobilní dědictví) vytvořily.

Kapitola 3: Péče o místa paměti

Ráda bych se na tomto místě věnovala základním rysům péče o památky a jejímu vývoji. Přehled dějin památkové péče nás totiž také přivádí k problému, co všechno bylo a nebylo chápáno jako památka, jak se vztah k různě definovaným památkám proměňoval a v souvislosti s tím i vidění hodnot, které se promítalo do péče o památky, do výběru památek a jejich prezentace a interpretace.

Památková péče je dnes disciplínou historické vědy, která se etablovala v první polovině 19. století. Záměrné uchovávání památek, jakási „protopamátková péče“⁹⁴ jde ovšem hluboko do minulosti. Ráda bych v této kapitole nastínila vývoj naší památkové péče, a to, co tomu předcházelo, pro ujasnění toho, jak se vztah k památkám a tudíž i jejich definování skrze státní památkovou péči vyvíjelo.

Ačkoliv je památková péče širokým pojmem, obecně se vnímá především skrze svou legislativní podobu jako „státní památková péče“, tedy jakožto péče státu o památky. Památková péče z tohoto hlediska hájí obecný zájem a můžeme ji tak vnímat jako deklaraci veřejného zájmu.

3.1 Definování památkové péče

Už ze samotného názvu „památková péče“ jasně vyplývá, že jejím základním posláním je chránit a pečovat o památky. Co nás ovšem vede k takovéto péči? Je to snad jakási morální povinnost, kterou pocítujeme k dílu minulosti, k předcházejícím generacím a vůbec k minulosti jako takové?

Památková péče by se dala definovat různě, podle toho, jaký z jejích mnohých aspektů upřednostníme. Onou úctou k minulosti, snahou o její uchování by se památková péče dala definovat jako jakási **vzpoura proti času**⁹⁵, vzpoura proti smrtelnosti a zneužití památek. Uvažujeme-li nad předmětem zájmu památkové péče, mohly bychom ji též definovat jako **problém vizuální kultury**⁹⁶.

⁹⁴ Pojem, který použil na své přednášce “Vývoj památkové péče” Josef Štulc na Národním památkovém ústavu v Praze, dne 18.9. 2007.

⁹⁵ Z přednášky “Filosofická východiska památkové péče” Vladimíra Czumaly na Národním památkovém ústavu v Praze, ze dne 18.9.2007.

⁹⁶ Z přednášky “Filosofická východiska památkové péče” Vladimíra Czumaly na Národním památkovém ústavu v

Památková péče konzistentní **teorii** nemá, ovšem diskuze o oprávněnosti a potřebnosti teorie památkové péče tu byly a jsou. Ty ovšem poznamenala a poznamenává neujasněnost vlastního předmětu. Nejucelenější teoretické východisko české památkové péče na počátku její moderní historie podal ve své knize *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*⁹⁷ roku 1903 Alois Riegl. Kniha vznikla jako souhrn teoretických východisek návrhu památkového zákona a reorganizace památkové péče na území rakousko-uherské monarchie. **Rieglova teorie** staví na rozpoznání struktury hodnot památky, kterou nám přibližuje Czumalo - jako základní památkové hodnoty vidí Riegl hodnotu pamětní a přítomnostní hodnotu.⁹⁸ Pamětní hodnotu tvoří záměrná hodnota památek, hodnota stáří a historická hodnota. Naopak přítomnostní hodnota je tvořena souborem hodnot užitkových a uměleckých, jež vytváří hodnoty novosti a relativní umělecké hodnoty.

Podstatným bodem dějin domácí teorie památkové péče bylo rovněž vydání děl Maxe Dvořáka: *Katechismus památkové péče* roku 1916 a Václava Wagnera: *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana* z roku 1946. Praktické **Dvořákovy zásady** vycházejí z Rieglovy teorie, kterou podrobil důkladné revizi, v níž ustupuje od dominance hodnoty stáří a posunuje pozornost památkové péče směrem k estetickým kvalitám památky. Samotnou **památkovou péči** definuje především **jako morální povinnost** jedince vůči lidstvu.

Wagnerova „syntetická ochrana památek“ se odvolávala na princip celosti a na proklamování konstantní hodnoty uměleckých děl všech dob. V praxi památkové péče požadoval Wagner přejít k syntéze, upřednostňující živou uměleckou hodnotu památky – na úkor hodnoty stáří. Ve své teorii postoupil Wagner za druhé světové války ještě dál a uvažoval o památkové péči jako o umělecké činnosti – chtěl soudobou památkovou péči přetvořit v novou disciplínu, kterou chápal jako práci umělce současnosti na uměleckém díle minulosti.⁹⁹

O systematiku památkové péče pro didaktické účely se zahrnutím teorie se u nás pokusil roku 1971 **Václav Richter**, který památkovou péči definoval jako péči o památky, která je historickou, konkrétní a praktickou činností.¹⁰⁰ Jako hlavní úkol teorie viděl v prozkoumání a

---

Praze, ze dne, 18.9.2007.

⁹⁷ V českém překladu vyšla roku 2003 v Praze jako *Moderní památková péče*.

⁹⁸ Cf. Czumalo, V., „Teoretická východiska a předpoklady památkové péče“. *Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I.*, Praha, 2008, s. 14.

⁹⁹ Cf. Hlobil, I., „Václav Wagner – strážce estetického působení památky“. Wagner, V., *Umělecké dílo minulosti*, Praha, 2005, s.7 n.

¹⁰⁰ Ve stati, která vyšla pod titulem „Péče o památky“. *Muzeologické sešity* 3/1971.

formulování společenské činnosti obecně a definování jejích hlavních i dílčích zásad, jimiž se má řídit.¹⁰¹ Základní polemiku pak roku 1979 otevřel Ivo Hlobil, jehož systematické úsilí o ustanovení vědního oboru „**monumentiky**“ (památkové péče) tvoří dodnes základní osu k teorii památkové péče. Podle něj by měla obecná teorie památkové péče zahrnout dějiny, terminologii, metodologii, systematiku a výchovnou základnu. Speciální (dílčí) teorie památkové péče by se pak měly týkat konkrétních otázek ochrany a zhodnocování jednotlivých druhů památek. Jako předmět teorie památkové péče stanovil „teorii muzeality“ - monumentality památek.¹⁰² Počátkem 90. let minulého století můžeme za pokračování těchto stále neuzavřených diskuzí považovat některé sporadické příspěvky, jejichž většina je formulována z pozic dějin umění.¹⁰³

Dobroslav Líbal v roce 1988 hovořil o proměněné úloze památkové péče v soudobé i budoucí společnosti, která „představuje totiž jednu z nejdůležitějších složek národní kulturní fronty proti ohlupujícím a nivelizujícím rysům kosmopolitní konzumní společnosti. **Památková péče zajišťuje hodnoty trvalé a nadčasové**“.¹⁰⁴

Josef Štulc míní, že teorie památkové péče by měla být především jakousi **sumou narůstající zkušenosti a paměti oboru**.¹⁰⁵

Czumalo poukazuje na to, že značně nevyjasněné jsou základní vztahy mezi památkovou péčí, dějinami umění, architekturou a její teorií. Podle něj „zatímco hlavním cílem dějin umění je poznání, památková péče se ve světle tohoto poznání snaží o **zachování fyzické i duchovní podstaty děl vytvořených v minulosti**“.¹⁰⁶

Budeme-li uvažovat nad formou státní památkové péče, tu definuje náš současný zákon o státní památkové péči z roku 1987 jako péči státu o kulturní památky, jež zahrnuje činnosti, opatření a rozhodnutí, jimiž orgány a odborná organizace státní památkové péče v souladu se

¹⁰¹ Cf. Czumalo, V., „Teoretická východiska a předpoklady památkové péče“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 11.

¹⁰² Cf. Czumalo, V., „Teoretická východiska a předpoklady památkové péče“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 11.

¹⁰³ Cf. Czumalo, V., „Teoretická východiska a předpoklady památkové péče“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 13.

¹⁰⁴ Líbal, D., „Památková péče jako samostatná vědní disciplína“. Bulletin sekce památkové péče vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje 5/1988, s. 47.

¹⁰⁵ Štulc, J., „Teorii péče o památky? Ano, ale jakou vlastně?“. Bulletin sekce památkové péče vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje 5/1988, s. 100.

¹⁰⁶ Solař, M., „Teorie památkové péče – neuralgický bod dějin umění?“. Zprávy památkové péče, 2/2004, s. 139.

společenskými potřebami zabezpečují zachování, ochranu, zpřístupňování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek. Zásadní podstatou takto definované státní památkové péče je pak **akt ochrany veřejného zájmu**.

3.2 Vývoj památkářské idey

Dějiny ochrany památek mohou být vnímány v obecné rovině jako dějiny reakcí současnosti na minulost, připustíme-li, že základní vztahy v dějinách památkové péče určuje bipolarita problému hodnoty – hodnocení.¹⁰⁷ Právě podle tohoto klíče se vztah společnosti k památkám proměňoval - od upřednostňování komemorativní funkce památek k všeobecnému uznání základní hodnoty památky jakožto hmotného dokladu historického vývoje. Tuto zásadní hodnotu pak absolutizoval proces národní identifikace. Moderní památková péče ovšem přišla s širším pojetím památek a rozšířila do té doby platnou hodnotovou škálu.

V počátcích moderní vědecké ochrany (zhruba od počátku 20. století) byla pod pojem „památká“ zahrnuta taková zviditelnění lidské paměti jako stavby všech historických slohů, ale i hudební, literární a divadelní výtvoř, které si v té době ovšem ještě nezasluhovaly pozornost státní památkové péče. Památky musely být především „starožitné“ a původní a očekávalo se, že se budou bránit před jakoukoliv modernizací. V meziválečném období pronikala památková péče i do regionů a poprvé se začalo diskutovat také o přírodních památkách. Na druhou stranu se ale například barokní památky, spojovány se symboly Bílé Hory, ocitly v počátcích republiky v ohrožení. Jelikož se v té době již počítalo s kontrolou památkářů při rekonstrukcích ve městech, začal se poprvé střetávat zájem urbanistů a památkářů, což se nejvíce projevovalo v Praze.

Po únorovém převratu začala památková péče hodnotit památky, z taktického hlediska, jako zdroj poučení při budování socialistického města. Památkáři ovšem často čelili názorům, že ochrana památek je přežitý romantismus, projev sentimentu nebo měšťáckého vlastenectví. Podle Soukupové byla společnost let 1948-1989 záměrným způsobem skrz oficiální propagandu odsekávána od své minulosti, vytěsňovaná paměť byla zredukovaná jen na určité účelově upravované výseky z historie, díky čemuž společnost ztrácela schopnost sebeidentifikovat se prostřednictvím svých památek.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Cf. Kotalík, J. T., „Význam hodnot a hodnocení v památkové péči (teze)“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 27.

¹⁰⁸ Soukupová, B., Klub za starou Prahu, památky a paměť. Reflexe starobylosti a krásy města v české společnosti koncem 19. a ve 20. století, in: Soukupová, B., Novotná, H., Jurková, Z., Stewarz, A., Město-identita-paměť,

3.2.1 Počátky

Až do 19. století v přístupu k tomu, čemu dnes říkáme památky, panoval takzvaný **estetický dogmatismus**. Každá doba měla svůj – renesance byla známá svým pohrdáním „barbarské“ gotiky, klasicismus svou nenávistí k „neukázněnému“ baroku. Lze ovšem najít některé výjimky, které pod toto pravidlo nespádají – například ono známé uchovávání lýčených střevíců mýtického Přemysla Oráče jako složky obřadu uvedení českých knížat na trůn, nebo uchovávání gotických madon jako domnělých děl svatého Lukáše na oltářích kostelů. Musíme si ale uvědomit, že prvotní motivací nebylo vnímání těchto věcí jako uměleckých památek, ale jednalo se většinou o projevy dynastické tradice, kultu ostatků a podobně.¹⁰⁹

Vznik „památkářské ideje“ jakožto vztahu k (uměleckému) dílu minulosti lze podle Josefa Štulce vysledovat poprvé až v **italské renesanci**.¹¹⁰ Tento zájem podle něj úzce souvisel jednak s renesančním kultem uměleckého génia (jehož dílo mělo v očích současníků právo na trvalé uchování), a pak také s renesančním zájmem o památky a starožitnosti. Ten se ovšem vztahoval jen na vrstvu humanisticky vzdělaných intelektuálů, umělců a jejich mecenášů.

Rozhodující vliv na rozšíření a zobecnění tohoto zájmu mělo až **romantické hnutí** a jeho fascinace středověkou minulostí, jež se v první polovině 19. století začala šířit celou Evropou. V řadě zemí romantické hnutí souznělo s idejemi **národního obrození**, které ve středověkých památkách vidělo vítané doklady starobylosti a velikosti národní kultury. Od vyhledávání a oceňování památek národní minulosti byl už jen krok k úsilí o jejich obnovu, tedy k památkové péči.

Obecně sdílený zájem o národní památky vedl již v 1. polovině 19. století k prvním, spíše ojedinělým zákonům a nařízením k ochraně památek a k vytvoření prvních odborných institucí k jejich poznávání, dokumentaci a uchování. Co se tedy týkalo státní ochrany památek byla to **Francie a francouzská revoluce**, která způsobila základní posun k poznání, že **je to vlastně stát, kdo je zodpovědný ve veřejném zájmu za ochranu národních památek**.¹¹¹ Právě tehdy se začalo mluvit o důležitosti jejich dokumentace a o nutnosti vzniku stálé organizace, jež by se

---

Bratislava, 2007, s. 31.

¹⁰⁹ Cf. Štulc, J., z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

¹¹⁰ Z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

¹¹¹ Cf. Štulc, J., z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

ochranou památek zabývala.

V českých zemích lze považovat za jakýsi předstupeň státní památkové péče **aktivity** různých **vlastivědných spolků** - od konce 18. století to byla především Společnost vlasteneckých přátel umění a později, od roku 1818, nově založené Muzeum Království českého. Samotný vývoj památkové legislativy v Čechách musíme v jejích počátcích spojovat s Rakouskou monarchií. Na počátku 19. století se již i rakouský stát věnoval vydáváním dekretů, které většinou nabádaly občany, aby mu zasílali nalezené starožitnosti a věnovali zvýšenou pozornost při obchodu a vývozu uměleckých děl a starožitností. Můžeme tedy dovodit, že pro stát představoval určitý problém únik uměleckých děl a starožitností a uváděnými dekrety projevoval snahu tomuto zamezit. Můžeme se snad i domnívat, že tyto typy památek byly pro stát důležité nejen z ekonomického hlediska, ale rovněž z pohledu prestiže a vytváření souboru kulturního dědictví – stát se začal do jisté míry cítit odpovědným za uchování národních památek, které se již v té době začaly pokládat za nedílnou součást kultury/kultur daného státu.

Od druhé poloviny 19. století začínají v rámci Habsburské říše vznikat první instituce a orgány památkové péče. Významným mezníkem pro vývoj památkové péče ve střední Evropě bylo, když roku **1853** završil rakouský stát předchozí spíše dobrovolná vlastenecká hnutí národů monarchie vytvořením **Císařsko-královské centrální komise pro průzkum a uchovávání stavebních a uměleckých památek** (Centrální komise) jakožto oficiální státní instituce památkové péče. Ačkoliv již před tímto datem byla vydávána některá zákonná opatření, ta se ale netýkala památek všeobecně. Zřízením Centrální komise se Rakousko připojilo k řadě jiných evropských zemí, kde byla obdobná opatření uvedena do praxe již dříve – vzorem pro Rakousko byla v tomto směru především Francie a Prusko. V úvahách o ochraně památek v té době zaznívaly takové myšlenky jako, že národ bez památek je v podstatě národem bez dějin, bez vlasti a hlavním cílem památkové péče je tak sjednocovat a vzdělávat národ. V Rakousku se však hledala hůře jednotící myšlenka památkové péče – nad jednotící myšlenkou vítězily odstředivé tendence jednotlivých národů monarchie, kladoucí si za cíl péči o své národní památky.¹¹² Vratislav Nejedly upozorňuje, že vznik státní památkové péče v Rakouských zemích navíc souvisel s formováním nového systému státní byrokracie po roce 1848.¹¹³

¹¹² Cf. Nejedly, V., “Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie”. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 32.

¹¹³ Nejedly, V., tamtéž, s. 34.

Hlavní náplní činnosti vzniklé Centrální komise bylo zkoumání existujících památek, jejich klasifikace a určování jejich hodnot na jedné straně a zároveň praktická činnost při zajišťování ochrany a zabezpečování památek na straně druhé, pro jejíž účely byl zřízen zvláštní fond pro poskytování státních finančních příspěvků – jednalo se tedy o jakési skloubení teoretické a praktické činnosti. Takto byly stanoveny základy struktury státní památkové péče v zemích monarchie roku 1853. Podle výnosu Centrální komise z roku 1873 se sice měla památková péče zabývat památkami vzniklými od nejstarších dob až do konce 18. století, ale vlastní záchrana a péče o památky byla stále do značné míry pod vlivem dobového estetického dogmatismu – obdiv platil stále především monumentálním památkám středověku, kdežto barokem, rokokem či raným klasicismem se pohrdalo, a vůbec realizace obnovy byly velmi řídké. Postupně docházelo v druhé polovině 19. století k ustanovování speciálních výborů při Centrální komisi a dalším jejím výnosem z roku 1899 se rozšířila působnost Centrální komise na památky s dobou vzniku až do poloviny 19. století. - Na pozadí toho, jak se omezovala doba vzniku toho, co se pokládalo za památku, je vidět, jak si stále udržovala prvenství hodnota stáří památky. Za památky byla pokládána umělecká díla minulosti, takzvané starožitnosti a také stavby se vším příslušenstvím.

Vedle státních organizačních struktur památkové péče existovalo množství dalších, současně se uplatňujících faktorů, které působily ve prospěch památkové péče – byly jimi různé vlastivědné spolky, kterým šlo především o záchranu památek podporující nacionalistické ideje o slavné minulosti, přičemž se v těchto případech uplatňovala především aktuální hodnota památky jakožto argumentu v politickém boji.¹¹⁴

V druhé polovině 19. století se mohla obnova památek oproti první romantické fázi opírat již o rozvinuté poznání historického architektonického tvarosloví. Pokud jde o změny podoby památek, pohybovaly se uplatňované metodické přístupy v mezích totální rekonstrukce předpokládané původní podoby opravované památky. Doba usilovala dosažené poznání vizualizovat odpovídající úpravou dochované podoby obnovované stavby – památka se přizpůsobovala ideální představě, nikoliv představa reálné památce, čímž se zrodila v mnoha aspektech vcelku neblahá **teorie a praxe takzvaně puristických restaurací**. Památková péče se

---

¹¹⁴ Cf. Nejedlý, V., “Vznik a vývoj státem organizované památkové péče v českých zemích od počátků do konce habsburské monarchie”. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 43.

tak začala řídit ideálem slohové čistoty stavby, což v praxi vedlo někdy ke zničujícím důsledkům – památka byla „očišťována“ od všech mladších přístaveb a doplňků, bez ohledu na jejich uměleckou kvalitu a byla rovněž zbavována všech anomálií daných originalitou svých tvůrců.¹¹⁵

3.2.2 Zrod moderní památkové péče

Nadvláda puristické doktríny začínala mít od 80. let 19. století nového soupeře, který se snažil z památkové péče úplně odstranit estetický dogmatismus a nazírat na památky s poznáním a pochopením představ a hodnot doby vzniku díla-památky. Tak se zrodil nový, **evoluční výklad**, jenž dal základ moderní památkové péči, která radikálně proměnila stávající teorii a praxi památkové péče. V našem prostředí poskytl nejinspirativnější nové podněty Alois **Riegl**, reprezentant tzv. vídeňské uměnovědné školy, který je pokládán za zakladatele moderní české památkové péče. Z jeho teoretického spisu z roku 1903 *„Moderní kult památek, jeho podstata a vznik“* vyplynuly pro památkovou péči následující zásady: důraz na zevrubný průzkum a vědecké poznání památky, respekt ke všem fázím jejího historického a uměleckého vývoje, odmítnutí puristického úsilí o obnovu slohové jednoty/čistoty památky, důraz na uchování originální hmotné substance ošetřované památky a nepřijatelnost dotváření a doplňování památky.¹¹⁶ Vnímání památek se tak rozšířilo o hodnotu originality a variability.

V novém Československém státě byl Zemský památkový úřad pro Království české v Praze přeměněn na Státní památkový úřad, kterému bylo svěřeno hlavní místo ve státní ochraně památek a který navazoval na kontinuitu předešlého úřadu. Situace teritoriálně rozděleného úřadu na českou a německou sekci podle jazykových (respektive národnostních) hledisek se dostala záhy do rozporu s politickým vývojem a roku 1924 došlo k jejich praktickému spojení v Zemský památkový úřad v Praze.

Po vzniku samostatného Československa se objevily vážné snahy o vydání památkového zákona, které navazovaly na iniciativy z 2. poloviny 19. století a počátku 20. století. Ochrana památek byla do té doby vedle neexistence samostatné právní normy zakotvena jen v řadě dalších dílčích zákonů a předpisů. Ačkoliv byly možnosti zákonné úpravy v době první republiky projednávány na nejvyšších úrovních, zákona o státní památkové péči se památkáři nedočkali. A

¹¹⁵ Cf. Štulc, J., z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

¹¹⁶ Cf. Štulc, J., z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

třebaže se památková péče po roce 1918 ve svých počátcích stavěla k předcházejícímu vývoji kriticky, po celé následující období z něj ve velké míře vycházela - v praxi se památková péče opírala o převzatá nařízení z dob habsburské monarchie, doplňována i řadou zvláštních nařízení. V literatuře bývá jako hlavní důvod neschválení osnovy zákona zmiňováno jeho zasahování do soukromovlastnických vztahů – pozemková reforma z roku 1928 totiž přinesla velké změny ve vlastnictví půdy a s tím i spojenou změnu ve vlastnictví památek a poměru k nim. Petr Štoncner míní, že „nepříznivou roli sehrál pravděpodobně i záměr pojmout nový zákon jako široce koncipovaný, zahrnující všechny druhy památek včetně přírodních“.¹¹⁷

Významná role v ochraně památek stále připadala i nejrozličnějším dobrovolným organizacím a spolkům, které měly péči o památky ve svých programech a jež se staly důležitými pomocníky úředních orgánů. Jejich význam lze spatřovat především v rovině celkového kulturního a historického povědomí obyvatel. Mezi nejvýznamnější organizace patřila Archeologická komise České akademie věd a umění, Společnost přátel starožitností českých, Klub československých turistů či Klub Za starou Prahu.

V prvních desetiletích 20. století připadla Praze novátorská úloha při zrodu ideje ochrany celých urbanistických souborů, poukazuje Štulc.¹¹⁸ - Rozsáhlá asanace na Starém městě pražském vyburcovala českou veřejnost, aby se postavila za věc ochrany historické Prahy. Roku 1900 se ochránci historické Prahy sdružili v nově založeném, dodnes aktivním **Klubu za starou Prahu**, jenž si vytkl za cíl v souvislosti s pražskou asanací, chránit pražské památky a historický ráz Prahy proti rušivým novodobým zásahům. V silném intelektuálním zázemí klubu se díky jeho moderním přístupům zrodila úplně nová idea, že nejen jednotlivá stavba, ale celá historická městská čtvrť může mít povahu uměleckého díla a stát se památkou.

V meziválečném období se praxe památkové péče obtížně vyrovnávala s některými problémy. K nim patřila přísná vědecká konzervace originálu v kombinaci s úpravami za pomoci moderních materiálů a doplňků – byl to dobový požadavek na „zvědečtění“ péče o památku ve spolupráci s vědou a jejími novými technologiemi, které měly nahradit tradiční, po staletí při opravách praktikované řemeslné/umělecko-řemeslné postupy a techniky. V důsledku toho ale například moderní chemické postřiky se s postupem času ukázaly jako naprosto zhoubné, vedoucí

¹¹⁷ Štoncner, P., „Organizační vývoj státní památkové péče v letech 1918-1945“. Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 68.

¹¹⁸ V přednášce „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

dokonce k úplnému rozpadu originální hmoty. K tomu se přidal zájem o maximální odhalení a poznání všech fází historického vývoje památky, opět pod heslem zvědečtění. Docházelo tak k zviditelnění výsledků průzkumů památky odkrytím a prezentací archeologických stop i všech reliktních starších slohových fází obnovované stavby. Často se tak stávalo, že to byla pouhá analýza, jež se stala cílem konzervačního zásahu, nikoliv samotná záchrana památky. Skrze tuto **analytickou metodu** konzervace památek, ztrácely památky často charakter uměleckého díla a stávaly se spíše vzorkovnicemi svého vlastního vývoje, jimž byla ponechána jen funkce dokumentu.¹¹⁹

Na přelomu 30. a 40. let nabídl Václav Wagner památkové péči novou **syntetickou metodu**. Vycházejí z estetické teorie strukturalizmu Jana Mukařovského, razil tezi, že památky jsou trvale živým výtvarným dílem a nelze v nich tedy vidět pouze autentický historický dokument. Památková péče pak má za úkol chránit a zkoumat jak hmotnou substanci památky, tak ideje, hodnoty a představy, do ní vložené. Proto varoval před chaotickou prezentací všeho zjištěného a po průzkumu doporučoval vše znovu zakrýt a respektovat, případně ještě doplnit nejucelenější fází vývoje památky.

Spor mezi analyticko-modernistickým a synteticko-rekonstrukčním pojetím obnovy památek nebyl rozhodnut a nebyl vyřešen dodnes. Ve vlastní konzervační praxi se tak již v této době vytvořil jistý metodický pluralismus, který je dodnes typickým rysem české památkové péče.

Vedle těchto nových myšlenek se od 20. let 20. století rodila takzvaná „česká restaurátorská škola“, jejímž základním postojem se stala pokora a služebnost původnímu výtvarnému dílu.

V letech okupace byla sice státní památková ochrana postavena pod dozor německého státního sekretáře, jinak ale zůstala zachována základní struktura prvorepublikového uspořádání.

3.2.3 Novější trendy

Oproti velkým ztrátám památek, které se dotkly všech našich sousedů během druhé světové války, zůstal památkový fond našich zemí minimálně poškozen. V poválečném období došlo v památkové péči k rozhodujícím změnám až po komunistickém převratu. Ztráty na dosud

---

¹¹⁹ Cf. Štulc, J., Z přednášky „Úvod do studia památkové péče“ na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

intaktním fondu movitých památek představovala konfiskace církevního, šlechtického i dalšího soukromého majetku. Pouze značně zúžený počet hradů a zámků, do nichž byl soustředěn úzký výběr kulturního mobiliáře z ostatních staveb, přežil ve své integritě a postupně byl zpřístupňován veřejnosti. Centrem zájmu památkové péče se tak v tomto období stala vzorová péče o tento omezený počet hradů a zámků. Rozporuplnost doby ilustruje počín do té doby nemyslitelný a bezprecedentní v celé tehdejší Evropě, když státní památková péče komunistického režimu prohlásila 30 historických jader měst roku 1950 památkovými rezervacemi s cílem jejich rehabilitace jako historických celků. Nikde nedošlo k tak rozsáhlým a komplexním průzkumům památek, jaké v historických jádrech měst zahájily orgány státní památkové péče.

Roku **1958** vydal stát, u nás vůbec **první, Zákon o kulturních památkách** č.22/1958 Sb. Dokument zahrnoval ochranu všech objektů nesoucí znaky kulturní památky, ať byly či nebyly takto oficiálně registrovány. Kodifikována byla navíc i ochrana urbanistických (i jiných) celků formou památkových rezervací – v té době v Evropě dosud výjimečná.

Téhož roku, kdy vyšel první zákon o kulturních památkách vznikl Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, jenž navázal na činnost svých odborných předchůdců. Krátce po svém zřízení započal práci na utvoření Státního seznamu nemovitých a movitých kulturních památek, pro nějž ústav vytvořil kvalifikovanou metodiku a tak byl roku 1963 sestaven základní fond národních památek, do něhož byl vybrán soubor 30 000 nemovitých a 50 000 movitých památek, na které se soustředila pozornost státní památkové péče. Soubor byl posléze několikrát rozšířen, ale bohužel také deformován politickými hledisky.

Na přelomu 50. a 60. let došlo ke krachu cíle rehabilitovat památková města jako výtvarné celky – záchrana jedinečných hodnot památkových měst budoucím generacím z proklamací mizela a ustupovala požadavku na tvorbu nového kvalitnějšího životního prostředí socialistických měst a většině památkám byla přiznána role spíše trpěných přívěsků.¹²⁰

Roku 1964 byl přijat mezinárodní dokument, dodnes platný a určující filozofii i metodické postupy konzervace památek **Benátská charta**. Charta uznala a kodifikovala mnohé principy prosazované Aloisem Rieglem. Dokument prosazoval zejména přísnou ochranu

---

¹²⁰ Cf. Štulc, J., Z přednášky “Úvod do studia památkové péče” na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

originální hmotné substance památky a tezi, že dosažení jednoty slohu nesmí být cílem konzervačního zásahu.¹²¹

Komunistický režim podstatným způsobem ovlivňoval a často deformoval snahy památkové péče o ochranu památek. Sedmdesátá léta představovala odliv zájmu státu o památky a městská jádra a jednostrannou politickou i ekonomickou preferenci výstavby nových panelových sídlišť, k čemuž velkou měrou samozřejmě přispěla bytová krize. Pokračoval alespoň komplexní průzkum historických jader měst a vesnic a památkoví odborníci připravili podklady k prohlášení 40 měst památkovými rezervacemi. Se stejnou intenzitou přikročili rovněž k hodnocení vesnických památek.

Osmdesátá léta znamenala přípravu nového zákona o státní památkové péči, jenž byl přijat roku 1987. Tento **nový zákon č. 20 z roku 1987 o státní památkové péči** se jevil rozporuplně - jistý krok zpět představovalo zúžení pojmu kulturní památky jen na věci, které takto prohlásí Ministerstvo kultury. Na druhé straně zavedl zákon další potřebnou formu památkové ochrany – „památkovou zónu“, která umožňuje chránit i méně intaktně dochovaná sídla a krajinu. Co se praxe týče, tak v tomto období zaniklo téměř tři tisíce stavebních památek, což představovalo zhruba 10% tehdejšího památkového fondu. Kladným počinem bylo otevření pomaturitního studia památkové péče za účelem další výchovy a vzdělávání pracovníků oboru památkové péče, které kontinuálně pokračuje až do současnosti.

Hodnotíme-li léta 1948-1989 z hlediska památkové péče, musíme upozornit především na to, že péče státu byla soustředěna jen na úzce vybrané solitéry, zatímco ostatní fond kulturních památek nadále chátral a zanikal. Díky oficiální, **protipamátkové politické linii** zanikaly bohužel mnohé hodnoty staré architektury.¹²² Do historických jader měst, včetně památkových rezervací začaly pronikat s prostředím neslučitelné nové stavby - známým příkladem je obchodní dům Prior v Jihlavě. Je dobré mít pro tuto dobu na vědomí, že odborná příprava byla bohužel často znehodnocována ideologickou cenzurou a že výsledné prezentace památek byly často ovlivněny zkreslenými historickými interpretacemi.

---

¹²¹ Cf. Štulc, J., Z přednášky “Úvod do studia památkové péče” na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

¹²² Cf. Štulc, J., Z přednášky “Úvod do studia památkové péče” na Národním památkovém ústavu v Praze, 18.9.2007.

Devadesátá léta přinesla památkové péči zcela nové úkoly, především v souvislosti se změnami vlastnictví památek. Obecně se lze snad domnívat, že rok 1989 přinesl památkám mnoho pozitivního. Již roku 1990 došlo k oddělení ochrany přírody od památkové péče a jejímu přiřazení pod resort životního prostředí. Dalším naléhavým úkolem, jenž lze přičíst k úspěchům památkové péče, bylo zobjektivizování fondu chráněných památek zapsáním dříve ideologicky diskriminovaných památek (zejména kostelů) a vypuštěním neúměrně zastoupených reprezentantů dějin KSČ. Významný krok vpřed představovalo rovněž podstatné rozšíření ochrany sídel a krajiny. Další nesporný úspěch posléze představovalo zapsání řady památek na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Neúspěch však znamenal zamítnutí všech dosud zpracovaných a vládě předložených návrhů nového památkového zákona.

Novou aktivitu začala státní památková péče vykazovat především v mezinárodní spolupráci. Rokem 1990 naše země přistoupila k Úmluvě o světovém dědictví UNESCO, čímž se zavázala k zabezpečení označení, ochrany, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Hlavní úkoly zahraniční spolupráce naplňuje Český národní komitét ICOMOS.

Pokusy o podrobnější formulaci vztahu státu a kultury v rámci transformačního procesu začaly až roku 1996. Jako cíle kulturní politiky v oblasti památkové péče bylo určeno: (1) zvýšení podílu státního rozpočtu na péči o kulturní dědictví v souvislosti s jeho příjmy z takzvaného kulturního turismu, (2) zajištění informovanosti o kulturním dědictví doma i v zahraničí, (3) zdokonalení evidence památkového fondu, (4) posílení zájmu vlastníků kulturních památek o jejich obnovu a zachování, (5) posílení vztahu obecních samospráv k nemovitému památkovému fondu a (6) ochrana vlastníků kulturních památek před poškozením jejich majetku neodborně prováděnými restaurátorskými pracemi.¹²³ Tyto cíle byly formulovány v dokumentu **Kulturní politika**, jenž byl přijat vládou roku 2001.

Současná organizační podoba památkové péče vznikla k 1.1.2003 splynutím do té doby samostatných odborných organizací státní památkové péče v Národní památkový ústav (dále již NPÚ), který se tak stal vrcholnou odbornou organizací pro výkon a koordinaci veškeré odborné činnosti v oboru státní památkové péče. Státní památková péče je dnes u nás vykonávána dvěma

---

¹²³ Cf. Dufková, E., "Ekonomika a management památkové péče". Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008, s. 169 n.

navzájem spolupracujícími složkami – odbornou organizací: výše zmiňovaným Národním památkovým ústavem a orgány státní památkové péče: především Ministerstvem kultury ČR, kraji a obcemi s rozšířenou působností. Ústředním orgánem je Ministerstvo kultury, přičemž převážná část úkolů přísluší odboru památkové péče. Mimo to zřizuje ministerstvo specializovaný kontrolní orgán Památkovou inspekci, která vykonává dozor nad dodržováním památkového zákona.

Ústřední pracoviště odborné organizace památkové péče - Národního památkového ústavu má sídlo v Praze a v jednotlivých krajích pak působí (nebo jsou připravována) územní odborná pracoviště. NPÚ plní především úkoly odborně-metodického, dokumentačního a informačního rázu.¹²⁴ NPÚ dále vede Ústřední seznam kulturních památek ČR a rovněž Seznam nejohroženějších památek. Mezi nejohroženější české památky současnosti řadí tento seznam sakrální architekturu (hlavně venkovské kostely, z nichž mnohé ztratily své využití), drobná šlechtická sídla (u nichž se projevuje problém využití, bez něhož je těžší způsob obnovy) a technické památky.

3.2.4 UNESCO: nový koncept světové památkové péče

Přes třicet let chrání nejvýznamnější kulturní památky a přírodní výtvořky tohoto světa Organizace spojených národů skřez svou mezinárodní odbornou organizaci UNESCO - „United Nations Educational Scientific and Cultural Organization“ (Organizace pro výchovu, vědu a kulturu).

Koncept světového dědictví UNESCA se zásadně liší od koncepce naší státní památkové péče, o které byla řeč v předešlých odstavcích. Základní odlišnost pramení z jiného předmětu zájmu – zatímco v centru pozornosti státní památkové péče stojí národní památky, UNESCO pak pokládá za předmět svého zájmu světové dědictví, tedy památky celého světa. Na rozdíl od státních národních památkových ústavů, jde tak UNESCO o katalogizaci světových památek, o starost o jejich zachování, přičemž běžnou péči přenechávají jednotlivým státům, na jejichž území se památka nachází. Zařazení památky na Seznam světového dědictví UNESCO se tak

---

¹²⁴ V praxi se jedná například o tyto činnosti: poskytování bezplatně odborné služby, poznávání a dokumentování dochovaných památek a jejich hodnot, rozvíjení metody jejich ochrany, zabezpečení odborného dohledu nad prováděním komplexní péče o památky, rozpracovávání teorie a metodologie státní památkové péče či sledování kulturně-výchovného využití památek a jejich propagaci. Významnou součástí činnosti je i správa a prezentace vybraného souboru (který zahrnuje zhruba 100 položek) památkových objektů a jejich zpřístupnění veřejnosti pro kulturní a výchovně-vzdělávací účely.

stává často spíše jen určitým typem označení, a možno říct i reklamní značkou, kdy většina péče o tyto památky zůstává v rukou jednotlivých států. Co se tedy týče samotné praktické stránky péče o památky UNESCO hraje roli spíše jakési pojistky – až v případě mimořádného ohrožení nebo za situace, kdy stát není schopen údržbu, rekonstrukci či soustavnou péči financovat se do problému UNESCO zapojí a dotyčnou památku zachrání, „nenechá padnout“.

Vznik, formování a poslání UNESCO

Idea vytvoření mezinárodního sdružení za účelem ochrany světového dědictví se poprvé vynořila již po první světové válce, ovšem k sepsání Úmluvy o ochraně světového dědictví došlo až roku 1972. V jejím pozadí stála dvě odlišná hnutí - jedno se staralo o ochranu kulturních památek a to druhé se zabývalo uchováváním přírodního dědictví.

Událost, která rozpoutala mezinárodní zájem o péči o památky, bylo rozhodnutí egyptské vlády vystavět vodní přehradu v Assuánu, což ve svém důsledku znamenalo zaplavení údolí, kde se nacházel chrám Abu Simbel, poklad starověké egyptské civilizace. Tehdy roku 1959 UNESCO spustilo rozsáhlou mezinárodní kampaň na záchranu tohoto bohatství - byl zorganizován archeologický výzkum v oblastech, které měly být zaplaveny a chrám Abu Simbel byl rozebrán, přemístěn na bezpečné místo a znovu vystavěn. Záchranná akce stála 80 miliónů dolarů, z toho půlku tvořily donace asi 50 zemí světa, které tím vyjádřily důležitost solidarity a odpovědnosti národů/států za uchování mimořádných kulturních památek. Nesporný úspěch této akce vedl k dalším záchranným kampaním.

V roce 1965 proběhla konference ve Washingtonu D.C., nesoucí název „World Heritage Trust“ („Důvěra ve světové dědictví“), která měla stimulovat vznik mezinárodní organizace k ochraně světově jedinečných přírodních lokalit a historických míst pro přítomnost a budoucnost všech obyvatel světa. V základech organizace, která měla vzniknout, měla stát myšlenka spojení péče o kulturní památky s ochranou přírodního dědictví.

K Úmluvě o světovém kulturním a přírodním dědictví a vzniku mezinárodní organizace památkové péče UNESCO došlo roku 1972.¹²⁵ Jednalo se o unikátní mezinárodně právně závazný dokument, který spojoval princip ochrany jak přírodního, tak kulturního dědictví. V Úmluvě se

---

¹²⁵ V anglickém originále: “Convention Concerning the Protection of the Worl Cultural and Natural Heritage”). V současné době se ale velmi často používá pouze zkrácený název “Úmluva o světovém dědictví”.

proklamovalo zajištění evidence a ochrany těch kulturních a přírodních památek, které mají výjimečnou a zároveň universální světovou hodnotu. Pro zajištění tohoto cíle stanovil nově vzniklý výbor se sídlem v Paříži zvláštní pravidla pro přijetí památek na Seznam světového dědictví. Zapsané památky by měly obsahovat a prezentovat to nejcennější, co lidstvo zdědilo po minulých generacích ve všech kontinentech. Na základě Úmluvy se tedy začal vytvářet Seznam světového kulturního a přírodního dědictví, do něhož jsou průběžně zapisovány památky s mimořádně univerzálními hodnotami. Pro tento seznam se v České republice se vžilo i označení „Seznam památek UNESCO“. O zápisu do prestižního Seznamu světového dědictví rozhoduje Výbor světového dědictví, složený ze zástupců smluvních stran úmluvy.

Ve svých rozhodnutích o zařazení či nezařazení se Výbor opírá o odborná stanoviska poradních organizací - pro oblast kulturního dědictví je to ICOMOS, Mezinárodní rada pro památky a sídla, a v oblasti přírodního dědictví plní tuto úlohu IUCN, Mezinárodní svaz pro ochranu přírody a přírodních zdrojů. Základním principem výběru památek je jejich mimořádná hodnota, jedinečnost, autenticita a celistvost. Seznam, má být reprezentativní a zapsané památky mají částečně symbolicky zastupovat určitý typ památky v určitém širším regionu. Na druhé straně výběr podléhá i geopolitickým hlediskům - Výbor pro světové dědictví usiluje o vyvážené zastoupení jednotlivých členských států úmluvy a světadílů jako celku.

Naše země přistoupila k Úmluvě o světovém kulturním a přírodním dědictví až roku 1990, přičemž spolupráce České republiky s UNESCEM v oblasti péče o kulturní dědictví náleží do kompetence Ministerstva kultury.

Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát to má zajistit při maximálním využitím svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací.

Roku 1992 vzniklo Centrum pro světové dědictví se sídlem v Paříži, jehož posláním je koordinace veškerých záležitostí, týkajících se světového dědictví v rámci UNESCO. Organizuje každoroční zasedání výboru, poskytuje poradenský servis smluvním státům v průběhu nominačního procesu, pořádá vědecké konference a kurzy, vypracovává učební materiály a informuje veřejnost o problémech a otázkách týkajících se světového dědictví.

Od roku 1996 začalo UNESCO vydávat čtvrtletník „World Heritage Review“, jejímž předmětem zájmu se staly památky světového dědictví.

Úmluva o světovém kulturním a přírodním dědictví

„Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví“ byla podepsána v Paříži dne 16. 11. 1972, ale v platnost vstoupila až rokem 1975. Pro Českou republiku se stala závaznou od roku 1991.

Jako důvod vzniku Úmluvy je uváděn fakt, že kulturnímu a přírodnímu dědictví ve stále větší míře hrozí zničení nejen v důsledku tradičních příčin rozkladu, ale i na základě měnících se sociálních a ekonomických podmínek, které situaci vyhrocují ještě hrozivějšími jevy poškození či zničení. Každé ubývání či zničení kterékoliv položky kulturního nebo přírodního dědictví pokládá za nenahraditelné ochuzení dědictví všech národů světa a tudíž Úmluva stanovuje, že bude dodržovat, zvětšovat a šířit znalosti zajišťování ochrany světového dědictví. Cílem se tudíž stalo vytvoření účinného systému kolektivní ochrany kulturního a přírodního dědictví výjimečné světové hodnoty, organizovaném na stálém základě a v souladu s moderními vědeckými metodami. V pozadí této snahy stojí vědomí, že části kulturního či přírodního dědictví mají výjimečný význam pro který je třeba zachovat je jako součást světového dědictví lidstva jako celku.

Základními definicemi kulturního a přírodního dědictví, které Úmluva podává jsem se již věnovala v kapitole 2.3.2.

Rozhodnutí o zařazení či nezařazení památky na Seznam světového dědictví má na starosti ustanovený mezinárodní Výbor pro světové dědictví. Volba členů výboru by měla být spravedlivá s ohledem na rovnoměrné zastoupení různých oblastí a kultur světa. Podle úmluvy má každý smluvní stát předložit Výboru, pokud je to možné, soupis vlastnictví tvořícího součást kulturního a přírodního dědictví, který se nachází na jeho území a odpovídá požadavkům na zahrnutí do Seznamu.

Dle Úmluvy se vytvořil Fond na ochranu světového kulturního a přírodního dědictví, jehož rozpočet činí v současné době asi čtyři miliony dolarů. Zdroje fondu tvoří povinné a dobrovolné příspěvky smluvních států, příspěvky, dary nebo odkazy, jež mohou poskytnout jiné státy, UNESCO nebo jiné organizace v rámci systému OSN či jiné mezivládní organizace, veřejné či soukromé orgány nebo jednotlivci. Většinu příjmu tvoří jednak pravidelné členské a

dobrovolné příspěvky a poté příjmy z prodeje publikací vydávané Centrem pro světové dědictví.

Úmluva dále stanovuje podmínky a opatření pro mezinárodní pomoc. Poskytovaná pomoc zahrnuje následující formy: (1) výzkumy týkající se uměleckých, vědeckých a technických problémů vyplývajících z ochrany, zachování, prezentování a obnovy kulturního a přírodního dědictví, (2) ustanovení expertů, techniků a zkušených pracovníků pro zajištění správného provedení prací, (3) školení pracovníků a specialistů na všech úrovních v oblasti označení, ochrany, zachování, prezentování a obnovy, (4) dodání zařízení, které dotyčný stát nevlastní nebo nemůže získat, (5) půjčky s nízkým úrokem nebo bezúročné půjčky splatné na dlouhodobém základě, (6) poskytnutí, ve výjimečných případech a ze zvláštních důvodů, nenávratných příspěvků. Jako všeobecné pravidlo ovšem platí, že mezinárodní společenství hradí pouze část nákladů.¹²⁶

Podepsáním Úmluvy se nadále smluvní státy rovněž zavazují, že přijímají povinnost prostřednictvím vzdělávacích informačních programů usilovat o to, aby se ve stále větší míře oceňovaly a respektovaly památky světového dědictví.

Seznam světového kulturního a přírodního dědictví

Ačkoliv UNESCO usiluje o celkovou vyváženost seznamu světového dědictví, jak z hlediska zastoupení jednotlivých členských států, tak i světadílů a rovněž tak o vyváženost mezi podílem kulturních a přírodních památek, skutečnost tomu zcela neodpovídá. Část seznamu zastupující kulturní památky byl doposud tvořen převážně architektonickými a uměleckými díly jako jsou hrady, zámky, městské rezervace, kostely, sochy či malby a jen velmi malou část zatím tvoří například industriální památky spjaté s výrobní činností člověka, které představují tovární budovy, ocelové stavební konstrukce včetně výrobních strojů a techniky. Navíc poměr v zastoupení kulturních a přírodních světových památek je nesouměřitelný v jasný prospěch kulturních památek (z celkových 878 zapsaných památek, je 679 kulturních, 174 přírodních a 25 kulturně-přírodních). Proto nastává v současné době trend, díky němuž mají větší šanci na zápis přírodní památky.

---

¹²⁶ UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972, s.11-12, [online]. Dostupné z: <<http://www.whc.unesco.org/en/conventiontext/>>, [cit. 30.11.2008].

O vyváženosti nelze mluvit ani co se týče zastoupení světadílů, co do počtu zapsaných památek - na celkovém počtu zapsaných památek se podílí 145 států světa, přičemž polovinu z celkových téměř 900 památek na Seznamu, tvoří památky Evropy a Severní Ameriky. Zhruba 20 % je podíl památek Asie a Pacifiku, 15 % představuje podíl Latinské Ameriky a Karibiku, Afrika představuje 9 % a Arabské státy 7 %.¹²⁷ Proto se mluví o tom, že UNESCO v současné době preferuje kulturní a přírodní památky mimo euroamerický region. Pokud si ostatně UNESCO činilo a činí aspirace na vytvoření skutečně světového seznamu reprezentujícího světové dědictví ve vyvážené formě, bylo by to nanejvýš vhodné.

Vedle Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví stanovila Úmluva i vytvoření Seznamu světového dědictví v ohrožení, jenž má informovat veřejnost o památkách, které jsou na Seznamu světového dědictví, ale hrozí jim nebezpečí. Tento seznam má za cíl podnítit a podpořit ochrannou činnost či záchranné akce vůči těm památkám, které je naléhavě vyžadují. Důvodem ohrožení památek mohou být jak přírodní katastrofy, stejně tak jako vojenské konflikty, nebo nekontrolovaná urbanizace či negativní vlivy turistického ruchu. V současné době je na tomto Seznamu zapsáno na třicet světových památek, z nichž zhruba polovina se nachází v Africe.

České památky na Seznamu světového dědictví

Česká republika by na pomyslném žebříčku v počtu zapsaných památek na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví obsadila se svými 12 lokalitami 12. místo, což je vzhledem k velikosti a počtu obyvatel Česka značně výjimečné a představuje velký úspěch Ministerstva kultury a Národního památkového ústavu, které se o to velkou měrou zaslouhují.

Rokem 1992 se na prestižní Seznam památek UNESCO dostaly hned tři české lokality – (1) **historické jádro Prahy** v rozsahu Pražské památkové rezervace, představující unikátní celek historických pražských měst: Starého Města, Josefova, Nového Města, Vyšehradu, Malé Strany a Hradčan s dominantou Pražského hradu, s Karlovým mostem a četnými kostely a paláci, dále (2) **historické jádro Českého Krumlova** zapsáno taktéž v rozsahu městské památkové rezervace jako reprezentant mimořádně dochovaného středověkého feudálního města, rozvinutého ve vazbě na gotický hrad, postupně přestavěného na velkolepý zámek s cennými renesančními a barokními

---

¹²⁷ UNESCO, "Number of World Heritage Properties by Region".[online]. Dostupné z: <<http://www.whc.unesco.org/en/list/stat>>, [cit. 30.11.2008].

částmi a (3) **historické jádro Telče** rovněž v rozsahu městské památkové rezervace, reprezentující jedinečné celistvě dochované drobnější středověké město s vodním opevněním, dominantním zámek dochovaným v podobě pozdně gotických a renesančních přestaveb a s mimořádně působivými frontami městských domů renesančního a barokního tvarosloví kolem náměstí.

O dva roky později byl na Seznam připsán **poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře** pro svůj jedinečný půdorys a hmotového řešení reprezentující originální invenci českého gotizujícího baroku, jehož autorem byl výjimečně nadaný architekt Jan Blažej Santini.

Historické jádro Kutné Hory s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci bylo připsáno roku 1995 jako představení bohatého středověkého královského horního města. Vrcholně gotický kostel sv. Barbory katedrálního typu je jedním z pokladů pozdně středověké architektury, stejně jako gotický cisterciácký chrám v Sedlci, invenčně opravený na počátku 18. století opět Janem Blažejem Santinim v duchu českého gotizujícího baroku.

Následujícího roku se se svými 200 km² dostala na seznam **kulturní krajina Lednice – Valtice** jako jeden z největších člověkem koncepčně upravených areálů v Evropě. Spolu s barokním zámek ve Valticích a klasicistně a novogoticky přestavěným zámek v Lednici obsahuje množství cenných klasicistních a romantických památek usazených v krajině, upravené podle principů romantického krajinářství.

Zapsání **vesnice Holašovice** na Seznam roku 1998 bylo pro mnohé v Čechách určitým překvapením. Holašovice se do té doby u nás rozhodně netěšily zvláštnímu zájmu veřejnosti a takové pozornosti jako předešlé lokality. Příklad Holašovic tak ilustruje, jak se dokáže lišit hodnota národního dědictví od hodnot světového dědictví. Holašovice na Seznamu reprezentují mimořádně celistvě dochované historické jádro vesnice s pravidelným středověkým založením, s početným souborem zděných vesnických staveb z 18.-19. století, čímž zastupuje v evropském regionu zcela jedinečný styl jihočeského lidového baroku. Téhož roku byly zapsány rovněž **zahrady a zámek v Kroměříži** jež jsou jako celek výjimečné pro svůj celistvý obraz barokního sídla olomouckého biskupství, které bylo roku 1777 povýšeno na arcibiskupství, se zahradami založenými podle vrcholně barokních principů ovlivňujícími tuto tvorbu v Evropě, a **zámek v Litomyšli**, jenž je charakteristickou ukázkou renesančního zámku s arkádovým nádvořím, ukázkovým typem sídla stavěného v českých zemích. Litomyšlský zámek s kvalitní výzdobou

obsahuje i mladší barokní zásahy z 18. století a spolu s komplexem hospodářských staveb dokládá obraz feudálního sídla svého druhu.

Uvedení Olomouce na Seznam bylo problematičtější a svědčí o velkém úsilí dosáhnout zápisu. Olomouc se nakonec dočkala roku 2000, když prošel již v pořadí třetí návrh, tentokrát na zápis unikátního **sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci**, jenž je vrcholným příkladem památníku morových epidemií a uměleckého díla typického pro prostředí evropských měst v období baroka. Jeho monumentální zjev má představovat kompoziční vrchol celku barokních děl na náměstí historické moravské metropole.

V následném roce byla zapsána **vila Tugendhat v Brně**, vynikající příklad světové funkcionalistické architektury, jedno z klíčových děl architekta Miese van der Rohe.

Prozatím posledním českým příspěvkem na Seznamu bylo roku 2003 zapsání **židovské čtvrti a baziliky sv. Prokopa v Třebíči**. Tento soubor je vzácným příkladem dlouhodobé existence dvou kultur v moravském feudálním městě. Židovská čtvrť je mimořádně uceleně zachovaná, jejíž podoba dokládá urbanistický vývoj židovských čtvrtí. Románskogotická bazilika sv. Prokopa je pak obdivuhodnou uměleckou syntézou konstrukčních a výtvarných principů evropské architektury první poloviny 13. století, svým vybavením a ztvárněním v jihomoravském prostředí této doby zcela ojedinělou.

Zapsané české lokality si plně uvědomily, že zapsání jejich památek na Seznam světového dědictví má nemalý význam pro rozvoj turistického ruchu a tudíž pro místní ekonomiku. Radnice, pod které tato místa spadají, vesměs potvrzují, že návštěvnost jejich památek se několikanásobně zvedla. Místa bez kruhového znaku s nápisem Světové dědictví už totiž v zpracování turistických tras mnohých světových cestovních kanceláří nejsou dostatečně atraktivní.

Z těchto důvodů vzniká obrovský zájem mnoha dalších našich měst o uvedení jejich kulturních a přírodních památek na lukrativní Seznam památek UNESCO. Česká republika má v plánu v příštích deseti letech postupně navrhnout na zápis do Seznamu UNESCO: třeboňskou rybníční soustavu, hřebčín v Kladrubech a kulturní krajinu kolem něj, Žatec - město chmele, Ostrava – soubor industriální architektury, západočeský lázeňský trojúhelník – Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně, betlém u zámku Kuks, lázně Luhačovice, Plzeň – objekty pivovaru, Zlín – Baťovy závody.

Zápis památek na Seznam UNESCO je velkou měrou otázkou diplomacie. Konkurence památek a prestiž UNESCO je veliká. Hodně záleží na tom, jak zástupci jednotlivých států, jimž památka náleží, dokáží zdůvodnit požadovanou světově výjimečnou hodnotu a plnění kritérií, která jsou předepsána. Úmrtnost návrhů se pohybuje až kolem 75%. V posledních letech Výbor pro světové dědictví upřednostňuje v oblasti architektonického dědictví především technické památky a památky moderní architektury. Velký zájem projevuje také o kulturní krajinu záměrně vytvářenou člověkem s určitým uměleckým záměrem. Výhodou samozřejmě je, když se navrhne památka, jejíž typ na seznamu ještě není. Český seznam navrhovaných míst na zápis do Seznamu UNESCO dokládá změnu preferencí výboru, který rozhoduje o zařazení a nezařazení. V minulosti definitivně neprošly (odmítnutí výboru totiž platí jednou provždy) do Seznamu památek UNESCO významné české kulturní lokality jako je hrad Karlštejn či Kladrubský klášter.

Zhodnocení významu zápisu památky na Seznam světového dědictví UNESCO

Významy, které jsou „světovému dědictví“ připisovány jsou různé a mnohoznačné – některé jsou společné pro mnohá místa, některé pouze pro některá. Koncept světového dědictví tak dává dohromady skupinu velmi různých typů míst. Dosažení zápisu na Seznam světového dědictví je symbolickým aktem vstoupení do komunity, která je budována skrze dědictví a jenž v sobě nese ideu mezinárodního společenství založeného na dědictví-památkách. Tento proces by se dal zařadit i do rámce globalizačního proudu uvolňování hranic a budování nadnárodních identit.

Souhlasíme do značné míry s Tanjou Vahtikari, že nálepka „světové dědictví“ je do značné míry spíše katalyzátorem investic, regenerace a zvýšení turistického ruchu než ikona sama o sobě.¹²⁸

Zajímavé k tématu jsou výsledky výzkumu, který uskutečnila agentura STEM/MARK.¹²⁹ Více jak polovina z dotazovaných českých turistů v Kutné Hoře připustila zásadní vliv titulu UNESCO na rozvoj cestovního ruchu a pro dvě třetiny z nich je tento titul motivátorem k

¹²⁸ Cf. Vahtikari, T., “Urban Interpretations of World Heritage“. International Journal of Heritage Studies, London, 2002, s. 73.

¹²⁹ Agentura STEM/MARK pro vytvoření “Maretingové koncepce rozvoje cestovního ruchu ve městě Kutná Hora” z roku 2007 se dotazovala českých turistů v Kutné Hoře (celkově 150), zástupců památek a představitelů místní samosprávy (4 rozhovory) a podnikatelů v cestovním ruchu v Kutné Hoře (48 rozhovorů) na téma památky UNESCO. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

návštěvě. Všichni z oslovených turistů věděli, že v České republice jsou nějaké památky zapsané na Seznamu světového dědictví UNESCO, přičemž jejich odhadovaný počet byl devět (oproti 14 ve skutečnosti zapsaným). O památkách se oslovení turisté dozvěděli nejčastěji z tisku, televize či rádia a 9 z 10 hodnotilo propagaci památek UNESCO příznivě. Podle většiny oslovených úředníků města Kutná Hora je záštita UNESCO důležitá jak pro památky samotné, tak pro rozvoj cestovního ruchu ve městě. „Nálepka“ UNESCO má podle nich vliv nejen na rostoucí počet turistů, ale také zásadním způsobem ovlivňuje typ turistů a délku jejich pobytu – přijíždějí i turisté ze vzdálenějších zemí, kteří vnímají památky UNESCO jako jistou záruku kvality. Všichni z dotazovaných městských úředníků se domnívají, že zápis památky na Seznam světového dědictví UNESCO má rozhodně pozitivní přínos pro město a zvyšuje se tím zároveň i prestiž města.

Kapitola 4: Kutná Hora – místo paměti

V této části práce, poté co jsem se věnovala teoretickému vymezení paměti, míst paměti a konceptu památky, je načase přejít ke konkrétnímu příkladu, k případové studii. Jak již bylo řečeno, vybrala jsem si pro tyto účely Kutnou Horu a šlo mi o analýzu reprezentace města jakožto místa paměti.

Ze začátku se věnuji historii města, kterou nám zprostředkovává oficiální historie. Snažím se tak uvést historii místa, aby bylo možno ji konfrontovat se současným obrazem Kutné Hory a především pak s tím, co se v místní paměti z historie města uchovává, jak se tyto historické výseky z dějin Kutné Hory interpretují a využívají k prezentaci města. Považuji za nutné připomenout stručně dějiny Kutné Hory i z hlediska určité komplexnosti obrazu.

Z tohoto úhlu pohledu se věnuji zvlášť (kap. 4.2.1 a kap. 4.2.2) rovněž urbanisticko-architektonické skladbě města, jejímu památkovému zhodnocení a hlavním architektonickým památkovým dominantám města. Již jsem vyjádřila své přesvědčení, že paměť tíhne k zprostorování a že se tedy uchovává v určitých místech, především tedy v tom, co nazýváme památkami. V případě Kutné Hory pokládám památky, hlavně ty architektonické za zvlášť významné prvky, jenž zakládají paměť místa, a proto jim v této případové studii věnuji zvláštní místo.

Třetí a poslední část kapitoly pak tvoří pojednání o současné podobě města. Zaměřuji se především na otázky jako je využití kulturně-historického potenciálu města, vliv zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO, kulturní zázemí, sdružení podporující rozvoj kultury či kulturní program a festivita města. Také je to především otázka prezentace města, kde lze sledovat, co tvoří paměť místa, co se z dějin města uchovává, která období či osobnosti jsou z paměti vytěsněni, a jak jsou tyto vybrané historické výseky interpretovány. Z výše zmiňovaných otázek dospívám v závěrečné podkapitole k náčrtu symbolů Kutné Hory, které podle mého úsudku nejvíce vypovídají o paměti místa.

4.1 Z historie Kutné Hory

4.1.1 Středověký obraz: počátky

Počátky města Kutné Hory bezprostředně souvisejí s dolováním v pozdějším kutnohorském revíru. V nejbližším okolí budoucího města, v málo zalidněné oblasti, hospodařil od roku 1142 cisterciácký klášter v Sedlci, od něho na východ se nacházela vesnička Malín, bývalé slavníkovské hradiště, a nad údolím Vrchlice ves Pněvice, církevně náležející k pražské kapitule. Pozemkovými vlastníky tohoto území byly Sedlecký klášter a pražská kapitula. Ve vzdálenějším okruhu rozkvétala města Kolín a Čáslav, v jejichž okolí byla v době Přemysla Otakara II. nalezena ložiska stříbrné rudy v souvislosti s čímž získávala obě tato města báňský charakter a rozvíjela prospektorskou činnost.

Začátky dolování na Kutnohorsku, bývají často **hypoteticky spojovány** nejen se Sedleckým klášterem, ale i s **mincovnou v blízkém Malíně**, kde v letech 981 až 995 razil své stříbrné denáry rod Slavníkovců. Zřízení mincovny v těchto místech vzbuzuje domněnku, že k němu došlo právě proto, že se zde vyskytoval zdroj drahého kovu. Ražbu mince však lze očekávat s jistotou spíše tam, kde se vytvořila ekonomická a politická centra a proto pouhá existence mincovny nemusí ještě nutně znamenat důkaz pro tuto hypotézu. Krom toho u nás není v 10. a 11. století doložené přímé dolování stříbra a tak v nejlepším případě mohlo jít jen o povrchovou těžbu a hypotetická kontinuita dřívější těžby s dolováním konce 13. století tak není zatím přesvědčivě doložena. Poté, co byli Slavníkovci na nedaleké Libici vyvražďeni, přešla jejich sídla do rukou Přemyslovců a spolu s tím i případné povrchové výchozy stříbrných rudných žil, které mohly být již Slavníkovci odhaleny.

Pokud jde o Sedlecký klášter, převažuje názor, že objevení stříbra ve 13. století nestálo v přímé souvislosti s hospodařením zdejších cisterciáků. Jejichž poslání bylo přeci jen odlišné a ačkoliv měli k dolování spíše lhostejný vztah, je ovšem pravděpodobné, že se věnovali povrchové těžbě. Koncem 13. století se do dolování zapojili pasivně, z titulu vlastníka pozemků, na nichž se dolovalo.

Právní poměry v kutnohorském revíru byly zpočátku značně nejasné. Pravomoc nad ním měl především panovník, ale dále i pozemkoví vlastníci, kterými byly Sedlecký klášter a pražská kapitula. Určité pravomoci měla ovšem dále i sousední města Čáslav a Kolín. Na podíl z

dolování tak měli kromě panovníka nárok i tito jmenovaní pozemkoví vlastníci, přičemž podobné požadavky kladla i obě sousední města.

Již zmiňovaný **cisterciácký klášter založený v Sedlci** roku 1142 **sehrál významnou roli hospodářského a kulturního činitele na území dnešní Kutné Hory** a nejvýznamnějším okamžikem pro město se stal nález rozsáhlých ložisek stříbrné rudy na jeho území. Zpráva o objevu se šířila královstvím i Evropou a stříbrná horečka tak zachvátila nejen obyvatele Čech, ale i mnoho cizinců. V posledních třech desetiletích 13. století přicházejí prospektoři a důlní odborníci, těžařští úředníci a podnikatelé, většinou Němci, od Jihlavy nebo z Prahy, pocházející z významných patricijských rodů, které získaly majetek a postavení ve starších báňských a královských městech. Usazovali se kolem cest, stavěli zde dřevěné boudy a vytvářeli tak větší či menší provizorní hornické osady na místě nálezů stříbrné rudy. Hlavní tepnou, kolem níž se rozkládaly, byla spojnice od Sedleckého kláštera směrem ke Kouřimi, v jejímž okolí vznikala pro zajištění běžného života tržní a obchodní centra. Budovaly se rovněž lázně a typické bylo zakládání dřevěných kaplí prakticky v každé z osad. To vše se dělo živelně, neplánovitě, bez vyměřování veřejných prostranství a v prvních letech takto utvořené hornické sídliště nemělo žádná práva.

Původním záměrem panovníka a majitelů pozemků, na kterých se ruda nacházela, zřejmě bylo přenést dozor nad rozrůstající se těžbou na města Čáslav a Kolín, která vznikla u dálkových cest procházející touto krajinou kolem poloviny 13. století. Veškeré právní záležitosti tak tedy zpočátku řešila blízká města a kromě nich plnil důležitou roli při formování právních a správních poměrů právě sedlecký klášter, na jehož pozemcích především se těžilo, a který zaujal místo hlavní duchovní autority. Obyvatelé těchto osad začali záhy společně usilovat o přerod jejich hornického sídliště v město. Tato dohoda však fungovala v praxi jen několik let, poněvadž současně se vyvíjela i vnitřní správa Kutné Hory, jejíž obyvatelé koncem 13. století vytvořili jeden sídlištní celek a začali společně usilovat o jeho přerod v město.

Úsilí o uznání a uspořádání Kutné Hory jako města se rodilo zároveň se společenským vymezováním horníků, které se projevovalo i v neobvykle silné identifikaci s místem a s jeho báňským charakterem. Práce spojená s těžbou, zpracováním a obchodem s rudou zajišťovala horníkům nejen existenci, ale i jejich společenské postavení, a proto jí přikládali i existenciální význam. Je zřejmé, že odlišná společenská struktura v Kutné Hoře vytvářela i odlišnou kulturu.

4.1.2 Středověký obraz: rychlý rozkvět a slavné 14. století

Rozvoj hornické osady směrem k privilegovanému hornickému městu, jež se stalo významným hospodářským činitelem v českém království, spadá do doby důležitých ekonomických přeměn 13. a 14. století. I když nelze stanovit přesnou dobu vzniku Kutné Hory jakožto města, poněvadž nebyla založena právním aktem, lze kutnohorské osady považovat za plnoprávné město nejpozději od samého počátku 14. století, kdy byla Kutná Hora po stránce právní, správní i hospodářské významně posílena horním zákoníkem, který kolem roku 1300 vydal král Václav II., především pro potřeby kutnohorského sídliště. Městský charakter Kutné Hory potvrzují rovněž hradby vybudované kolem zdejšího sídlištního útvaru mezi lety 1308 až 1310 a dále i existence pečeti rychtáře.

Velká gotická pečeť královského horního města Kutné Hory ze 14. století.
Převzato z Jelínek, J. Kutná Hora, Praha, 1990, str. 11.

Rok 1300, kdy král udělil městu královské horní právo, se tedy stal důležitým datem v dějinách města. **Horní zákoník *Ius Regale Montanorum***, dokument mimořádné hodnoty, tvořil na svou dobu dokonalou syntézu horního práva s konkrétními předpisy a jeho vydání bylo podmíněno praxí horního podnikání v kutnohorském revíru. Zákoník stanovoval veškeré organizační a technické podmínky nutné pro pravidelný chod dolů a stal se vzorem pro právní

úpravu těžby vzácných rud ve střední Evropě po několik následujících století.

V podstatě ve stejné době provedl v souvislosti s vydáním zákoníku Václav II. pronikavou mincovní reformu, která zavedla silný měnový systém a v Kutné Hoře byla založena centrální mincovna českého státu, do níž bylo soustředěno dosavadních 17 mincoven rozsetých po celém území království. Pro její činnost byl vyhrazen královský hrádek, jež se záhy začal nazývat Vlašským dvorem na paměť odborníků, Vlachů, kteří stáli u zrodu mincovní reformy, v němž se začala ze stříbra, získávaného přímo na místě, razit nová hodnotná měna – pražské neboli české groše. Důmyslně organizovaná výroba, která nabyla panovníkovým mincovním regálem povahy státního monopolu, se stala jedním z nejpodstatnějších zdrojů příjmů královské komory. Do mincovny ve Vlašském dvoře se svázela veškerá produkce stříbrné rudy, neboť byla **jedinou manufakturou na výrobu mincí** v zemi, díky čemuž se Kutná Hora začala vyvíjet ve finanční centrum českého státu. Razil se zde stříbrný pražský groš, jenž pro svou kvalitu platil téměř po celé Evropě.

A tak za vlády Václava II. (1278-1305), stříbro a jeho nesmírný národohospodářský dosah změnilo během několika desetiletí bývalou hornickou osadu ve velké a velmi **důležité královské město s četnými výsadami**. O pohádkové výnosy kutnohorských dolů se opírala prestiž českých králů a o získání Kutné Hory a jejího stříbra usilovali i cizí panovníci.

V této době, počátku 14. století, byly již položeny základy většiny měšťanských domů a po narychlo vybudovaných dřevěných hradbách z roku 1304 se ve městě kvůli jeho strategickému významu postupně stavěly skutečné **městské zdi**, které ohradily na středověké poměry ohromně rozsáhlý prostor. Město se začalo stavebně rozvíjet a původní dřevěné kaple začaly dostávat důstojnější sousedy, když ve dvacátých letech byla započata stavba prvního kamenného kostela ve městě, dnešního kostela sv. Jakuba.

Po celé **14. století** až do husitských válek prožívala Kutná Hora **jeden z vrcholných bodů svého vývoje**. Zdálo se, že podzemní bohatství je nevyčerpatelné a že proud stříbrných grošů nemůže nic zastavit. Město se stalo rušným důlním centrem, které mělo 10 až 15 000 obyvatel. Význam a postavení Kutné Hory byly podmíněny nesmírným bohatstvím stříbra, které z ní učinilo mimořádně privilegované královské město. Často se mluví o tom, že se Kutná Hora v dobách své největší slávy stala co do množství obyvatel a hospodářského významu po Praze druhým městem království.

4.1.3 Středověký obraz: husitské války ve městě

Otázka, proč se v rozrůzněné kutnohorské společnosti postavila rozhodující složka obyvatelstva jednoznačně **na protihusitskou katolickou stranu**, se mnohokrát stala předmětem zkoumání. Nejčastěji hledali historikové vysvětlení ve zvláštním vývoji složení obyvatel Kutné Hory, v němž došlo k výrazné převaze německého patriciátu zbohatnuvšího z podnikání v dolech a v mincovně. Sociální a demografické složení rozhodujících vrstev obyvatelstva zde bylo zcela odlišné od ostatních královských měst. Při určitém zjednodušení lze říci, že v Kutné Hoře byla vrstva drobných řemeslníků a obchodníků, kteří v ostatních městech tvořili reformně naladěnou část obyvatelstva, početně menší a její vliv na městskou ekonomiku a tím i politiku byl nepatrný. Nelze pominout ani skutečnost, že v průběhu 14. století si Kutná Hora vydobyla velmi silné postavení v zemi a stala se hospodářskou a do jisté míry i politickou oporou lucemburského královského dvora, s nímž měla dobré vztahy, jež se odrazily v dlouhé řadě výsad a privilegií městu pravidelně udělovaných. V logickém pokračování pak Kutná Hora zachovala svou přízeň Václavovu následníku Zikmundovi a Kutná Hora jako „německé“ město se stala v dobovém chápání antipolem „české“ Prahy.

Císař Zikmund, usilující o dosažení české koruny, **učinil** po ztrátě Prahy **z Kutné Hory**, kterou plně ovládal půl roku, **svou rezidenci**, kam se sjížděla poselstva a kde se dělala „velká politika“. Kutná Hora byla v té době co do počtu obyvatel (udává se osm tisíc) stále druhým městem po Praze a lidnaté město tak mělo dostatek řemeslníků a obchodníků nezbytných pro zásobování a zajištění potřebného komfortu. Navíc zde nechyběly peníze, které císaři sloužily k zaplacení žoldnéřského vojska. Kutná Hora sice chápala své postavení jako nesporné vyznamenání, na druhé straně se však vytvářely zárodky pozdějších hospodářských potíží.

Při jarní válečné kampani husitů roku 1421 se ve východních Čechách husitským vojskům vzdávalo jedno město za druhým. Posledním varovným signálem pro obyvatele Kutné Hory bylo **vypálení sousedícího Sedleckého kláštera** koncem dubna, které utvrdilo Kutnohořany, aby se vzdali a v květnu uzavřeli s husity mírovou dohodu. Z města začali odjíždět jeho poslední katoličtí obyvatelé.

Roku **1424** Žižka znovu vtrhl do Kutné Hory a opět šlehaly **plameny**, které ovšem tentokrát **napáchaly ohromnou škodu**. Popelem lehla větší část města včetně radnice a zničeno bylo i sociální zázemí. Mezi lety 1421 až 1424 zaniklo beze stopy rovněž neobyčejně bohaté

vybavení kutnohorských kostelů a kaplí a byly poničeny i jejich stavby.

Lze předpokládat, že po roce 1424 se pražské groše již nerazily a mincovna produkovala pouze drobnou minci. Důsledkem husitských válek bylo i dočasné zhroucení důlní činnosti, která se obnovila až v závěru vlády Jiřího z Poděbrad. Vědomí nesmírné důležitosti Kutné Hory ovšem ani v této době nezaniklo. V rámci revitalizace města došlo k **znovuosídlení**, ovšem tentokrát se jeho **hybnou pákou stalo obyvatelstvo vesměs české**, které nahradilo vyhnané Němce a Kutná Hora se stala městem výlučně českým.

Usuzujeme, že specifická hospodářská struktura Kutné Hory si vyžadovala vždy poměrně velký podíl inteligence, především v městských a horních úřadech. - Školy jsou v Kutné Hoře doloženy již v období předhusitském a lze usuzovat, že jejich činnost se obnovila hned po roce 1424.

4.1.4 Středověký obraz: doba poděbradská a jagellonská

Ve čtyřicátých letech se politický význam Kutné Hory nadále zvyšoval, o čemž vypovídá frekvence sněmů, z nichž patrně nejdůležitější přijal roku 1448 Jiřího z Poděbrad za správce zemí Koruny české.

V době poděbradské se městu vedlo podstatně lépe a byly položeny základy budoucí prosperity Kutné Hory. Již kolem roku 1450 byla provedena první reforma drobné mince a tento trend pokračoval i nadále a samý závěr vlády Jiřího z Poděbrad umožnil znovuoobnovení ražby pražského groše. Již v době poděbradské se kulminační křivka obrátila směrem vzhůru, a tento trend trval i v následujících desetiletích.

Doba jagellonská představuje v dějinách Kutné Hory další významné období, **charakterizované mohutným rozkvětem** města jak ve sféře hospodářské, tak především kulturní, kdy se město opět vyrovnalo Praze. Všestranný rozvoj umožnil zvýšený ruch v báňské činnosti a výše produkce kutnohorské mincovny byla v tomto období obrovská - dosahovala řádově miliónů kusů ročně. Důlní konjunktura uvedla v život nový český podnikatelský patriciát, který závratně bohatl, o čemž svědčí výstavba honosných patricijských sídel a reprezentace v okázalém umění pozdní gotiky. Pro Kutnou Horu znamenala doba jagellonská období vrcholného stavebního rozmachu.

Znovuzískané mimořádné postavení Kutné Hory podtrhovaly i **časté pobyty panovníka a konání sněmů**. Velmi důležitý sněm se konal ve městě roku 1485 a přijal takzvaný Kutnohorský náboženský mír, v kterém potvrdil náboženskou toleranci v českých zemích. Období tohoto nového rozkvětu nastalo za vlády Vladislava II., který byl v Kutné Hoře na zemském sněmu roku 1471 zvolen na český trůn a králova iniciála „W“ (Wladislav) se stala neodmyslitelným symbolem Kutné Hory.

Průvodním jevem skvělého vzestupu Kutné Hory bylo ovšem **trvalé sociální napětí, které vyústilo v letech 1494 až 1496 v revoltu** nemající jinde obdoby. Ruku v ruce s nesmírným bohatstvím rudokopců a horních podnikatelů šla korupce, umožněná tím, že po odchodu královského dvora do Budína se zmenšila i tak malá kontrola ze strany úřední moci. Horníci se tak při výplatách svých mezd stávali zcela závislí na libovůli úředníků, v čemž jsou spatřovány hlavní příčiny výbuchu hornického hněvu. Horní správa spolu s královskými úředníky situaci nezvládla a zvolila „krvavé řešení“. Uklidnění posléze přišlo spíše samo než vlivem zásadních změn v sociální situaci námezdných horníků. Obavy z hornického pozdvižení však trvaly v Kutné Hoře ještě po řadu desetiletí.

4.1.5 Na prahu novověkého obrazu: nástup habsburské dynastie a předbělohorské období

I když nástup nové, habsburské dynastie nepřinesl do poměrů v královských městech ze začátku příliš nového, **začalo mezi panovníkem a městem růst napětí**. Ferdinand I. začal soustavně omezovat vliv měšťanů na dolování a prostřednictvím rozsáhlého úřednického aparátu převáděl veškerou hornickou správu do svých rukou. Problémy, s nimiž se královská města obecně již delší dobu potýkala, především pokles hospodářského a politického vlivu, jenž započal již v době jagellonské, postupně nabývaly na hloubce. Z hospodářského zápasu se šlechtickým velkostatkem vyšla královská města jako strana poražená a politická váha jejich hlasu neměla než symbolický význam. Toto zhoršené postavení se prohloubilo zejména po roce 1547 následkem účasti v neúspěšném protihabsburském odboji. Ačkoliv královská města nebyla iniciátory stavovské rebelie, utrpěla tresty největší. Dočasná ztráta privilegií, dosazení královských rychtářů a mnohde ještě ztráta statků znásobily hospodářskou stagnaci. I když se na počátku sedmdesátých let 16. století podařilo útlum překonat a hospodářská situace se začala zlepšovat, královská města již nikdy nedosáhla bývalé politické váhy. Kutné Hoře se však nadále dařilo formálně udržovat

postavení druhého nejvýznamnějšího královského města.

Do 16. století sice vstupovala Kutná Hora jako kvetoucí město se zdánlivě nevyčerpatelným stříbrným bohatstvím, ovšem záhy se začaly objevovat problémy. **Hornické podnikání začalo upadat**, jednak když kutnohorská stříbrná naleziště po roce 1515 dočasně zastínil krušnohorský Jáchymov a jednak poté, co od třicátých let dovoz levného zámořského stříbra vyvolal cenovou revoluci, která postavila domácí výrobce před otázku, zda má vůbec ještě smysl v těžbě pokračovat. Nakonec ukončila kutnohorská mincovna roku 1547 ražbu tradiční české mince, pražského groše, který Kutná Hora po staletí považovala za svou chloubu.

Stalo se to ovšem v době, která původní monopolní postavení mincovny již zcela potlačila. Z pohledu zpět se totiž rok 1526 jeví jako **počátek kvalitativně nového období**, ve kterém prošla Kutná Hora složitou cestou od monopolního důlního centra k aglomeraci, v níž dolování bylo pouze jednou z mnoha činností. Proměna horních podnikatelů v řemeslníky či obchodníky probíhala poměrně plynule. Za jistý příznačný jev této doby lze považovat i to, že až na záležitosti bezprostředně se dotýkající hor a mincovny zmizel přímý styk s panovníkem.

Tolerantní atmosféra římskokatolického i protestantského náboženství jako výsledek pohusitského vývoje se však udržovala i nadále a **Kutná Hora se řadila mezi centra protestantských/luterských myšlenek**. Tento stav pak ještě posílil příliv německých horníků z Jáchymova. Při formování duchovního života 16. století se projevil i vliv utrakvistické konzistoře, která měla zájem o školství a jeho kvalitu. Od počátku třicátých let pak působily v Kutné Hoře jednotliví bratrští kazatelé a záhy se objevily dva malé sbory.

Obecný pokles významu Kutné Hory v 16. století má jednoho společného jmenovatele – vleklou krizi dolování. I tak se celkový obraz města v 16. století stále jevil spíše příznivě. Nedaleké kaňkovské vrchy si udržovaly slušnou produkci a mincovna pracovala na vysoký výkon. Přes veškeré problémy, které mincovnu potkaly, udržela si po celé 16. století poměrně vysoký objem výroby a ačkoliv stříbro bylo třeba dovážet z různých částí země, navzdory postupující konkurenci pracovala v Kutné Hoře stále nejvýznamnější mincovna království, která razila plný sortiment oběživa. I přes klesající význam dolů byla Kutná Hora stále nejvýznamnějším horním městem království a vystupovala jako mluvčí všech dalších horních měst.

Obecně populační trendy naznačují, že 16. století bylo dlouhým a velmi klidným obdobím, příznivým pro růst populační křivky. Kutná Hora přes **stále zřetelnější ústup ze slávy** poskytovala rozsáhlé možnosti dosáhnout společenské kariéry především v úřednických službách, čímž dále vynikala nad další česká královská města. (LN,139)

Dobu 16. století nám stále připomínají renesanční štíty na některých měšťanských domech, ale jinak se žádné mimořádné stavby v Kutné Hoře nestavěly. Období renesanční Kutné Hory je často spojováno s životem a dílem Mikuláše Dačického z Heslova (1555-1626). Autor dokázal podat barvitý obraz města a postihnout i vývojové tendence, které spěly k zániku minulé slávy Kutné Hory.

4.1.6 Novověký obraz: před Bílou Horou a po ní

Na počátku 17. století však do té doby latentní krizové příznaky zesílily a mnoho cest k obratu k lepšímu v Kutné Hoře nebylo. Hornictví postihl hluboký úpadek, podpořený dovozem levného stříbra z Ameriky. Válečná léta třicetileté války zatížila Kutnou Horu obrovskými problémy, které způsobily prakticky rozpad městských financí a velkou újmu pro město představovaly i švédské vpády v letech 1639 a 1643. **Dolování**, které zápasilo s těžko řešitelnými problémy, **bylo zastaveno** a mincovna razila znehodnocené mince z dovezeného stříbra. Prohlubující se hospodářská stagnace pak byla zpečetěna pobělohorskou perzekucí, která měla pro město katastrofální dosah. Domy byly opuštěné emigranty či zpustošené Švédy a v dolech zůstal jen nepatrný počet havířů. Celkový obraz, který Kutná Hora v této době poskytovala byl vzhledem k její slavné hornické minulosti smutný.

Za účast v povstání byla Kutné Hoře vyměřena pokuta, město muselo vrátit nedávno nabyté církevní statky původnímu majiteli – Sedleckému klášteru a dále byl Kutné Hoře v roce 1624 zkonfiskován pozemkový majetek, který tvořilo 29 vesnic. Nejvýrazněji se ovšem nové poměry projevíly v zásazích do náboženské svobody. Zpočátku sice rekatolizace probíhala poměrně umírněným tempem, ovšem brzy nabrala rychlých obrátek a vydáním všeobecného vypovídacího patentu se dovršila kutnohorská emigrace.

Za takové situace byl roku 1626 za vojenské asistence **do města uveden jezuitský řád**, který si zde začal stavět rozsáhlé koleje. Gotická kamenná Kutná Hora tak dostává rázem i barokní tvář, jejíž charakter dotvořila monumentální stavba kláštera voršilek z první poloviny 18.

století.

Školství, které bylo obnovováno v katolickém duchu, se dostalo zcela pod dohled jezuitů. V roce 1686 předalo město jezuitům Hrádek a ti sem přenesli gymnázium. Jezuitské školství se vyznačovalo výtečnými vyučovacími metodami a těšilo se výborné pověsti. Jezuitům se podařilo ovládnout duchovní život města a působení jezuitského gymnázia je třeba hodnotit pozitivně. V jezuitské koleji ve městě pobývalo mnoho významných členů řádu a k zvláště významným postavám barokní Kutné Hory náleží Jan Kořínek (1626-1717). S dějinami města je pevně spojen mimořádným dílem *Staré paměti kutnohorské*, vydaným v roce 1675. *Staré paměti* jsou dovedeny do roku 1614 a podle Kořínka zachycují nejslavnější období Kutné Hory.

Další církevní institucí, jež byla provázána s životem města, byl Sedlecký klášter. V pobělohorském období byl ovšem jeho vliv na život obyvatel Kutné Hory malý. Sedlečtí cisterciáci se od sklonku 17. století soustředili na velkolepou obnovu svého klášterního komplexu a o město a jeho rekatolizaci se příliš nestarali. Vedle duchovních vazeb spojovaly město se Sedleckým klášteřem ekonomické vztahy a hospodářská aktivita kláštera představovala pro Kutnou Horu nepříjemnou konkurenci a proto docházelo i k řadě sporů.

Po roce 1650 se život v Kutné Hoře pomalu stabilizoval a začal se rozvíjet obchod a řemesla.

4.1.7 Novověký obraz: osvícenský absolutismus a doba předbřeznová

Na přelomu 17. a 18. století se objevily pokusy o znovuotevření důlních ložisek a zvrátit tím neustálou hospodářskou stagnaci města. Naděje se však nesplnily. Zároveň s poklesem důlní činnosti docházelo postupně i k úpadku kutnohorského mincovnictví. **Mincovna, která již dávno ztratila výsadní postavení centrální mincovny v zemi, byla nakonec v roce 1726 uzavřena** a její vybavení bylo přeneseno do Prahy. Tím dějiny Kutné Hory jakožto horního města definitivně skončily.

Merkantilistické myšlenky, pronikající v druhé polovině 18. století do našich zemí a přinášející s sebou počátky kapitalistických vztahů ve formě manufakturní výroby, Kutnou Horu ovšem výrazně nezasáhly. Od poloviny 18. století až do roku 1783 měla Kutná Hora právo fabrikace tabáku, které většinou postupovala cizím nájemcům. Ve městě působili i mnozí faktoři tehdy zakládaných cizozemských textilních manufaktur.

Školské reformy Marie Terezie se samozřejmě odrazily i v Kutné Hoře. Po zrušení jezuitského řádu, který až do té doby pečoval o výchovu mládeže, ztratilo město roku 1775 latinské gymnázium, jedno z nejlepších v zemi. Mnozí jezuitští pedagogové ovšem vystoupili z řádu a přešli do nově vytvářených škol, díky čemuž se zachovala určitá posloupnost a neztratily se zkušenosti, osvědčené v průběhu let minulých. Náhradou za latinské gymnázium byla zřízena čtyřtřídní krajská hlavní škola a vyhrazen jí byl prostor Hrádku. Roku 1805 byla uzákoněna i povinná školní docházka dívek a tak byla ve voršilském klášteře zřízena škola dívčí.

Krátce po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. vyšlo ještě nařízení, jímž císař rušil onu část klášterů, které se nezabývaly prokazatelnou společensky prospěšnou činností. V Kutné Hoře toto nařízení postihlo v roce 1783 cisterciácký klášter v Sedlci. Jeho majetek byl rozprodán do kostelů v okolí a do cisterciáckého kláštera v Oseku.

Proces státní centralizace byl všeobecně dovršen v roce 1783, kdy byly ve městech zřízeny byrokratické magistráty. V Kutné Hoře byl zřízen magistrát nejvyššího stupně. **Privilegované postavení Kutné Hory** vyjadřovala **až do konce 18. století** i skutečnost, že nepodléhala pravomoci nižších zeměpanských úřadů, zejména krajských, ale byla přímo podřízena úřadu nejvyššího mincmistra a hofmistra. Po jeho zrušení podléhala Kutná Hora jako ostatní města v kraji krajskému úřadu v Čáslavi.

Konec 18. století zastihl Kutnou Horu už jako **provinční město**, jehož zašlá sláva se dala ze zanedbaných středověkých staveb jenom tušit. Na počátku 19. století sice **Kutná Hora** ještě patřila mezi větší města, ztrácela však nezadržitelně na svém významu a nutno dodat, že **nezachytila nástup průmyslové revoluce**. Dlouhou dobu byly jedinými podniky, které mohly nést název průmyslový Brauerova kartounka z roku 1774 a Státní tabáková továrna v Sedlci založená v roce 1812 v budovách zrušeného cisterciáckého kláštera.

Na počátku 19. století se Kutná Hora stále řadila svým počtem obyvatel k předním českým městům, ale jinak již prožívala svůj hospodářský úpadek. V průběhu 19. století se změnilo sociální složení městského obyvatelstva. Základ i nadále tvořili usedlí měšťané a živnostníci. Vedle nich další složkou obyvatelstva bylo úřednictvo nových zbyrokratizovaných úřadů a důstojníci místní posádky, která byla do Kutné Hory umístěna roku 1749, kteří tvořili část kutnohorské inteligence a určovali německý ráz města. Město zaznamenalo i nárůst námezdně

pracujících, z nichž vznikala početná městská chudina. Ta se přes omezenou kulturotvornou činnost stala jádrem českého živlu v Kutné Hoře.

Ve třicátých letech 19. století došlo k významnému vzestupu českého vlasteneckého divadla a jeho podstatnému rozšíření po celém českém venkově. Historie tohoto úseku obrozenického divadelnictví je nerozlučně spjata se jménem kutnohorského rodáka J. K. Tyla, významného obrozenického dramatika.

4.1.8 Novověký obraz: rok 1848 a doba pobřežnová

Kutná Hora patřila **roku 1848 se svými 10 000 obyvateli k největším českým městům**. Její demografický vývoj však neustále zaostával za dalšími českými městy v souvislosti s jejich industrializací. Zřízením nových úřadů, škol i živností se výrazně změnila socioprofesionální struktura Kutné Hory. Zatímco ve středověku byla Kutná Hora v jádru řemeslnickým městem, **v letech 1850 až 1890** se z ní stalo ono později často vzpomínané **město škol a úřadů**.

V letech 1848 až 1849 prošla západní a střední Evropou revoluční vlna a přirozeným centrem českého revolučního hnutí se stala Praha. S počátkem pražského povstání zavládla vzrušená nálada i v Kutné Hoře. V revoluci roku 1848 se z Kutné Hory angažovala asi pětina jejích obyvatel, kteří byli členy Slovanské Lípy, jejíž odbočka byla v Kutné Hoře založena na podzim roku 1848. Existovala necelých pět měsíců a měla asi dva tisíce členů, kteří zpravidla pocházeli z řad kutnohorské inteligence, měšťanstva a živnostníků. Slovanská lípa se stala pro Kutnohořany místem, kde se setkávali k řešení městských problémů. Lze ji označit za předchůdce politického spolkového hnutí, které se v českých zemích začalo intenzivněji rozvíjet v 60. a 70. letech 19. století a přerůstalo ve formování politických stran.

I v druhé polovině 19. století měla Kutná Hora převážně **řemeslnicko-zemědělský charakter** a až do rozpadu monarchie se živila značná a jen pozvolna se zmenšující část obyvatelstva zemědělstvím. Odpovídalo to charakteru Kutné Hory jako provinčního města s minimem průmyslu. V řemeslech přežívala po roce 1848 stará struktura cechů vyrábějících téměř výlučně pro místní trh. Struktura řemesel se v této době jen málo lišila od té středověké. Již koncem 19. století však došlo k významným změnám v hospodářské struktuře města. Počet živnostníků se více než zdvojnásobil a především vznikla řada nových druhů řemesel, služeb či obchodů. Ovšem mnohem větší význam pro rozvoj Kutné Hory než živnosti reprezentující

malovýrobu měla tovární velkovýroba. A právě zde Hoře ujel onen pomyslný vlak. Mělo to své příčiny. Jednak zde nebyl dostatek surovin, který by umožnil obnovit hornictví, tím méně založit novou průmyslovou tradici. Nešlo zde rozvíjet ani obory nepřiliš náročné na suroviny, neboť Kutné Hoře se nedostávalo tehdy nejvýznamnějšího energetického zdroje – vody. K jejímu nahrazení parou chybělo dopravní spojení a uhlí nebylo možné ve velkém do Kutné Hory dopravit. Navíc se zdá, že Kutná Hora patřila mezi ta města, která v určitou chvíli železnici nechtěla a pak už nešlo vývoj zvrátit. Nakonec se železnice postavila, ale mýjela město ve vzdálenosti tří kilometrů. Dalo by se říci, že i tyto tři kilometry, které Kutnou Horu dělily od železnice, znamenaly pro město ve svém důsledku trvalou nevýhodu spočívající v nemožnost zapojit se do průmyslového rozvoje.

Nejvýznamnější kulturní aktivitou druhé poloviny 19. století bylo **divadlo**. Představovalo současně i významný prostředek národního uvědomování obyvatel Kutné Hory a tím i důležitý nástroj politického boje. Jak již bylo řečeno Kutná Hora se mohla pyšnit svým rodákem, průkopníkem ochotnického divadelnictví v Čechách – Josefem Kajetánem Tylem. V 60. letech začaly v Kutné Hoře vycházet i první noviny, byla jimi Vesna kutnohorská, a roku 1881 vyšel poprvé i politický čtrnáctideník Kutnohorské listy. V této době vznikala i bohatá regionální literatura. Národní obrození se i zde projevilo, a to především výrazným uvědoměním významu města a jeho slavné minulosti. Právě v této době vznikají i první historická díla pojednávající o dějinách města a jeho stavebních památkách a začínají zaznívat hlasy volající po záchraně kutnohorských památek, které se v závěru století dočkaly vyslyšení. Tehdy nastupující generace mladočechů viděla v památkách nejen odkaz minulosti, ale i potenciální zdroj rozvoje turismu a tak byly **v letech 1884 až 1905 postupně zrestaurovány nejdůležitější památky města.**

4.1.9 Moderní obraz: město a světové války

První světovou válku připomínali Kutnohořanům **četné vojenské objekty ve městě**. Ke kasárnám v jezuitské koleji přibýly lazarety umístěné ve školních budovách, k ubytování vojska sloužily hostince i stará kartounka a velitelství se přesunulo na Hrádek. Díky omezeným finančním zdrojům, válečným starostem a odchodu mužů do války byl kulturní a společenský život omezen. Válka výrazně zpestřila národnostní složení Kutné Hory. Vedle maďarských vojáků zde byli i maďarští uprchlíci, z Polska sem přišli především ortodoxní Židé, ubytováno

zde bylo i mnoho Italů. V okolí Kutné Hory pracovali v zemědělství makedonští zajatci a v cukrovaru zajatí Rusové, Srbové a Ukrajinci.

Vznik nového státu měl v Kutné Hoře slavnostní ráz a žádné ozbrojené srážky se zde nekonaly. Zůstaly úřady, rakouské zóny i peníze a přetrvala i městská samospráva zvolená ještě na kuriovém principu. Éru Československé republiky zahajovali kutnohorští s vírou, že se jim podaří povznést průmysl a živnosti a přilákat mladší populaci, nicméně naráželi na nepříznivý vývoj dopravy, především železniční sítě. Po celou první republiku zůstala tak Kutná Hora především **městem památek a výletníků**. Tento stav měl i své světlé stránky, především šlo o vysokou kulturní úroveň města. Jádrem kutnohorského kulturního života zůstalo divadlo, jehož základ tvořila činnost ochotnického spolku Tyl. Bohatý byl i hudební život Kutné Hory. Jeho oporou byla kutnohorská filharmonie, která v oboru vážné hudby neměla konkurenci a účastnila se všech hudebních slavností. Důležitým předpokladem proto, aby si Kutná Hora tento rys uchovala, bylo, že se v následujících desetiletích zásadně nezasahovalo do historického a památkového charakteru města.

V meziválečném období se Kutná Hora snažila využít svých památek, které byly v předchozím období vesměs obnoveny. Velká **péče byla věnována propagaci památek**. Roku 1923 byl vydán průvodce po kutnohorských památkách pro cizince, v roce 1928 byla zadána výroba propagačního filmu. O turistický ruch se staral zprvu Klub českých turistů a od 30. let Městská cizinecká kancelář zajišťující vedle propagace města i průvodcovskou činnost.

Kutnohorský průmysl a živnosti vyšly z první světové války sice oslabeny, ale míra válečného postižení nebyla taková, aby znamenala likvidaci významnějšího počtu živností či dokonce továren. Během poválečných let se většina z nich opět postavila na nohy. Ovšem když roku 1929 vypukla velká hospodářská krize, řada těchto továren a živností během krize vzala za své. Absence zbrojní a návazné výroby způsobila, že předválečná konjunktura se Kutné Hoře vyhnula. Celkový výsledek kutnohorského hospodaření mezi válkami nebyl nijak povzbudivý, nicméně mezi českými městy nebyl neobvyklý.

Přítomnost Němců v okupovaném Československu během druhé světové války se projevovala v každodenním životě a samo sebou se výrazně změnil kulturní a společenský program. Němčina pronikla do názvů ulic i na vývěsní štíty. V kutnohorské průmyslovce sídlil štáb Schörnerovy armády, v nemocnici a školách byly lazarety. V Kutné Hoře nemělo své sídlo

gestapo, ani zde nebyly jednotky SS či SA a vlastní odbojová činnost byla ve městě dosti chudá.

Nouze o suroviny vedla Němce k pokusům o obnovení kutnohorského dolování. Probíhali průzkumné a čistící práce, ale v žádném z důlních děl však nedošlo za války k těžbě.

Součástí kultury byla péče o kutnohorské památky. V letech okupace bylo na tomto poli vykonáno opravdu mnoho. Od roku 1941 probíhaly opravy kostela sv. Jakuba a kostela sv. Jana Nepomuckého, v následujících letech byl restaurován morový sloup, barokní sochy před jezuitskou kolejí a Kamenná kašna.

4.1.10 Moderní obraz: poválečná doba a totalita

Po utichnutí revolučních změn v důsledku konce druhé světové války se sociální struktura Kutné Hory stabilizovala a o jejím věkovém složení svědčí přívlastek, který z této doby pochází, - „**město studentů a důchodců**“.

Změna politického systému po únoru 1948 byla provázena nezákonnostmi, jež záhy nabyly masového charakteru. První takovou vlnu rozpoutaly bezprostředně po únoru 1948 **akční výbory rovněž v Kutné Hoře**. Počátkem padesátých let nastala druhá vlna nezákonností spojená s násilnou socializací živností a kolektivizací zemědělství. K aktům likvidace ideových odpůrců patřilo i bleskové **zrušení kláštera voršilek a násilné vystěhování sester** roku 1950.

Až do roku 1951 byl kulturní život založen na spolkovém základě. Přijetím nového spolkového zákona, jenž zrušil stávající spolky, přešly nejrůznější kulturní aktivity pod ochranná křídla závodních výborů ROH kutnohorských továren. **Kultura** se tak dostala **pod státní kontrolu**. Klíčovou kulturní institucí zůstalo i nadále Městské Tylovo divadlo, které bylo v 60. letech reorganizováno na Dům kultury a vzdělávání. V hudebním životě došlo k přesunu od aktivního provozování hudby k pasivnímu poslechu a vystřídaly se i žánry. Především zanikla Kutnohorská filharmonie a Pěvecký spolek Tyl. Z pěveckých sborů přežil pouze Učitelský smíšený pěvecký sbor, dosud činný. Výrazně se samozřejmě změnily i veřejné slavnosti. Téměř vymizely především ty církevní.

Od počátku 50. let **rostl počet návštěvníků** Kutné Hory a rozšířila se nabídka zpřístupněných objektů. V 80. letech se návštěvnost chrámu sv. Barbory blížila 150 000 a kostnice v Sedlci 100 000 osob. Zároveň rostl i počet opravených a restaurovaných kutnohorských památek.

Potřeba barevných kovů pro československé strojírenství, vedla k urychlení průzkumů starých důlních děl a roku 1954 se osamostatnily **Kutnohorské rudné doly** a začaly se těžit olovnaté a zinkové, v menším měřítku též měděné rudy. V závěru 60. let se zvažovala rentabilita kutnohorských dolů a uvažovalo se i o jejich uzavření. Zvítězila však snaha udržet doly při životě bez ohledu na jejich výnosnost. Podle vládního nařízení z roku 1960 začal být v Kutné Hoře navíc budován nový **metalurgický závod ČKD**. Jeho umístění do Kutné Hory bylo motivováno snahou ulehčit exhalacemi zkoušené pražské kotlině, posílit metalurgickou a strojírenskou základnu ČSSR a industrializovat zaostalé oblasti. Probíhala zde výroba těžkých odlitků, svařenců a podvozků k lokomotivám. V Kutné Hoře byla i řada dalších významných, byť již ne tak velkých závodů. Patřil k nim především pivovar, který byl postupně modernizován, sedlecká továrna na nábytek Interier, oděvní družstvo krejčích Moděva nebo Truhlářské a varhanářské družstvo. Tabákovka v Sedlci byla přeměněna na národní podnik s původním názvem Československá tabáková režie. Teprve roku 1955 dostala továrna nový název, **Československý tabákový průmysl**, a do Kutné Hory se z Prahy přesunulo podnikové ředitelství.

K limitujícím podmínkám rozvoje podnikatelských aktivit v Kutné Hoře patřily byty. Ty se začaly stavět ve větším měřítku až po roce 1953, ovšem záhy se ukázalo, že státní prostředky zdaleka nestačí. Navíc tradičním kutnohorským problémem bylo zásobování pitnou vodou. Situace se začala řešit a roku 1952 byl dokončen vodovod z labských studní a do konce 50. let na něj bylo připojeno prakticky celé město.

Demografické změny patřily v období socialismu k nejvýznamnějším. Podařilo se zvrátit nepříznivý trend pozvolného vymírání Kutné Hory.¹³⁰

Vývoj města jako památkového solitéru byl symbolicky dovršen nejprve roku 1961, kdy byla Kutná Hora vyhlášena městskou památkovou rezervací a poté roku 1995, kdy došlo ke slavnostnímu zápisu na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

---

¹³⁰ Zatímco v roce 1950 měla Kutná Hora jen 15 527 obyvatel, koncem 80. let v ní žilo 18 334 obyvatel. Cf. Štroblová, H., Altová B. (ed.), Kutná Hora, Praha, 2000, s. 282.

4.2 Urbanisticko-architektonická skladba města a památkové zhodnocení

Kutná Hora leží na rozhraní mezi nížinným Polabím a nejsevernějším výběžkem Českomoravské vrchoviny. Dominantu krajiny tvoří izolovaná skupina Kaňkovských vrchů a mírně členitá okolní krajina se promítá do tváře města v podobě divoce zaříznutého údolí říčky Vrchlice. Oblouk kopců severně a západně od Kutné Hory umocňuje velmi příznivé, teplé a mírné podnebí na území města.

Rozvoj sídelní aglomerace podmínila stříbrná naleziště. Proces urbanistického formování nynějšího města byl složitý. Ve srovnání s plánovitě založenými městy má Kutná Hora nepravidelný půdorys a síť ulic, na nichž je vidět, že vycházejí z několika původních jader osídlení. Kutná Hora představuje typické horní město, které vyrostlo neorganizovaně a chaoticky přímo z aglomerace hornických osad, bez pravidelné dispozice, na rozloze asi 50 hektarů. Půdorys města byl paprskovitý, tvořila jej změť ulic a uliček, kde se jen nesnadno hledalo místo pro náměstí a pro sakrální stavby. Vše se nacházelo v jednom prostoru – těžní jámy, šachty, štolý, haldy, hlušiny, chatrče horníků, krčmy a kramářské boudy. Celý **organismus vznikajícího města tak byl při svém zrodu hornictvím poznamenán** a podstata jeho středověkého urbanistického založení je nám v některých momentech do dnešního dne zřetelná.

Kutná Hora byla ve starší odborné literatuře prezentována jako město vznikající bez promyšlené urbanistické koncepce. Až v průběhu druhé poloviny 20. století byl v jejím uspořádání postupně odhalován pravidelný řád.¹³¹ **Proces proměny chaoticky rostlého sídliště v systematicky koncipované město** vyplývá z přirozených potřeb středověké společnosti zajistit místu pobytu vyšší řád a projevuje se ve větší či menší míře u všech středověkých sídel. Bylo třeba vytvořit bezpečné místo, to neznamenal místo pouze ohradit, ale především ho uspořádat tak, aby bylo možné se v něm prakticky orientovat.

Vnějškově získala Kutná Hora charakter města až výstavbou reprezentativního jádra. K tomu došlo v době vlády Václava II. především založením mincovny, Vlašského dvora, a výstavbou prvních patricijských domů. Významnou úlohu potvrzující charakter města hrálo hradební pásmo, vzniklé v letech 1306 až 1307. Do městského obvodu byla zahrnuta jen část hornických osad, další vytvářely vně města věnec kolem hradeb. Se stavbou prvního honosného kamenného sakrálního objektu, chrámu sv. Jakuba, se začalo až po roce 1330.

---

¹³¹ Cf. Altová, B., "Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století". Sociální studia, 2/2006.

Na tvorbu obrazu města měla zásadní vliv církev, v případě Kutné Hory reprezentovaná představiteli cisterciáckého kláštera v Sedlci, kteří prostřednictvím malínského fary uplatňovali patronátní právo nad kaplemi na svých pozemcích, na nichž se rozrůstaly hornické osady a pozdější město Kutná Hora. Kostely a jejich obrazivost působí v urbanistickém celku dodnes bez výraznějších změn, na rozdíl od podoby a struktury profánní zástavby, která se měnila.

Rozhodujícím uměleckým stylem, ve kterém byl obraz města ve 14. století utvářen, byla **gotika**, která vtiskla Kutné Hoře tak silný kulturní řád, že každá následující epocha s ním musela poměřovat svou vlastní stylovou sílu. Nakonec se uchovávaní gotického, tedy původního charakteru města stalo více či méně programem každé další vlivné společenské složky. Každá další epocha vývoje města se vztahovala ke středověké báňské minulosti, k jejím specifickým znakům.

K nejznámějším dochovaným architektonickým památkám města patří zejména chrám sv. Barbory, bývalá královská mincovna Vlašský dvůr, patricijské sídlo důlního podnikatele, takzvaný Hrádek a mimo historické jádro města ležící katedrála a klášterní komplex v Sedlci, nyní součást města.

4.2.1 Vývoj půdorysné, prostorové a architektonické kompozice města

Půdorysnou osnovu Kutné Hory podmínilo především rozmístění, **postupné narůstání a vzájemné prolínání jednotlivých těžišť**, utváření terénu a směr hlavních komunikací, především vidlice od západu přicházející cesty z Kouřimi, větvící se směrem na Sedlec a Čáslav.

V období velké stříbrné horečky v poslední třetině 13. století silně zesílila urbanizace prostoru města a intenzita důlní činnosti. Těžilo se prakticky nejen na celém území města, ale i v širokém okolí. Bylo otevřeno několik desítek domů, kolem nichž vznikaly další provizorní hornické domky, chlebné a masné krámy, řemeslnické dílny a lázně. Aglomerace byla z hlediska zásobování potravinami zcela odkázána na dovoz z bližšího i vzdálenějšího okolí. Výstavbu Kutné Hory si v této fázi představíme nejlépe jako **překotnou stavební činnost, která postrádala cílevědomého urbanistického zaměření** i sídelního ohraničení a sledovala ryze účelově požadavky bouřlivě se rozrůstajícího hornického pracoviště. Utvářelo se zároveň sídlištní centrum, které bývá v pramenech označováno jako „Stará Kuthna“.

Zřejmě v souvislosti se zřízením úřadu horského urbure (1291) mohlo být v závěru století **rozhodnuto o výstavbě hradu** v blízkosti křížení dálkových cest od Kolína, Sedlce a Čáslavi, jenž měl sloužit jako sídlo horního úřadu a sklad vytěžené rudy. Krátce po roce 1300 byl přestavěn ještě pro potřeby provozu nově založené centrální královské mincovny a podle florentských specialistů, kteří byli v té době přizváni k zavedení ražby pražských grošů, se pro něj od poloviny 14. století rozšířilo označení „**Vlašský dvůr**“. Tehdy ještě nebylo město spolehlivě opevněno a šlo tedy o jediné bezpečné místo větší rozlohy. V blízkosti Vlašského dvora vznikaly samostatně opevněné obytné celky, které sloužily jako sídla prvních horníků v době, kdy ještě Hora neměla vlastní opevnění. Byly to různé solitérní objekty a nejstarším z nich byl patrně věžový dům na místě pozdějšího Sankturinovského domu na Palackém náměstí, který stál u křižovatky dálkových cest ve středu pozdějšího města. Zdá se, že v tomto prvním období výstavby města si sídla významných horníků uchovala solitérní ráz a nesplynula s ostatní obytnou zástavbou do podoby domovních bloků.

Středověký urbanistický prostor se označoval jako „**prostor bezprostředního kontaktu**“. Práce a život se v obrazu města prolínaly. Vtisknutím pravidelného Božího řádu do plánu města vyjadřovalo ve středověku představu, že každé pozemské město je odleskem budoucího města nebeského. Středověké město mělo rozvržená ohniska všedního a svátečního života. Kostely, reprezentanty svátečního života, tvořily ve struktuře města solitérní jednotky, zatímco radnice, evokující představu života všedního, byly zařazovány do domovních bloků a byly tak součástí obce, kterou reprezentovaly. Jelikož šlo o významová centra obce, bývaly budovy radnic zdůrazňovány především výškově. Vnímání času v kontextu spásy byl často podřízen i výběr materiálů určených pro stavby a umělecká díla. Zatímco lidská obydlí byla většinou stavěna z pomíjivých materiálů, kostely se stavěly z kamene. Faktickým i symbolickým vymezením obrazu města byly jeho hradby a brány v nich. Tyto prvky tvořily z města uzavřený celek. Hradby také dělily obyvatelstvo měst na čtvrti, které se rozdělovaly stráž a obranu jejich částí a bran.¹³²

Vydáním královského horního práva Václavem II. a provedením jeho mincovní reformy se stala Kutná Hora na počátku 14. století jedním z nejdůležitějších hospodářských středisek Českého království. Ochrana stříbrného bohatství města a jeho zdrojů si brzy vynutila budování bezpečného **opevnění města**, které zároveň regulovalo dosud živelný charakter růstu aglomerace.

---

¹³² Cf. Altová, B., „Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století“. Sociální studia 2/2006, s. 177.

Mohutné opevnění uzavřelo celou horní část města, pozdější historické jádro, to jest Horní a Dolní Město, o rozloze 36 hektarů, přičemž původní hornická osada zůstala za městskými branami. Dvnitř se vcházelo čtyřmi branami: Kouřimskou, Kolínskou, Klášterskou a Čáslavskou. Z původního opevnění jsou dnes dochovány jen fragmenty.

V tomto období ustupovala těžba ze středu města a vznikl tak prostor pro rozvinutí pravidelného a promyšleného plánu, který by vtiskl místu pravidelný řád. Složitý terén s pozůstatky po důlní činnosti (haldami), excentricky umístěnými staršími a nadále potřebnými objekty, nedovolovaly jeho ideální rozvinutí v centralizované ortogonální prostorové osnově. Plán byl vymezen hradbami a cestami od Kouřimi, Prahy, Kolína, Sedlce a Malína. Podél těchto cest byly založeny pravidelné městské bloky, které původně na určitých místech často tvořily tzv. pilovitou uliční frontu.

Předpokládá se, že v této době byl zastavěn celý střed města. Z tehdejších objektů jsou zachovány pouze sklepy. Domy byly obvykle dvoupatrové, výjimečně třípatrové, překryté rovnými stropy z kamenných desek na dřevěných trámových konstrukcích a byly mezi sebou propojené půlkruhovými kamennými portály. Vyčerpání zásob rudy v prostoru městského jádra, vedlo také k tomu, že rodinný život a pracovní místo se postupně oddělovaly. Domovní bloky byly do hloubky přerušovány úzkými uličkami, které sloužily jako stoky. **Členitý a svažitý terén města, nedostatek pitné vody, provázanost zástavby a důlních děl**, mimořádné nároky a možnosti stavebníků, jejich různorodé podnikání a časté požáry vytvářely nestandardní podmínky.

V tomto prvním urbanistickém konceptu Kutné Hory se patrně počítalo i se založením dvou pravidelných náměstí. Jedno z nich bylo ale ještě před husitskými válkami zastavěno budovou radnice, jejíž podoba není známa, a frontou masných krámů. Druhé náměstí mělo být v prostoru nynějšího Palackého náměstí, na hlavní cestě městem od Klášterské brány ke Kouřimské. **Město se** na úrovni dnešního Jánského náměstí hradbami **dělilo na horní a dolní**, podle toku řeky. Horní město bylo začleněno do linie nejstarších hradeb rokem 1307, dolní pravděpodobně až v polovině 14. století. V horním městě se soustředily významné veřejné světské i sakrální budovy, domy horníků a trhová místa. Naopak v dolním městě se nacházely méně významné kostely a domy měšťanů a na jeho okraji stály hospodářské budovy s rudným trhem.

V uspořádání města se čím dál výrazněji projevovала starší **vidlicovitá osnova dvou hlavních komunikačních směrů**: od Kouřimské brány k Sedlci a Čáslavi. Prostor vymezený touto vidlicí cest byl ve 14. století rozdělen do pravidelnějších bloků, na jejichž parcelách se zakupovali zbohatlí měšťané. Mezi narychlo seskupenými domy byly místy ještě v provozu šachty a hutě. Uličky a stezky se klikatily, aby po příhodném terénu spojovaly nejdůležitější místa.

V Kutné Hoře se začalo s **výstavbou reprezentativních městských kostelů** poměrně pozdě, ve srovnání s vývojem městského práva, ale zato ve velkém počtu a monumentální podobě. Městské kostely obvykle tvořily centra jednotlivých farností, ale v předhusitské Kutné Hoře byly všechny kostely filiální a vztahovaly se k malínské faře. Město začalo budovat své první kostely ve dvacátých letech 14. století ve spolupráci se sedleckou stavební hutí a podle klášterních vzorů, ale zároveň také s ambicí vytvořit si vlastní církevní správu a vymanit se z vlivu kláštera. Zřízení vlastní městské církevní zprávy bylo sice otázkou prestiže, ale mělo i význam praktický a ekonomický.

Na přelomu dvacátých a třicátých let 14. století začali horníci stavět v blízkosti Vlašského dvora ve středu horního města, kde už v té době byla poměrně hustá obytná zástavba, první kamenný kostel. Stavěla jej sedlecká stavební huť a byl zasvěcen Panně Marii,¹³³ stejně jako konventní kostel v Sedlci, a orientován byl v ose sedleckého kostela po proudu řeky, jak bylo cisterciáckým zvykem. Téměř současně s ním začala stavět sedlecká huť obdobný typ kostela na dolním městě a i tento kostel byl zasvěcen Panně Marii a orientován po proudu řeky. **První městské mariánské kostely** byly sice stavěny za účasti sedlecké stavební huti, ale podle představ horníků. Zatímco sedlecký konventní kostel je bazilikou katedrálního typu, horní a dolní mariánský kostel jsou stavby halové. V halovém kostele jsou všechny lodě zaklenuty ve stejné výšce tak, že tvoří takřka jednotlivý centrální prostor a celá obec je tak rovnoměrně obdařena světlem. Takto zvoleným typem architektury dávali horníci najevo, že vystupují jako obec mezi sebou rovná.¹³⁴

Král potřeboval mít kontrolu nad výnosy z dolů a provozem mincovny a za své úředníky volil nejen horníky, ale docházelo také k tomu, že se příslušníci dvora ve funkci horních úředníků

---

¹³³ Současné zasvěcení sv. Jakubu Většímu se užívá od konce 15. století.

¹³⁴ Altová, B., "Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století". Sociální studia, 2/2006, s. 189.

usídlili v Kutné Hoře a byli přijati mezi horníky. Z tohoto spojení se rodila kultura hornického, horního, města usilující o srovnání s kulturou dvorskou a kultura dvorská, závislá na kutnohorském stříbře. V důsledku to znamenalo **účast dvorských umělců a nakonec i dvorské stavební hutě na hornických zakázkách a užití forem královské reprezentace v kultuře horního města.**¹³⁵ V českém prostředí svým rozsahem a uměleckou náročností ojedinělá stavební aktivita kutnohorských horníků v dlouhém 14. století dosvědčuje, že už v této době vnímali obraz města a především sakrálních staveb jako způsob reprezentace vlastního stavu a místa, se kterým se identifikovali.¹³⁶

Velké finanční zisky Kutné Hory podněcovaly touhu po okázalé reprezentaci a do města přicházeli přední umělci, kteří Kutnou Horu obohatili o řadu mimořádných děl. Zámožnost města se záhy projevila stavbou dalších kostelů a v 80. letech 14. století pak sebevědomí města, které zrovna prožívalo jeden ze svých kulminačních bodů, vyvrcholilo **založením velkolepé katedrály svaté Barbory**, která byla situována na hraně terasy za ohrazeným městem. Toto umístění ovšem nebylo vyvoláno nedostatkem místa ve městě, ale majetkovými poměry. V té době nabyla v Kutné Hoře pevnějších obrysů úvaha o výstavbě nového posvátného okrsku s kostelem, hřbitovem, hřbitovní kaplí, školou a zvonící, který by stál z dosahu Sedleckého kláštera. Exponovaná poloha nad údolím navíc zajistila budoucí stavbě monumentální účinek. Započalo se i se stavbou nového opevnění, založeného vesměs na starším valu, s půlkruhově uzavřenými a dovnitř otevřenými dělostřeleckými baštami. Opevnění bylo dobudováno roku 1495 a uzavíralo podstatně větší plochu, zvetšenou zhruba o 17 hektarů. Nový posvátný okrsek byl samostatně opevněn a přiřčen do linie městských hradeb.

Zakázku na výstavbu nového posvátného okrsku získala pražská panovnická huť, která v té době začala přestavovat Vlašský dvůr, který se měnil v okázalou královskou rezidenci. Jednalo se o tu část panovnické huti, kterou v Kutné Hoře vedl Jan, syn stavitele svatovítské katedrály Petra Parléře. Posvátný okrsek měl formálně podléhat farní správě kostela sv. Václava v Pněvicích a pněvický farář měl přesídlit do Kutné Hory.

V souvislosti se založením posvátného okrsku bylo ustanoveno (nejpozději v roce 1384) náboženské „bratrstvo z Cechu“, které zasvětilo svou korporaci Božímu tělu a financovalo

---

¹³⁵ Altová, B., tamtéž. s. 181.

¹³⁶ Altová, B., tamtéž. s. 182.

stavbu. Šlo v té době o nově prosazovaný kult, který v Čechách propagoval arcibiskup Jan z Jenštejna a jenž povýšil na oficiální církevní svátek. Na místě, které navazovalo na významovou osu mezi malínskou farou a městem, začali stavět katedrální kostel zasvěcený Božímu tělu a sv. Barboře. Stavba kostela byla bez konkrétního církevního důvodu a potřeby koncipována jako trojlodní bazilika katedrálního typu s vysokým chórem lemovaným ochozem a věncem kaplí a s bočními předsíněmi, které měly nahradit příčnou loď. Hlavní vstup byl orientován směrem k městu, nacházel se tedy na severní straně kostela. Jeho původní podobu neznáme. Užití katedrálního schématu nemělo církevní oprávnění, jelikož Kutná Hora nebyla sídlem biskupa. Byl to, zdá se, pouze výraz sebevědomí jeho objednavatelů, kteří zastupovali město jako celek a chtěli i v tomto ohledu soupeřit s cisterciáky a s královskou katedrálou sv. Víta.¹³⁷

Podle sedleckého vzoru vznikl i karner nového městského hřbitova. Měla to být patrová stavba, založená na čtvercovém půdorysu na skalnatém ostrohu ve svahu nad řekou. Dostavěno bylo však jen spodní podlaží sloužící jako kostnice, horní kaple dostavěna nebyla.

Ve feudální společnosti se horníci museli vyrovnávat, stejně jako ostatní měšťané, s nevýhodou neurozeného původu, proto věnovali tolik pozornosti osobní a korporativní reprezentaci. Altová předpokládá, že právě horníci byli tou skupinou, která se ve spolupráci s představiteli Sedleckého kláštera snažila vnést do původně chaoticky rostlého města pravidelný řád daný především rozmístěním městských kostelů, veřejných budov a rozvržením bloků obytných budov ve vztahu k městským uzlům. V tomto procesu cíleného formování města brzy dospěli k záměru, že by jejich pozici posílilo i ustavení vlastní městské církevní správy. Své ambice, podle Altové, reprezentovali velikostí a zdobností sakrálních staveb i výběrem reprezentativních architektonických typů.¹³⁸

Z předhusitské Kutné Hory se v dnešním obrazu města promítá v ucelenější podobě pouze rozvržení městských kostelů. Hustota síť městských kostelů, které vznikly v dlouhém 14. století, svědčí jednak o značné demografické hustotě v dané době, ale také potvrzuje i z jiných pramenů vyplývající dojem, že výhody a rizika hornického povolání vedly k obzvláštní zbožnosti, která se mimo jiné projevila v investicích do výstavby a vybavení kostelů.

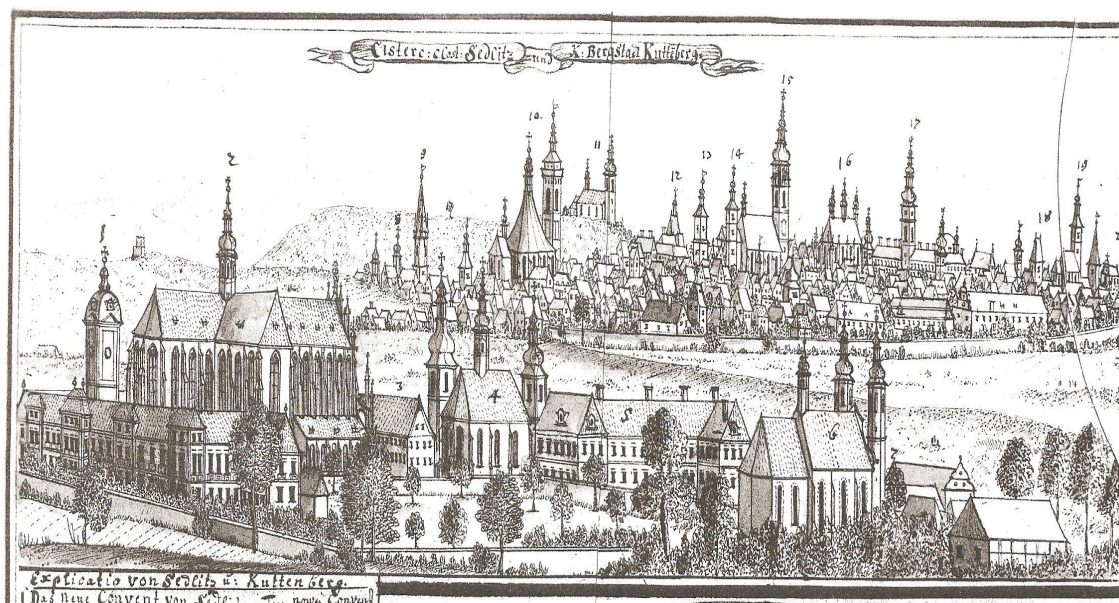
¹³⁷ Cf. Altová, B., "Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století". Sociální studia 2/2000.

¹³⁸ Altová, B., "Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století". Sociální studia 2/2000.

Důležitou stavbou královského města, o které ještě nebyla příliš řeč, byla **radnice**, sídlo městské rady a soudu. V případě kutnohorské radnice šlo o určitou anomálii, jelikož město stálou radniční budovou nedisponovalo. Předpokládá se, že nejstarší radnice stála v centru města, v dnešní Kollárově ulici, ovšem v době husitských válek byla zničena. Po dlouhou dobu se pak radnice nacházela na dnešním Palackém náměstí. Tato radniční budova vznikla přestavbou několika domů a svému účelu sloužila od roku 1499 až do roku 1770, kdy vyhořela.

Zhruba v 16. století začalo hornické podnikání v Kutné Hoře pomalu upadat, její bohatství se stále ztenčovalo, stavební činnost byla sporá a nové **renesanční umění se tak na tváři města téměř nepodepsalo**. Kromě drobnějších přestaveb a modernizací byla postavena v renesanci pouze jediná veřejná stavba, Vysokokostelecká škola. Z určitého důvodu tomu bylo také proto, že Kutná Hora se všim, co si vytvořila v jagellonské době, totiž dosáhla maximálního stupně hodnot, které si její obyvatelé žádali. Duchovní potřeby horníků tak byly dostatečně uspokojeny výstavnými kostely a soukromými kaplemi. Renesanční doba ovšem vnesla do životního stylu značnou potřebu komfortu a pohodlí, kterým byly přizpůsobovány měšťanské příbytky, postavené již v době předcházející.

Pobělohorská perzekuce, dovršená vypovídacím patentem Ferdinanda II., měla pro Kutnou Horu katastrofální důsledky. Tehdy vznikají **domovní proluky a pustá místa**, které již nezacelily ani barokní úpravy města, ani regulační zásahy 19. století. V situaci pobělohorské doby, přicházejí do města roku 1626 Jezuité a přeci jen gotická podoba Kutné Hory pozvolna dostává i něco z barokní tvárnosti. Několik gotických kostelíků bylo v barokním slohu přestavěno, postavena byla rozsáhlá **kolej s terasou** a galerií barokního sousoší a v letech 1733-1743 byl podle návrhu předního architekta českého baroka Kiliána I. Dietzenhofera postaven **klášter voršilek**. A třebaže si Kutná Hora i tehdy ponechala gotický půvab křivolakých uliček, do nichž ústily dlouhé, úzké parcely, vnější výraz jejich domovních celků se přece jen přetvořil a líbivé měkké fasády baroka poupravily středověkou tvárnost města.

Pohled na Kutnou sedlec a Kutnou horu z 1. pol. 18. st. Autor: F. B. Werner.
Fotografická reprodukce z Plánovacího archivu Národního památkového ústavu, ústřední pracoviště Praha. PPOP-996-5-815.

Město s kdysi slavnou minulostí si na počátku 19. století sice stále **udržovalo svůj středověký architektonický ráz**, ale o památky nepečovalo, neboť magistrát při úsporných opatřeních šetřil zejména na opravách veřejných budov. V nevyhovujícím stavu byly také nedlážděné a těsné městské ulice, náměstí a chátrající měšťanské domy. Z finančních důvodů nebyla ani přes výzvu krajského úřadu zahájena stavba nové radnice, a tudíž město zůstalo bez ní. Zlom nastal až po požáru, který vypukl v roce 1823, kdy bylo nutné obnovit vyhořelé jádro města. Proces výstavby a přestavby probíhal převážně v letech 1825-1835. Magistrát poskytl potřebné subvence a hlavní ulice v důsledku regulačních zásahů začaly měnit svou podobu. Dostaly nové dláždění, začalo se s úpravou kanalizace a se zaváděním veřejného osvětlení. **V rámci asanace byly postupně zbořeny chátrající hradební zdi a městské brány.**

Koncem 19. století začaly sílit podněty volající po záchraně kutnohorských památek, na nichž hlodal zub času. Činem neobyčejného kulturního dosahu, který měl i významné politické vazby, bylo **restaurování kutnohorských památek**. Tehdy nastupující generace mladočechů viděla v památkách nejen odkaz minulosti, ale i potenciální zdroj rozvoje turismu. Od roku 1884 do roku 1905 byly postupně zrestaurovány chrám sv. Barbory, kostel sv. Trojice, kostel Matky Boží, Kamenná kašna, Vlašský dvůr a arciděkanství. I když v řadě případů byla při restaurování

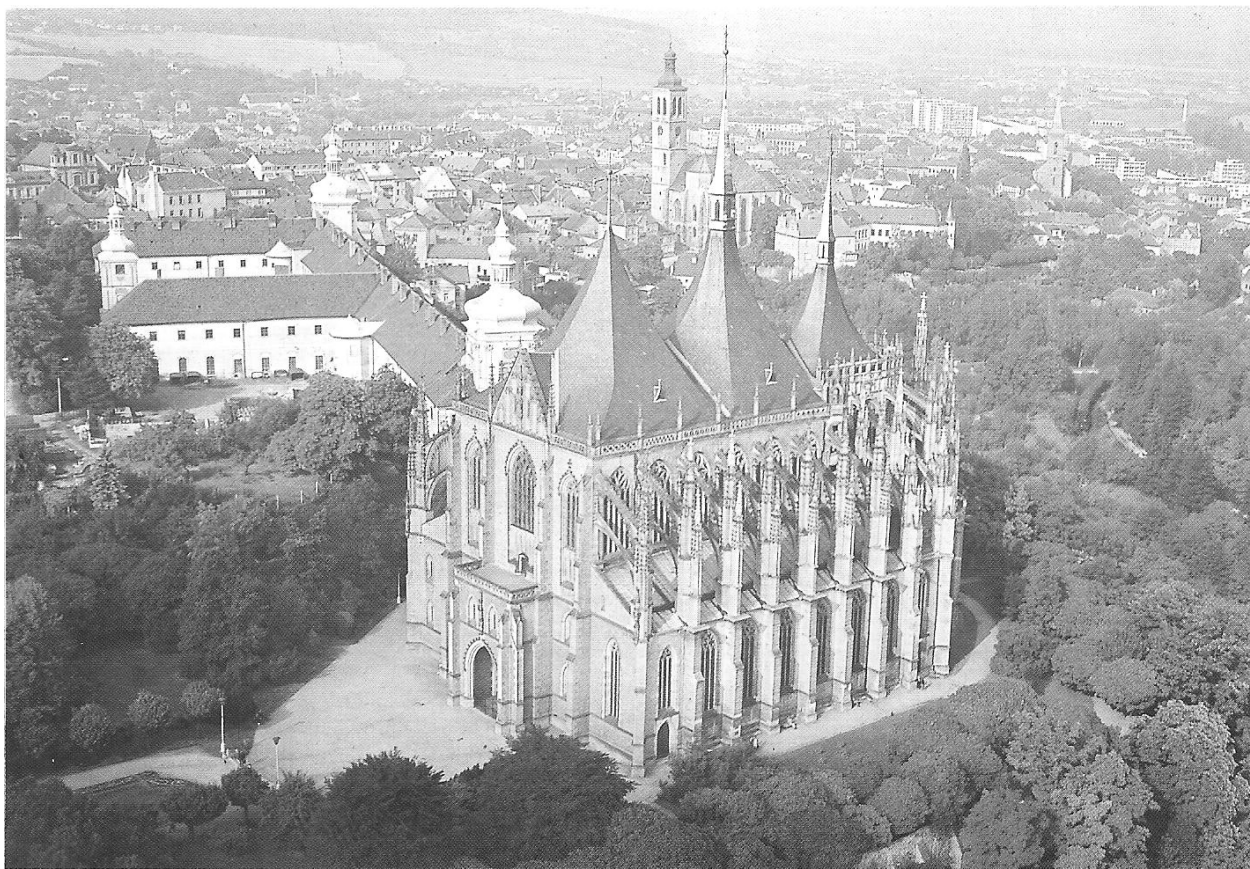
narušena památková podstata těchto objektů, v mnoha případech se je podařilo zachránit před zánikem.

V meziválečném období se město snažilo **využít svých památek**, které byly v předchozím období vesměs obnoveny, **k rozvoji turismu**. Dbalo se například na to, aby opravované fasády nebyly natírány křiklavými barvami a zakazovaly se přístavby k historickým budovám. V této době se také postavilo několik velkých veřejných staveb, jako nová nemocnice, městský chudobinec, zemská průmyslová škola, čistírna odpadních vod či vodárna. Za okupace pak probíhalo dláždění ulic, nově se začaly upravovat i povrchy komunikací a pokračovala výstavba kanalizace.

Po únoru 1948 vzrostl počet opravených a restaurovaných památek. V 50. letech se z významnějších památek opravoval zejména kostel Matky Boží na Náměti a Hrádek. V 60. letech se po vystěhování vojska opravoval klášter sv. Voršily a Sankturinovský dům.

Kutné Hoře chyběly byty, které se ve větším měřítku začaly stavět až po roce 1953. V 50. letech se nejvíce stavělo v Mišpulkách a podél Masarykovy třídy pod divadlem. Nad rodinnými domky převažovaly bytové domy. V 60. letech vyrostly čtvrti rodinných domků U Respa a U Práchárny. Nejvíce bytů bylo ovšem postaveno v 70. letech, tehdy vznikly čtvrti rodinných domků U Kalicha a za nemocnicí. **Výškové domy** zcela změnily ráz města kolem Masarykovy ulice. Paneláky se začaly stavět i podél Benešovy ulice a Na Studnících. Zde **se v 80. letech sídliště zahušťovalo**.

Roku **1961 vyhlášená Městská památková rezervace** přinesla urbanistům nové úkoly. Probíhaly především statické a záchranné práce a územní plán byl zatlačen do pozadí.

Pohled na kutnou Horu.
Převzato z: Jelínek, J. Kutná Hora, Praha, 1990, s. 43.

4.2.2 Přehled hlavních kutnohorských architektonických památek

Urbanistické dominanty jsou vyvrcholením hmotové struktury sídla a nejčastěji jde o dominanty vertikální, věžovité, jako jsou například hrady, kostely, radnice či brány. Převážně se jedná o stavby, které se funkčně vyčleňovaly z běžné zástavby a jejich dominantní postavení má proto též přímý či nepřímý ideový obsah. V 60. - 80 letech 20. století byla četná města postižena vznikem nových, z našeho hlediska, nevhodných panoramatických dominant, nejčastěji v podobě výškových panelových domů či celých sídlišť. Toto se nevyhnulo ani Kutné Hoře, ale na tomto místě bude ovšem řeč zavedena na dominanty, plnící funkci architektonických památek.

Ačkoliv Kutné Hoře dodnes zůstaly mnohé z jejích architektonických dominant - památek a na cestě městem se nám vyjevují různé slohy, mezi těmi nejvýznamnějšími památkami značně převažují ty gotické. Jedná se o historické jádro Kutné Hory, dvě katedrály, pět kostelů a nedaleký klášterní komplex s katedrálou v Sedlci, který je dnes součástí města.

Cesta renesanční architektury Kutné Hory je velmi krátká. Lze na ní vidět jen několik renesančně upravených domovních štítů a portál Vysokostelské školy v Jakubské ulici.

Barokní cesta je už zajímavější. Architektura doby barokní se do tváře města vtiskla především jezuitskou kolejí, klášterem voršilek, kostely a barokní úpravou klášterního komplexu v Sedlci.

Stejně krátká jako cesta po renesanční architektuře města, byla i cesta od secese po sociálistický realismus, na které bychom zaznamenali jen pár domů, v podstatě výjimečné případy.

Gotická cesta: kamenný obraz Kutné Hory

Převzato z: Jelinek, J. Kutná Hora, Praha, 1990, s. 74.

Vydáme se Kutnou Horou nejprve po cestě jejích gotických památek a zastavíme se nejdříve u dvou z nejvýznamnějších kamenných gotických dominant, které městu dodnes zůstaly. Panorama Kutné Hory si lze dnes už stěží představit bez vysoké štíhlé věže kostela sv. Jakuba a katedrály sv. Barbory, připomínající plující vzdušnou loď, na hraně terasy nad údolím Vrchlice.

Kostel sv. Jakuba se stal na počátku třicátých let 14. století vůbec první monumentální kutnohorskou stavbou a prvním kamenným kostelem na území tehdejšího města. U zrodu stavby stáli němečtí patriciové a kostel se stavěl jako gotická obdélníková trojlodní hala až do roku 1420. Severní věž byla vystavěna do výšky 85 metrů, ovšem původně zamýšlená jižní věž se později, vzhledem k blízkosti důlních děl, která by mohla ohrozit statiku budovy, již nikdy nedostavěla. Kostel se posléze dočkal jak gotických, tak barokních úprav a dodnes uchovává zbytky gotických nástěnných maleb. Farní kostel sv. Jakuba je dnes přístupný veřejnosti pouze v době bohoslužeb.

Pohled na Kostel sv. Jakuba a Vlašský dvůr. Z archivu autorky.

Chrám Božího těla a svaté Barbory, později nazýván už jen jako sv. Barbory, patronky horníků, byl založen roku 1380 jako nový farní hornický kostel, situovaný mimo farní území

sedleckého kláštera, na pozemku získaném z majetku pražské kapituly, na okraji městského centra. Stavba chrámu probíhala v několika etapách a podílely se na ní tehdejší nejvýznamnější stavitelské hutě a stavitelé jako Petr Parlér, Matyáš Rejsek či Benedikt Rejt. Ve stavbě kostela Božího těla se pokračovalo až do začátku husitských válek. V dalším pokračování stavby se pro Kutnou Horu ikonický význam tohoto chrámu zdůrazní a dále vystupňuje trojicí stanových střech v podobě plamenů. Bazilikální schéma se vestavbou tribun nad bočními dvoulodími změnilo na halu a završilo se krouženou klenbou, která ve stejné výšce zaklenula všech pět lodí.

Stavební práce byly několikrát přerušeny a monumentální chrám byl podobně jako pražský chrám sv. Víta po dlouhou dobu nedokončen. Svého dokončení se katedrála dočkala po více než 500 letech, roku 1905, poté, co prošla novogotickou renovací pod vedením Josefa Mockera a Ladislava Láblera, jež jí mimo jiné vrátila původní jedinečné pozdně gotické stanové střechy.

Gotická pětিলodní katedrála sv. Barbory, která se stala jedním ze symbolů města, je po pražské Svatovítské katedrále zřejmě druhým nejdůležitějším chrámem v České republice. Na řadě míst je dodnes dochovaná bohatá sochařská a kamenická pozdně gotická výzdoba a místy i pozdně gotické malby, v nichž se objevují i motivy inspirované dolováním a ražbou mincí. Velkolepost chrámu je ukázkou nároků, jaké si Kutnohorští díky stříbru spojovali s reprezentací svého města. Od roku 1995 je katedrála národní kulturní památkou a téhož roku byla rovněž zapsána na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

Chrám sv. Barbory. Převzato z WWW: <http://www.kutnahora.cz> [online], [cit. 30.11.2008].

Nenápadný objekt v těsné blízkosti sv. Barbory připomíná dobu těsně před zahájením stavby katedrály. Tehdy založilo Bratrstvo Božího těla hřbitovní kapli s kostnicí inspirovanou tou v Sedlci. Na ostrohu nad říčkou Vrchlicí tak vznikl objekt s nádherným halovým prostorem vrcholně gotického slohu. Zároveň s tím byl založen i velmi potřebný městský hřbitov, který se rozkládal zřejmě v prostorách dnešní jezuitské koleje. Po svém zrušení v závěru 18. století byla **kaple Božího těla** přeměněna ve varhanářskou dílnu a trvale chátrala. V současné době je kaple po kompletní rekonstrukci, která proběhla v letech 1997-2000.

Pokračujeme-li dále historickým centrem Kutné Hory vyjevují se nám další významné gotické památky města a mezi nimi **Vlašský dvůr**, bývalá královská ústřední mincovna. Někdo by ovšem mohl namítat, že se z původního objektu zachovalo do dnešních časů příliš málo, že jde v podstatě už jen o zbytky a k tomu navíc, že rekonstrukce, kterou objekt na konci 19. století prošel, mu vzala až příliš mnoho z jeho „gotické autentičnosti“. Dnes před sebou vidíme čtyřkřídlý složitý stavební soubor dvoupatrových budov seskupených v nepravidelném půdorysu, v němž se zachovaly zbytky královského gotického paláce z počátku 14. století, k nimž byla

zbývající část vystavěna při rekonstrukci let 1893-1898.

Na místě Vlašského dvora snad kdysi stával královský hrádek, který v době, kdy bylo třeba vykázat místo nově vznikající centrální mincovně státu, posloužil tomuto záměru. Objekt byl od počátku své existence chráněn vlastní hradbou vymezující oválný půdorys, kde zpočátku dominovaly především výrobní objekty, v nichž se stříbrná ruda měnila na mince.

Krátce po roce 1300 byl přestavěn pro potřeby provozu centrální mincovny a jelikož tehdy ještě nebylo město spolehlivě opevněno, šlo v podstatě o jediné bezpečné místo větší rozlohy. V přízemí hradu po vnitřním obvodu nádvoří vznikly paprskovitě uspořádané jednotlivé mincovní provozy, které měly vstupy z nádvoří. V patře byly kanceláře a horní úřad. Zda v tomto období byla zřízena i panovnická rezidence není zřejmé.

Na přelomu 14. a 15. století prošel Vlašský dvůr významnou přestavbou, jenž jej proměnila v honosné panovnické sídlo - dvoupatrový palác s reprezentačními sály, k němuž přibyla rovněž věž a kaple, pod níž byla za okovanými dveřmi umístěna královská pokladnice. Doba barokní kromě několika drobnějších detailů přidala roku 1739 již jen kašnu na nádvoří. V této podobě pak Vlašský dvůr přetrval věky a když byla mincovna zrušena a činnost horního úřadu ukončena, začal Vlašský dvůr postupně chátrat.

Na konci 19. století se stala z původní honosné stavby téměř zřícenina a tak radnice rozhodla o přestavbě, kterou vedl známý architekt Ludvík Lábler. Z původního Vlašského dvora se zachovala částečně dispozice, prostory, kde se razily mince - takzvaného Préghausu, Vysokého domu a kaple. Z hlediska ochrany památek proběhla ve Vlašském dvoře v letech 1893-1898 do určité míry nevhodná puristická novogotická přestavba, ale i přes tyto zásahy patří Vlašský dvůr k nejvýznamnějším kutnohorským památkám.

Po celá staletí byl Vlašský dvůr jedním ze středisek hospodářské moci státu, příležitostně se stával i dějištěm významných historických událostí, jakými bylo kupříkladu vydání Kutnohorského dekretu roku 1409, zvolení Jiřího z Poděbrad hejtmanem, volba Vladislava II. Jagellonského českým králem či Kutnohorský sněm roku 1485. Vlašský dvůr hrál svou roli hospodářskou a politickou i jako ústřední mincovna a pokladnice Království českého. V novodobých dějinách města zůstává nadále symbolem české státnosti a bývalé královské sídlo dnes plní funkci kulturní.

Na cestě gotickou Kutnou Horou nelze opominout **Hrádek**. Objekt, který na břehu Vrchlice stával ještě před vypuknutím stříbrné horečky, prošel nejvýznamnější proměnou v závěru 15. století, kdy ze středověké tvrze vznikl okázalý gotický městský hrad. Hrádek zůstal zachován v podivuhodně kompaktní podobě i po další staletí a lze stále obdivovat uměleckou kamenickou výzdobu s hornickými motivy i renesanční malované stropy. Dnes je v Hrádku muzeum stříbra, jehož přitažlivost je umocňována scénickým pojetím, přičemž návštěvníci prochází v tradičním úboru horníků částí středověkého stříbrného dolu.

Procházíme-li na gotické cestě městem náměstím, upoutají nás leckteré měšťanské domy a paláce. Mezi nimi především **Sankturinovský dům**, impozantní palác s barokní fasádou, který tvoří dominantu Palackého náměstí. Tento dům pamatuje nejdávnější počátky města, neboť zde stál již v závěru 13. století. Byl to věžový dům, jehož gotická věž sloužila k bydlení, ale také k obranným účelům, neboť v areálu domu se nacházel výrobní objekt, kde se zřejmě hutnilo stříbro. Umělecky nejceněnější částí domu je intimní prostor kaple ve druhém patře věže. Větší stavební úpravy zažil dům ještě v letech 1787-1793, kdy byl pozdně barokně přestavěn, dostal novou fasádu a mansardovou střechu, která je pro něj charakteristická dodnes. Tato úprava proměnila původní gotický palác v důstojný měšťanský dům. Dnes slouží Sankturinovský dům jako kulturní a společenské centrum, nachází se v něm informační středisko a muzeum alchymie.

Kamenný dům je dnes snad nejproslulejším kutnohorským domem, jenž pamatuje rovněž počátky města, jehož stopy nalezneme ve sklepech a mázhausu.¹³⁹ Jeden z nejkrásnějších dochovaných pozdně gotických domů v Čechách patří k vrcholům měšťanské architektury vůbec. Tato jeho slavnější etapa začala rokem 1489, kdy byl dům přestavěn mistrem Briekí. Již při prvním pohledu dům vyniká zejména kamenickou výzdobou arkýře, hlavní římsy průčelí a trojúhelníkovitého štítu nad ní, jehož výzdoba má za své téma lidský hřích a jeho vykoupení. Dnešní vzhled nese známky puristické renovace objektu v závěru 19. století, po níž se stal sídlem muzea stříbra.

Co se týče veřejných gotických staveb města, náležela by sem především **radnice** stavěná po roce 1490 Matyášem Rejskem, která se ale do dnešních dnů nedochovala. Co ovšem dodnes v Kutné Hoře zbylo je velkolepá pozdně gotická **Kamenná kašna**, která vznikla jako součást kutnohorského vodochodu kolem roku 1495 a její kamenická výzdoba nese znaky svatobarborské

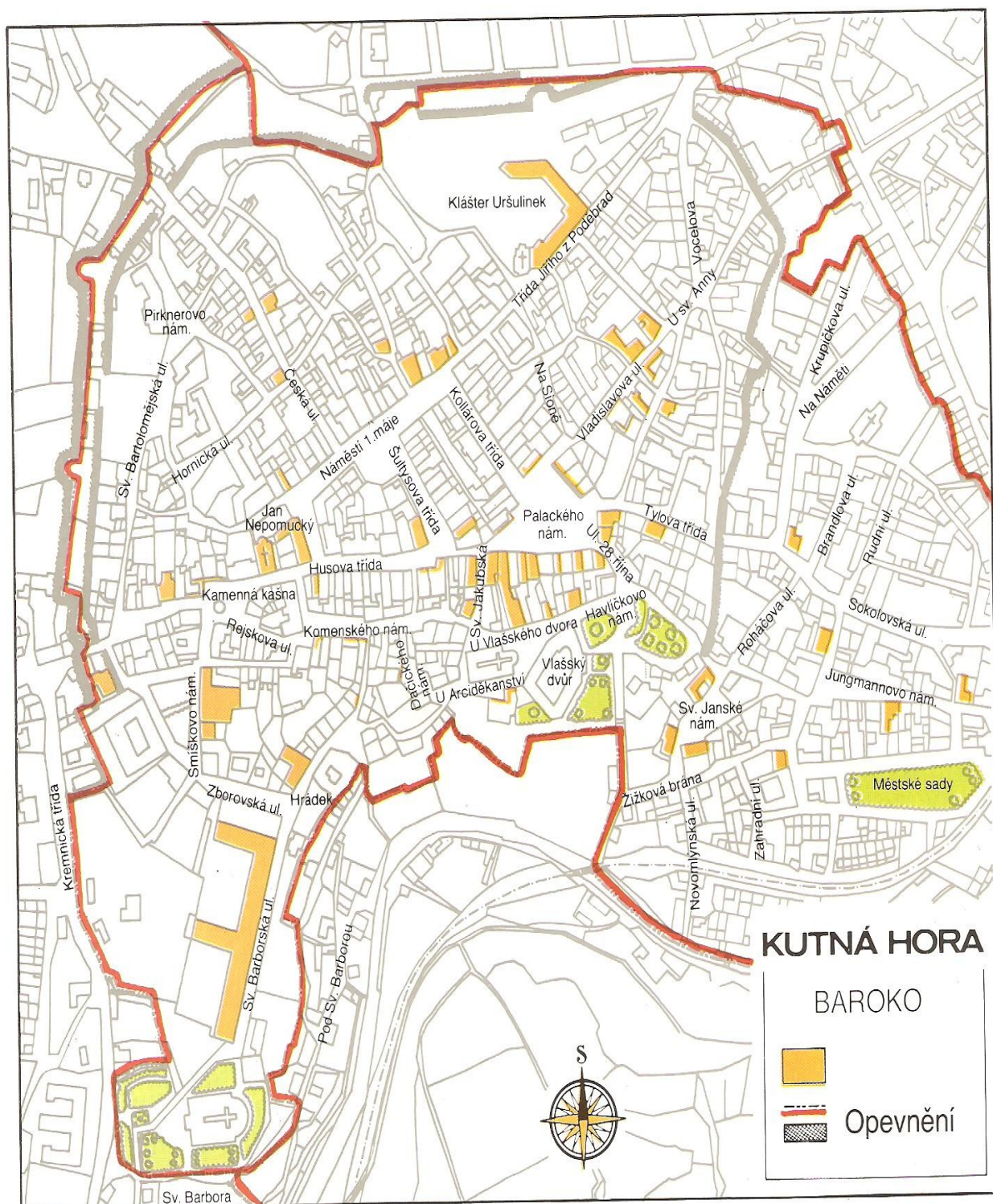
¹³⁹ Mázhausem se nazývá velká síň, hala v přízemí i patře středověkého i renesančního domu.

stavební huti Matěje Rejska. Je zajímavá nejen po stránce uměleckohistorické, ale i jako památka technického rázu. Voda sem přitékala dřevěným potrubím a zastřešená kašna sloužila jako vodojem, který zásoboval město pitnou vodou. Jde o polygonální stavbu, původně snad zdobenou i množstvím soch na konzolách. Umístěna je ve výjimečně malebné poloze na malém náměstíčku v blízkosti souboru skvělých měšťanských domů. Velkolepost a zdobnost kašny nám dodnes vyjadřuje úctu kutnohorských měšťanů k vodě, které se v Kutné Hoře odjakživa nedostávalo.

Kamenná kašna. Převzato z WWW: <http://www.kutnahora.cz> [online], [cit. 30.11.2008]

Barokní cesta

Převzato z: Jelinek, J. Kutná Hora, Praha, 1990, s. 76.

I na cestě barokní architekturou Kutné Hory najdeme několik dominant, které městu zůstaly. Jsou to především dva církevní komplexy budov – jezuitská kolej a klášter voršilek, kostel sv. Jana Nepomuckého a Morový sloup.

Jezuitská kolej se stavěla od roku 1667 přibližně do poloviny 18. století na impozantním místě v těsném sousedství chrámu sv. Barbory. Jedná se o dvoupatrovou rozlehlou barokní budovu, jejímž stavitelem byl Domenico Orsi a pro stavbu zvolil půdorys písmene E. Současný půdorys ve tvaru písmene F je důsledkem toho, že původní projekt nebyl nikdy naplněn. Uvědomíme-li si, že budovu si nechala postavit jezuitská řehole, nepřekvapí nás, že ve výsledku jde o architekturu poměrně strohou, až snad na průčelí, které by mohlo připomínat zdobné raně barokní italské paláce.

V panoramatu města měla Jezuitská kolej úlohu, kterou chtěli jezuité zaujmout v dějinách města. Záměr jezuitských stavitelů naznačit v Kutné Hoře „královskou cestu“ od chrámu sv. Barbory k Vlašskému dvoru, podobnou té, která v Praze spojuje Klementinum s Pražským hradem, vedl k vytvoření uměle navržené terasy, kterou před kolejí uzavřela zeď. Tuto uměle vzniklou širokou cestu nazývali jezuité „most“, jehož zábradlí na východní straně nechali po vzoru Karlova mostu v Praze vyzdobit sochami a sousošími, které vytvořil laický příslušník řádu František Baugut na počátku 18. století.

Po vyhnání jezuitů byla kolej upravena na kasárna a v pozdějších letech se ještě dočkala úprav v pozdně klasicistním duchu. Momentálně kolej prochází rekonstrukcí, po níž by se měla stát multifunkčním Centrem umění.

Jezuitská kolej s galerií soch. Převzato z WWW: <http://www.kutnahora.cz> [online], [cit. 30.11.2008].

Další dominantní stavbou baroka v Kutné Hoře je **klášter voršilek**. První skupina řádu voršilek, který se zabýval výchovou a vzděláním dívek, přišla do Kutné Hory roku 1712 a začala hledat vhodné místo pro novostavbu kláštera, jehož součástí měla být škola a penzionát. Stavba kláštera se začala realizovat podle plánů předního českého architekta baroka Kiliána I. Dientzenhofera jako monumentální stavba na polygonním půdorysu s velkou centrální kaplí uprostřed. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků se projekt realizoval jen zčásti a podařilo se postavit pouze tři křídla. Kostel situovaný do uliční fronty vyrostl až na počátku 20. století podle projektu B. Ohmana. Klášter sloužil až do roku 1950 jako dívčí škola pro šlechtické a měšťanské dívky a dnes je sídlem církevního gymnázia.

Kostel sv. Jana Nepomuckého je jedinou sakrální barokní novostavbou v Kutné Hoře. Kostel se stavěl v letech 1734-1752 v souvislosti s oslavami svatořečení Jana Nepomuckého a jeho výzdoba byla pojata jako oslava českých zemských patronů. Při kompletní rekonstrukci v posledních letech 20. století byl restaurován také barokní interiér včetně církevního mobiliáře.

Další cennou památkou kutnohorského baroka je 17 metrů vysoký **Morový sloup**. O jeho stavbě bylo rozhodnuto po poslední morové epidemii, která zachvátila město v roce 1713. Sloup zhotovil František Baugut, autor galerie soch na „mostě“ před jezuitskou kolejí a jeho vrchol umístil sochu Neposkvrněné Panny Marie. Součet čísel v chronogramu (6146) zřejmě udává celkový počet obětí moru ve městě a jeho okolí.

Vyjdeme-li z historického jádra města, barokní cesta nás zavede do Sedlce, který je dnes součástí Kutné Hory. V **Sedlci** byl založen v roce 1142 první cisterciácký klášter v Čechách. Klášter byl starší než samotné město Kutná Hora a důlní činnost se zpočátku rozvíjela na jeho pozemcích, díky čemuž dokázali mniši nahromadit značný majetek, který jim umožňoval rozsáhlou stavební činnost, z níž se dodnes dochovala významná část - hřbitovní kostel Všech svatých s kostnicí, chrám Nanebevzetí Panny Marie a konventní budova kláštera. Dá se říci, že na počátku rozvoje monumentální architektury celé Kutné Hory stál právě sedlecký klášter, především stavba chrámu. V době husitských válek byly ovšem tyto objekty vypáleny a zůstaly v rozvalinách až do doby své barokní obnovy. Ostatní hospodářské budovy, opatství, lázně, špitál a ohradní zdi s branami zanikly úplně. Kostel s kostnicí, chrám a klášterní budova byly obnoveny až v době baroka a staly se předními památkami barokní gotiky. Na přelomu 17. a 18. století byla iniciována velkorysá barokní obnova katedrály i celého objektu pod vedením vynikajícího

stavitele českého baroka Jana Blažeje Santini Aichla, svědčící o posledním velkém vzepětí sedleckého kláštera. Objevny styl, který uplatnil především v katedrále, takzvaná barokní gotika, nemá v Evropě obdoby a spojuje oba slohy v pozoruhodné jednotě. V tomto bodě by se dala krásně spojit cesta barokní a cesta gotické architektury Kutné Hory.

Pozdější výstavba přilehlé vsi zčásti setřela monumentální rozsah celého areálu, ale i přes všechny moderní změny tvoří sedlecká katedrála, hřbitovní kostel s kostnicí a klášterní budovy vynikající soubor, který byl společně s významnými kutnohorskými stavbami zapsán na Seznam světového a kulturního dědictví UNESCO.

Pohled na chrám Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci.
Převzato z WWW: <http://www.kutnahora.cz> [online], [cit. 30.11.2008].

Chrám Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci byl původně postaven jako pětিলodní gotická katedrála s trojlodní příčnou lodí na půdorysu latinského kříže s věncem kaplí kolem presbytáře. Jednalo se o největší a nejnáročněji zbudovanou stavbu, která se dochovala na půdě českých zemí z doby kolem roku 1300 a tak stavba patří k vývojově nejzávažnějším dílům české gotické architektury. Šlo o monumentální založení přesahující vše, co v té době v kostelním stavitelství v Čechách existovalo, jednalo se vůbec o první stavbu katedrálního typu. V době husitských válek byla vypálena a zdevastována a obnovy se dočkala až v době baroka, v závěru 17. století. Přední

český architekt doby barokní, Jan Blažej Santini Aichl obnovu dokončil roku 1707 jako pozoruhodné dílo gotizujícího baroku evropského významu, které nenarušilo původní dojem gotické katedrály, nýbrž naopak jej dynamicky rozvinulo. Vnitřní výzdoba katedrály pochází z první poloviny 18. století a podíleli se na ní známí čeští umělci jako například malíř Brandl či sochař Jäckl.

Rokem 2008 se dokončuje celková oprava, která započala v roce 2001 v rámci programu „Záchrany architektonického dědictví ČR“ Ministerstva kultury za finančního příspěvku státu a farnosti Kutná Hora – Sedlec.

Rovněž **konventní budova** kláštera, patrová budova se třemi křídly, byla obnovena v době vrcholného baroka. Po zrušení kláštera nařízením císaře Josefa II byla do opuštěných budov kláštera roku 1812 přenesena tabáková výroba, jejíž kontinuita nebyla dodnes přerušena. V současnosti sídlí v areálu bývalého kláštera americká tabáková firma Phillip Morris, která představuje největší americkou investici u nás.

Pohled do hřbitovní kaple všech svatých s kostnicí.
Převzato z WWW: <http://www.kutnahora.cz> [online], [cit. 30.11.2008].

Ke klášternímu komplexu ještě patří dodnes dochovaná **hřbitovní kaple Všetech svatých s kostnicí**. Dnešní podoba dvoupatrové kaple, která byla postavena na konci 14. století, je rovněž

výsledkem barokních úprav provedených J. Santinim Aichlem na počátku 18. století. Typologicky se jedná o gotický karner – kapli s kostnicí, v jehož dolním patře se nachází čtvercová trojlodní kostnice, jejíž veškerá barokní výzdoba je zhotovena z lidských lebek a kostí na připomínku pomíjivosti lidského života a existence smrti. Autorem této unikátní výzdoby byl pravděpodobně řezbář František Rint a odhady hovoří o tom, že výzdoba v sedlecké kostnici je tvořena ostatky až 40 000 lidí.

4.3 Kutná Hora dnes

Kutná Hora je dnes zhruba dvacetitisícovým **okresním městem středních Čech**, ležící ve vzdálenosti 70 kilometrů od hlavního města, Prahy, východním směrem. V současné době je jedním z důležitých průmyslových a společensko-kulturních center „aglomeračního pásu“ Nymburk - Poděbrady - Kolín - Kutná Hora – Čáslav. Z administrativního hlediska je Kutná Hora správním obvodem obce s rozšířenou působností Středočeského kraje.¹⁴⁰ Vzhledem ke svým kulturně-historickým kvalitám je město centrem turistického ruchu.

Kutná Hora patří mezi „zelená města“, jehož životní prostředí lze považovat za dobré, navíc s příjemnými klimatickými podmínkami. Dopravní dostupnost města je poměrně dobrá, ovšem určitou nevýhodou je, že železniční stanice je umístěna značně excentricky, zhruba 2,5 kilometru od centra. Na území města je provozována veřejná autobusová doprava, jež zajišťuje spojení jednotlivých městských částí. Jihovýchodně od města se nachází vojenské letiště Chotusice a obchodní přístav na Labi v Kolíně je vzdálen 10 kilometrů.

Ekonomická základna města se tradičně opírala o strojírenství a hutnictví, stavebnictví, potravinářský a textilní průmysl. Dnes jsou hlavními průmyslovými odvětvími ve městě **tabákový průmysl** (továrna na cigarety Philip Morris), **strojírenský (ČKD)** a **turistický**. Výkon ekonomiky v okrese Kutná Hora je spíše průměrný a výše jmenovaná klasická odvětví (zejména textil) stagnují. Město registruje vyšší míru nezaměstnanosti (zhruba 12%) než je celostátní průměr.¹⁴¹ Městu by zřejmě pomohl impuls v podobě nové rozsáhlejší investice do průmyslové zóny.

¹⁴⁰ Rozloha okresu Kutná Hora činí zhruba 900 km² a počet obyvatel je asi 73 000.

¹⁴¹ Český statistický úřad uvádí jako současnou míru nezaměstnanosti ČR zhruba 5%. Přístupné z: <www.czso.cz/csu.nsf/informace/czam050208.doc>, [cit. 30.11.2008].

4.3.1 Využití kulturně-historického potenciálu města - orientace na turistický průmysl

Po roce 1989 přestala platit Směrnice pro realizaci cestovního ruchu ČSR a tím si regiony, města a obce začaly samostatně budovat příslušnou infrastrukturu a vytvářet podmínky pro rozvoj cestovního ruchu. Na rozdíl od původní rajonizace šlo o vytvoření regionální správy turistické destinace zejména zdola, na základě dohody měst obcí, okresů, respektive sdružení obcí.

Mnoho měst nyní spatřuje v cestovním ruchu, turistickém průmyslu, větší či menší příležitost do budoucna, a často, když nevědí kam jinam, orientují svou městskou politiku směrem lokálního kulturního rozvoje a podpory místní kreativity jako důležitého předpokladu strategie obnovy místní ekonomiky. V souvislosti s novou kulturní politikou města začínají „znovuobjevovat“ svou historii a své jedinečné hodnoty, zdůrazňovat lokální odlišnost a diverzitu, z kterých ve svém důsledku vytvářejí jakýsi typ zboží na prodej. I v České republice najdeme mnoho měst, která se orientují na turistický průmysl a sdílejí tato očekávání, často ovšem se jedná o očekávání příliš velká a tudíž nereálná. Kritéria, jak tohoto cíle dosáhnout a jaké předpoklady jsou nutné ovšem podle nás nejsou jasně ohraničená. Někdy může originálně promyšlená koncepce, která dokáže maximálně využít veškerého potenciálu daného místa předčít místo s více kladnými předpoklady, které se ovšem neumí správně prosadit. Je to nápad, jak se město bude prezentovat a co bude nabízet, který většinou rozhoduje.

V případě Kutné Hory lze ovšem konstatovat, že potenciál města je v tomto směru značný. Kutnou Horu je možné řadit do národního i nadnárodního turistického potenciálu. Pro domácí i zahraniční návštěvníky je velmi atraktivní především historické centrum města a dvě decentralizované stavby – Kostnice a kostel Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci. **Kulturně-historická přitažlivost města** byla navíc v nedávné době (roku 1995) umocněna zápisem historického jádra Kutné Hory na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Kutná Hora není příkladem města, které by ve své orientaci na turistický průmysl znovu objevovalo svou minulost. Město neprovází přerod na „místo paměti“, na místo pamětihodné, hodnotné z hlediska památek, dějin, kultury, z hlediska přírodních krás a podobně. Kutná Hora je už přes sto let velmi známým turistickým místem a její památková hodnota je stejně tak dlouhou dobu oceňována. Kolem tohoto místa tak není potřeba vytvářet novou kolektivní paměť, Kutná Hora jakožto místo památek a cíl turistů není novým fenoménem. To ale neznamená, že by bylo

vše neměnné a konstantní. Předpokládáme, že se fenomén Kutné Hory a kolektivní paměť, jež se kolem ní buduje neustále vyvíjí, že se nalézá v neustálém dialogu přítomnosti a minulosti, a že tedy pod vlivem měnící se současnosti se mění i interpretace Kutné Hory co by místa paměti.

Nicméně to, co naznačujeme – využití potenciálu turistického ruchu ve městě, představuje pro Kutnou Horu velké téma. **Strategický plán rozvoje města**, jenž byl schválený na začátku roku 2004 určil cíle, které jsou nejdůležitější pro budoucnost Kutné Hory, přičemž na předním místě stojí podpora podnikání a rozvoj zaměstnanosti v souvislosti s rozvojem turistického ruchu. Město se shoduje především v základním bodě, který říká, že hlavní motivátory návštěvy Kutné Hory a přední památky města – historické architektonické bohatství a památky spjaté s důlní činností – je nezbytné obohatit o spektrum doplňkových služeb.

V rámci tohoto plánu se město snaží rovněž o vytvoření dostatečného zázemí pro návštěvníky. Město realizuje projekt „Rekonstrukce komunikací, veřejných ploch, náměstí, zeleně a technické infrastruktury v historickém jádru města“ s využitím zdrojů Strukturálních fondů Evropské unie. Přípravuje se rovněž etapový projekt záchytných parkovišť na obvodu historického jádra pro zájezdové autobusy a osobní vozidla. Orientační systém v centru města by měl co nejdříve projít proměnou a rozšířit se na celé území města. Součástí nového jednotného orientačního systému by měly být i informační boxy s dotykovou obrazovkou.

Mezi další strategické cíle patří obecně rozšíření nabídky turistických produktů. - V návaznosti na úspěšnou a pro turisty oblíbenou expozici středověké těžby stříbra na Hrádku, v rámci níž návštěvník zavítá v bílém plášti s průvodcem i do důlních prostor, se realizuje projekt zpřístupnění důlních prostorů v parku pod Vlašským dvorem, zaměřený na dobývání stříbra v novověku. V prostorách kaple Božího těla, přiléhající ke katedrále sv. Barbory se uskuteční expozice „Jak se stavěla katedrála“, zaměřená na okolnosti budování chrámu sv. Barbory. Ve spolupráci s Českým muzeem výtvarných umění po rekonstrukci Jezuitské koleje nabídne dále město specializovaným agenturám prostory, určené pro pořádání kongresů v areálu. Z Kutné Hory se tak zamýšlí vytvořit místo incentivní turistiky. Ve spolupráci s okolními obcemi realizuje Kutná Hora dále projekt cyklotras. Počítá se rovněž i s realizací trasy „Putování po Kutnohorsku“ s využitím dostupných památek.

Přilákat návštěvníky a zpestřit jejich pobyt ve městě hodlá Kutná Hora dále i spolupřátelstvím vícedenních kulturních akcí, pořádáním výstavy vánočních betlémů,

výstavou výtvarných prací se zaměřením na kutnohorské památkové objekty a podobně. Město dále počítá i s iniciativou vedoucí ke zřízení škol a učebních oborů v oblasti cestovního ruchu a k zajištění rekvalifikačních a jazykových kurzů.

Skrze svou snahu přilákat více turistů usiluje Kutná Hora o prezentaci i mimo město. Pro tyto účely vydává město i velkou řadu propagačních materiálů a prezentuje se na příslušných, i zahraničních, veletrzích. Rovněž do oprav stavebních památek byly investovány nemalé prostředky z městského i státního rozpočtu, nejnověji probíhá rekonstrukce chrámu svaté Barbory a jezuitské koleje.

Kutnohorské památky jsou otevřeny celoročně a velkým kladem je jejich stabilní návštěvnost. Lze odhadovat, že návštěvnost města se pohybuje mezi 300 až 320 tisíci návštěvníky ročně. Mezi nejnavštěvovanější památky patří Chrám sv. Barbory a Kostnice v Sedlci, které ročně navštíví zhruba čtvrt miliónu lidí.¹⁴² Průvodcovská činnost je v Kutné Hoře velmi kvalitní a rozsáhlá. Organizace zřízená městem Průvodcovská služba Kutná Hora zajišťuje ve městě i činnost turistického informačního centra, které poskytuje široký rozsah služeb. Činnosti realizované informačním centrem mají vysokou úroveň, která je vyjádřena i získáním cen v různých anketách. Dalo by se říci, že činnost Průvodcovské služby a jejího turistického informačního centra do značné míry tvoří základ marketingových aktivit města. Dlouhodobě a kvalitně zajišťuje propagaci, provoz průvodcovské služby a komunikaci s turisty a návštěvníky a stává se tak základem organizace cestovního ruchu ve městě.

„10 století architektury na Kutnohorsku“ je dalším projektem města, podpořeným „Programem na podporu rozvoje regionálních a místních služeb cestovního ruchu“. Vzniklý propagační materiál informuje o významných architektonických památkách Kutné Hory.

Město s cílem rozšířit atraktivitu města o další aktivity a přilákat tak turisty k dlouhodobějším pobytům, začalo investovat rovněž do oblasti sportovních zařízení, která vznikla v posledních letech – jedná se především o plovárnu a bobovou dráhu, jež byly uvedeny do provozu v roce 2005.

Ačkoliv zázemí cestovního ruchu z hlediska pamětihodností je díky dlouholeté tradici na dobré úrovni, jiná situace panuje s ubytovacími a stravovacími kapacitami. Celkovým zásadním

---

¹⁴² Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 34. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

nedostatkem, z hlediska současné orientace na turistický průmysl, je nedostatečná „infrastruktura zábavy“ – tedy zařízení, kde by se turisté mohli bavit po zhlédnutí památek a programy, jež by doplňovaly návštěvy památek tak, aby návštěvníci města přijeli na delší dobu než je tomu dnes (tedy koncipování návštěvy Kutné Hory jako půldenního až celodenního výletu).

4.3.2 Vliv získání titulu „památky UNESCO“

Důvodem zápisu Kutné Hory na Seznam světového dědictví UNESCO bylo ojediněle dochované historické jádro města s urbanistickým řešením středověkého královského horního města s vynikajícími příklady měšťanských domů a monumenty gotické architektury symbolizující pozoruhodnou prosperitu jako výsledek těžby stříbrné rudy.

Mezi českými památkami zapsanými na lukrativním Seznamu světového dědictví UNESCO zaujímá Kutná Hora přední postavení. Po Praze je spolu s Českým Krumlovem a Lednicko-Valtickým areálem nejnavštěvovanějším místem. - V souvislosti se zápisem historického jádra Kutné Hory spolu s chrámem sv. Barbory a kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci na Seznam UNESCO v roce 1995 se v posledním desetiletí zvýšila návštěvnost města, přičemž se změnil i poměr mezi tuzemskými a zahraničními návštěvníky.¹⁴³ To by potvrdzovalo, že titul památky UNESCO opravdu zvyšuje atraktivitu místa a tedy počty návštěvníků. Především pak pro zahraniční turisty je „nálepka UNESCO“ jistou zárukou, symbolem, na který reagují a vnímají ho pozitivně a jenž je utvrzuje v tom, že daná památka/místo paměti je nositelem výjimečných hodnot, které stojí za to navštívit. Ostatně i mnohé cestovní kanceláře dnes koncipují svou nabídku s ohledem na to, zda jsou památky na Seznamu UNESCO.

Podle většiny oslovených úředníků, zástupců památek a představitelů místní samosprávy v Kutné Hoře, které agentura STEM/MARK v rámci svého výzkumu oslovila, je záštita UNESCO důležitá nejen pro památky samotné, ale také pro rozvoj cestovního ruchu v regionu.¹⁴⁴ Titul UNESCO má podle nich vliv nejen na rostoucí počet turistů, ale zásadním způsobem ovlivňuje typ turistů (roste počet především zahraničních turistů), délku jejich pobytu a podobně.

¹⁴³ Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 77. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

¹⁴⁴ Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 72. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

Shodně se všichni domnívají, že zápis památky na Seznam světového dědictví UNESCO má rozhodně pozitivní přínos pro město. Záštitá UNESCO usnadňuje městu jednání o finančních příspěvcích na opravy a celkově při jednání o problémech města. Podle dotazovaných se skrze označení UNESCO zvyšuje i prestiž města. Jediným negativem plynoucím z titulu „památka UNESCO“ by podle nich mohl být fakt, že zvýšená návštěvnost má někdy i devastační vliv na památkové objekty, vyšší jsou nároky na úklid, na orientační systém, jiná negativa však zatím nejmenují.

Ačkoliv jsou si tedy dotazovaní vědomi možných negativ, pravděpodobně nepředstavují žádný zásadní problém, jelikož se shodují, že by uvítali další zvyšování počtu turistů ve městě. Z centra města se totiž nestal „skanzen“ pro turisty, který by místním znesnadňoval každodenní život. Město neprošlo nějakou drastickou proměnou, každopádně ne takovou, která by se všech místních bezprostředně dotýkala a kterou by hodnotili negativně. Zpráva agentury STEM/MARK totiž dokládá, že obyvatelé Kutné Hory mají k městu v oblasti cestovního ruchu pozitivní vztah.¹⁴⁵ Mimo jiné ani na diskuzním internetovém fóru pro „Kutnohořany“ se nic, co by nasvědčovalo opak neobjevuje.¹⁴⁶ Při procházkách a návštěvách Kutné Hory, podle mé zkušenosti člověku nepřipadá, že by se tu historické centrum vyliidnilo, že by tu už místní nežili a veškerý prostor, že by se orientoval jen na turistickou klientelu. Naopak jsem získala dojem, že turistický život je tu propojen s každodenním životem místních ve vyvážené symbióze.

Co se týče oslovených turistů, které agentura STEM/MARK v rámci zmiňovaného průzkumu oslovila, tak většina z nich hodnotí celkový dojem z návštěvy Kutné Hory pozitivně (98%). Poměr zahraničních a domácích turistů, kteří do města zavítají, je v podstatě „půl na půl“ (46% tvoří domácí turisté a 54% turisté zahraniční).¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 77. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008]. V projektu výzkumu deklaruje STEM/MARK využití kombinace mnoha informačních zdrojů, jejichž data byla detailně analyzována. Výzkumnými kroky bylo dotazování turistů (celkově 150) v místech vybraných památek UNESCO, dále dotazování zástupců památek a představitelů místní samosprávy v místech památek UNESCO (4 rozhovory), dotazování podnikatelů v cestovním ruchu v Kutné Hoře (48 rozhovorů) a workshop na téma Koncepce rozvoje cestovního ruchu v Kutné Hoře (12 účastníků).

¹⁴⁶ Kutnohorské diskuzní fórum probíhá na <www.kutnohorsko.cz> a slouží hlavně obyvatelům Kutné Hory.

¹⁴⁷ Zdroj: CzechTourism, Monitoring návštěvníků v turistických regionech ČR, in: Marketingová koncepce rozvoje ČR ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 74. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

Devět z deseti oslovených turistů vědělo, že Kutná Hora je na Seznamu památek světového dědictví UNESCO.¹⁴⁸ Tento fakt podle nás nahrává již zmiňované myšlence, že status památky UNESCO se stává lukrativní záležitostí, že lidé, kteří do Kutné Hory přijeli, přijeli v mnoha ohledech za památkou UNESCO. Především to pak platí u zahraničních turistů, pro které je toto označení orientačním bodem, podle kterého se často rozhodují, poněvadž cizí zem příliš neznají a UNESCO pro ně představuje jakési ujištění správnosti výběru. Svědčí to také o tom, že pojem „památka UNESCO“ je nyní už veřejně rozšířenou záležitostí, že Seznam památek UNESCO je ve vědomí široké veřejnosti pevně ukotven.

Naprostá většina návštěvníků Kutné Hory udává jako důvod své návštěvy poznávací turistiku. Do města se přijíždí za památkami, především za památkami architektonickými (první pozice zaujímá katedrála Svaté Barbory a katedrála Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci) a památkami důlní činnosti. Tak tomu bylo před zápisem na Seznam UNESCO a tak je tomu i nyní, po zápisu.

Hlavní důvody návštěvy Kutné Hory sice zůstávají, navíc se ale město snaží nabídku rozšířit tak, aby turisty udrželo ve městě i po zhlédnutí těchto dominantních památek – město se snaží z titulu UNESCO (který dodává větší počty turistů) těžit z ekonomického hlediska. Nemůžeme se tak příliš divit, když se o UNESCO čas od času mluví jako o „businessu“.

Agentura STEM/MARK oslovila ve svém průzkumu i kutnohorské podnikatele. Podle dvou třetin z nich má fakt, že je Kutná Hora pod záštitou UNESCO zásadní vliv na rozvoj cestovního ruchu ve městě. Více jak polovina z nich si myslí, že od doby zápisu na seznam UNESCO došlo v cestovním ruchu Kutné Hory k jistým viditelným změnám. Největší změnu, kterou podnikatelé zaznamenali v souvislosti se vstupem města na seznam památek UNESCO, je nárůst počtu turistů. Kromě toho došlo podle nich k větší angažovanosti zainteresovaných institucí o obnovu a opravu památek. - Musíme tedy ohodnotit pozitivní vliv zápisu památky na Seznam UNESCO z hlediska péče o památky, který máme na příkladu Kutné Hory potvrzen (výše v textu jsme již průběžně zmiňovali uskutečňované obnovy a opravy kutnohorských památek v posledních letech).

---

¹⁴⁸ Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007, s. 58. Přístupné z: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008].

4.3.3 Kulturní zázemí (kulturní zařízení)

Začneme-li pohledem na **muzea a galerie**, které město návštěvníkům nabízí a v nichž prezentuje minulost Kutné Hory, snad nejnavštěvovanějším a nejhlavnějším je **České muzeum stříbra**, které bylo založeno již roku 1877, se třemi stálými expozicemi v různých památkových objektech. Hlavní expozice muzea se nalézá v Hrádku, hradním paláci městského typu později přestavěném ve stylu jagellonské gotiky. Zde se nacházejí nejrepresentativnější části sbírky, jejichž přitažlivost je umocňována scénickým pojetím a především tím, že návštěvníci procházejí v tradičním úboru horníků, tzv. perkytli, částí autentického středověkého stříbrného dolu. Unikátní pozdně gotický Kamenný dům je sídlem druhé stálé expozice muzea, která nese název „Královské horní město Kutná Hora – měšťanský život a kultura v 17.-19. století“. Třetí expozice je umístěna v rodném domě Josefa Kajetána Tyla a připomíná život a dílo této významné osobnosti českého národního obrození a snad nejslavnějšího kutnohorského rodáka.

Ve sklepeních Vlašského dvora se nalézá novější Muzeum odhalení tajemné tváře Kutné Hory, které se snaží představit odvrácenou tvář města, jakési kutnohorské dějiny zločinu, přičemž se odvolává především na dobu středověku, tedy opět na „slavnou dobu“ Kutné Hory. Konkrétně muzeum představuje obrazy husitských bojů, zločiny, nástroje na mučení a trestání v dobách stříbrné horečky na kutnohorsku a zmínky o největší havířské bouři. V nadzemních částech Vlašského dvora je pak umístěna jedna z expozic městské galerie výtvarného umění – Galerie Felixe Jeneweina (kutnohorského rodáka), jejíž další expozice se nalézá v nedalekém Sankturinovském domě.

Město prezentuje ze své minulosti i téma alchymie, v Muzeu alchymie, jenž se nalézá v Sankturinovském domě na náměstí. V rámci expozice může návštěvník zavítat do alchymistické laboratoře, která v Kutné Hoře nejspíš opravdu existovala a v které se pokoušeli proměňovat stříbro ve zlato. Kutnohorské muzeum alchymie se pokládá za světově první muzeum věnované alchymii ve všech jejích aspektech.

Dále poukazuje město i na svou „tabákovou tradici“ v Muzeu tabáku, které se nachází v areálu společnosti Philip Morris ČR. Expozice je věnována historii pěstování tabáku a továrny na výrobu cigaret v Kutné Hoře a je instalována v prostorách bývalého klášterního refektáře.

Co se týče ostatních **kulturních zařízení**, v Kutné Hoře je otevřeno kino, které hraje téměř každý den. Od roku 1933 zde působí rovněž městské Tylovo divadlo, spjaté s významnou

postavou českého divadla a národního obrození Josefa Kajetána Tyla, kutnohorského rodáka, jenž první veřejně formuloval myšlenku na vybudování samostatného divadla v Kutné Hoře pro tehdejší ochotnický spolek Tyl. Několikrát do měsíce se zde uskutečňují různá představení. Od roku 1843 v Kutné Hoře funguje městská knihovna. Rokem 2006 se kutnohorská knihovna stala tzv. „pověřenou knihovnou“, která se nyní stará o téměř 200 městských a obecních knihoven, rozšířeně i o ty v regionu Nymbursko, Kolínsko a Poděbradsko. Ve městě se nachází i několik klubů a celkem velký počet hospod. Jako další kulturní zařízení můžeme ještě jmenovat letní scénu s parkem pod Vlašským dvorem, kde se koná řada historických akcí a koncertů, divadelní klub či společenský sál.

Ve městě vychází **pravidelný tisk**, jmenovitě jde o Kutnohorský Deník (deník), Obzory Kutnohorska (týdeník), Kutnohorské Listy (měsíčník vydávaný městem) a Krásné Město (kulturní revue, čtvrtletník vydávaný za podpory města). Jmenovaný výběr pokládáme na poměry dvacetitisícového města jako velmi slušný.

4.3.4 Kulturní kalendář a festivita

Kulturní program Kutné Hory je rok od roku bohatší, což zajisté souvisí i se snahou přilákat více turistů a město více zviditelnit. Vedle několika stálých expozic a výstav se pořádají několikrát do roka tématické výstavy a expozice. Dále je tu bohatý program hudební, divadelní, společensko-kulturních akcí, akcí pro děti. Dalo by se říci, že téměř každý den, nebo alespoň víkend je na programu nějaká, kulturně-společenská akce.

Periodicky významných akcí je celá řada. Snad nejvýznamnější akcí, která snese označení „významná-nadregionální“ akce je **Královské stříbření Kutné Hory**. Pořádá se tradičně v červnu, v nepřerušené řadě od roku 1992 a jejím organizátorem je občanské sdružení Stříbrná Kutná Hora. Jedná se o historickou víkendovou akci, kdy se Kutná Hora symbolicky vrací do středověku. Na tuto akci přijede každoročně zhruba 10 000 lidí, mezi nimi i zahraniční návštěvníci, především příznivci historických středověkých slavností. Tato každoroční gotická slavnost má připomínat slavnou tradici královského horního města. Na dva až tři dny ožívá město fiktivním příběhem příjezdu a vzácné přítomnosti českého krále Václava IV. s jeho dvorem. Tato slavnost tak upamatovává a připomíná z historie Kutné Hory její tvář, kdy byla na vrcholu prosperity. V autentickém prostředí historického centra města se odehrává bohatý program, jehož

účastníci, ale i návštěvníci oblékají historické kostýmy a slavnosti se snaží vést v duchu středověkých slavností – pořádá se trh, rytířský turnaj, vystoupení středověkého tance, a podobně. Pořadatelé slavnosti se snaží zábavnou formou přiblížit divákům zvláštnosti životního stylu středověkého horního města. Autorkou slavnosti je ředitelka Českého muzea stříbra, která každoročně píše scénář a celkově zajišťuje konání akce.

„Probouzení Kutné Hory“ představuje slavnostní zahájení turistické sezóny s bohatým kulturním programem v historických objektech i pod širým nebem. Další podobnou akcí jsou Svatováclavské slavnosti, které se uskutečňují koncem září jako tečka za kulturními akcemi letní sezóny a jako start podzimní společenské sezóny. Slavnosti nejsou ryze historickou akcí, i když tomu název napovídá, jedná se spíše o akce se společensko-kulturním programem.

Velkou část významných kulturních akcí, které v Kutné Hoře probíhají, tvoří **akce hudební**, které využívají jako prostor ke konání působivé prostředí historických památek města. Mezi nejvýznamnější patří Operní týden Kutná Hora, což je mezinárodní hudební festival, probíhající od roku 1996, přibližující díla významných hudebních skladatelů, který probíhá v prostorách nejvýznamnějších historických památek, jako v kostele sv. Jakuba, v chrámu sv. Barbory či ve Vlašském dvoře. Dalším svátkem klasické hudby je Hudební festival Kutná Hora. Od roku 1980 se ve městě pořádá Mezinárodní bienále interpretační kytarové soutěže. Své místo mezi hudebními festivaly mají i ty, které se nezaměřují na klasickou hudbu. Ve městě se koná už od roku 1983 na nádvoří Vlašského dvora nejstarší folk&country festival „Kutnohorská kocábka“ na Kutnohorsku, za podpory města. Dále proběhlo již devět ročníků Kutnohorského rockového festivalu a čtyři ročníky festivalu rockové a alternativní hudby - „Mydlochovo jarní mejdlo“.

V periodicky významných kulturních akcí Kutné Hory má své místo i **divadlo**. Od roku 2001 se pořádá „Tyjátrfest“ - divadelní festival amatérských a autorských divadel malých forem. Na památku kutnohorského rodáka, básníka Jiřího Ortena se pak od roku 1993 pořádá **celostátní soutěžní přehlídka mladých básníků**, fotografická soutěž, hudební a literární vystoupení, opět s využitím působivého prostoru historického centra města.

K vyjmenovanému výčtu každoročně pořádaných nejvýznamnějších kutnohorských akcí zbývá přidat slavnostní večer, během něhož se předává prestižní ocenění osobnostem města Kutné Hory v několika oblastech společenského života. Pod názvem „Ceny města Kutná Hora“ se pořádá od roku 1997.

Ze sportovního hlediska program rozhodně není takto bohatý, ba naopak. Snad jedinou větší sportovní událostí je soutěž Skokanský mítink Kutnohorská laťka, zasazený do historického jádra města, před Jezuitskou kolej, které má poskytovat nevšední zážitky a přilákat tak do města další návštěvníky. I když se na soutěži sejde český tyčkařská špička, jedná se spíše o odpolední show s doprovodným programem, která se pořádá od roku 2004. Jde ovšem vidět, jak se Kutná Hora snaží rozšiřovat tradiční nabídku i jinými směry.

Prohlédneme-li si opět kalendář nejvýznamnějších akcí, které se ve městě konají, v popředí figurují hudební festivaly, které těží ze zasazení do působivého historického prostředí města. Tohoto potenciálu využívají rovněž historické akce, především slavnost Stříbření Kutné Hory, která zaznamenává největší úspěch a největší návštěvnost. Nově se snaží město nabídnout i jiný typ vyžití – oproti ryze kulturním akcím, začalo pořádat sportovní soutěž, která ovšem ale opět těží z potenciálu výjimečného historického prostředí.

4.3.5 Sdružení podporující rozvoj kultury

V Kutné Hoře existuje **několik sdružení a spolků**, podporující kulturní zázemí města, nebo přímo s cílem rozvíjet cestovní ruch v Kutné Hoře. Ty, kterými se budeme zabývat jsou jmenovitě tyto: Občanské sdružení Stříbrná Kutná Hora, Nadace Kutná Hora – památka UNESCO, Občanské sdružení kultura do města, Klub rodáků a přátel Kutné Hory, Učitelský smíšený pěvecký sbor Kutná Hora, Ochotnický spolek Tyl, Euromint, Česká inspirace a České dědictví UNESCO.

Občanské sdružení Stříbrná Kutná Hora pořádá každoročně již zmiňovanou velmi úspěšnou gotickou slavnost připomínající slavné tradice královského horního města. Cílem sdružení je skrze tuto městskou slavnost navodit návrat k tradicím, který pokládá za zcela přirozený a který má učit mladou generaci zájmu o město, o jejich historii a osudy. Sdružení tak pořádá slavnost na podporu historického povědomí a koncipuje ji jako rozvzpomínání svého druhu.

Nadace Kutná Hora – památka UNESCO se podílí na přípravě koncepcí města Kutné Hory v oblasti regenerace historického jádra a její podíl byl značný v podobě podání přihlášky do zápisu Kutné Hory na Seznam světového dědictví UNESCO.

Základním posláním občanského sdružení Kultura do města, činného od roku 1999, je sdružovat občany usilující o rozvoj kulturních aktivit a osvěty v problémových aspektech v Kutné Hoře a okolního regionu. V minulých letech sdružení realizovalo takové projekty jako založení filmového klubu, kulturně-vzdělávací besedy, uskutečnilo projekt Integrace rómské komunity či uspořádalo akci Rok židovské kultury v Kutné Hoře.

Klub rodáků a přátel Kutné Hory působí ve městě již od roku 1945. Sdružuje všechny, mající kladný vztah k městu s cílem přispívat svou činností k všestrannému rozvoji a dobrému jménu Kutné Hory. Akce klubu má celostátní dosah skrze pořádání zmiňovaného kulturního festivalu Ortenova Kutná Hora, jehož cílem je podle klubu jednak připomenout kutnohorského rodáka Jiřího Ortena a potažmo všechny umělce spjaté s Kutnou Horou a dále přilákat do města a seznámit s ním co nejvíce návštěvníků tuzemských i z ciziny.

Už od roku 1846 působí v Kutné Hoře amatérský pěvecký sbor „Učitelský smíšený pěvecký sbor Tyl“. Mezi jeho tradiční vrcholné vystoupení patří koncert ve sv. Barboře k uctění památky všech svatých. Ještě starším a dosud činným je Ochotnický spolek Tyl při Městském Tylově divadle v Kutné Hoře, vzniklý již roku 1843 a tudíž je patrně nejstarším stále působícím spolkem ve městě.

Sdružení Euromint zahrnuje tři mezinárodní partnery: Porto, Segovici a Kutnou Horu s cílem vytvořit itineráře evropských středověkých a raně novověkých mincoven. Projekt je spolufinancován Evropskou komisí a spojení těchto měst je dáno faktem, že ve všech je zachována bývalá mincovna, která se renovuje a slouží jako muzejní prostory.

Kutná Hora se stala roku 1995 zakládajícím členem sdružení historických měst Česká inspirace.¹⁴⁹ Jedná se o města, která mají nepřehlédnutelné architektonické a kulturní dědictví, díky němuž svým významem daleko přesahují hranice svých regionů. Slogan sdružení zní „Za kulturou nejen do Prahy“ a jeho cílem je prezentovat a představit bohatost kulturního života v regionech. Kulturní kalendář České inspirace je tak tradičně přehlídkou regionálních kulturních akcí.

Od roku 2001 je Kutná Hora rovněž členem Sdružení České dědictví UNESCO které představuje svazek obcí a měst České republiky na jejichž území se nachází památka zapsaná na

---

¹⁴⁹ Jmenovitě jsou členy sdružení tato města: Hradec Králové, Cheb, Jindřichův Hradec, Litomyšl, Polička, Telč, Třeboň a Kutná Hora.

Seznamu světového dědictví UNESCO. Jedná se v podstatě o lobbistickou skupinu hájící zájmy „unescových měst“. Pozice Kutné Hory ve sdružení je dominantní, a to nejen ve vazbě na rozsah pamětihodností či návštěvnost města, ale je dáno především aktivní činností zástupců města v orgánech sdružení, kteří v souvislosti s orientací města na turistický průmysl mají velký zájem o propagaci Kutné Hory.

4.3.6 Prezentace města

Náš zorný úhel pohledu sleduje vytváření „image města“ směrem navenek. Věnujeme se tomu, jak se v oficiálně nejběžněji dostupných materiálech město prezentuje. Těmito materiály máme na mysli především škálu příspěvků, které jsou přístupny na internetu a pak propagační a informační materiál, které město vydává.

V nich je Kutná Hora prezentována především v souvislosti se zápisem na prestižní Seznam památek UNESCO jako místo UNESCO, jako město s cennými, především gotickými architektonickými památkami, jako město, které kdysi v historii stávalo hned za Prahou, zmiňuje se v této souvislosti „slavné 14. století“. O Kutné Hoře se mluví jako o stříbrném městě a poukazuje se skoro vždy na její bohatství plynoucí z těžby stříbra, na pražské groše a středověké doly. Často se Kutná Hora zmiňuje také jako historická městská památková rezervace. V popředí tak jednoznačně stojí jako klíčová slova prezentace Kutné Hory: UNESCO, stříbro, hornictví, gotické památky a slavná středověká minulost.

Konkrétněji bych se ráda věnovala především oficiální prezentaci města/městského úřadu, a stránkám „Region na internetu“, jehož zřizovatelem je Sdružení Kutnohorsko. Pokud zadáte do internetového vyhledávače heslo „Kutná Hora“, jsou to první dva odkazy, které se objeví. Předpokládám proto, že jsou nejnavštěvovanějším zdrojem, který prezentuje Kutnou Horu široké veřejnosti a navíc se jedná o internetové stránky, které se jako celek zaměřují výhradně na prezentaci a poskytnutí informací o Kutné Hoře.

Pod správu Městského úřadu v Kutné Hoře spadají **oficiální internetové stránky města** „kutnahora.cz“. Informace, které portál poskytuje jsou dostupné v češtině, angličtině, ruštině, němčině, francouzštině, italštině a polštině – což naznačuje hlavní skupiny zahraničních návštěvníků dle národností, a obsahuje široké spektrum informací: od historie města a památek, přes kulturní program, sportovní možnosti, možnosti ubytování a restaurací, zájmové činnosti,

obchody, až po spojení do Kutné Hory. Možné jsou i virtuální prohlídky památkových objektů a mapy města. V prezentaci Kutné Hory se zdá, že na prvním místě stojí obraz slavné minulosti města, onoho slavného 14. století, skrze které je Kutná Hora prezentována jako bohaté královské horní město, které stávalo hned za Prahou. Kupodivu až za tím stojí stručná zmínka o zápisu kutnohorských památek na Seznam památek UNESCO jako součást vyprávění o historii města. Velký odkaz představuje téma památek, kde je každá památka důkladně prezentována s patřičnou fotodokumentací. I za své logo si město vybralo kamenný gotický stavební prvek. To nasvědčuje, že město (městský úřad jakožto zřizovatel stránek) vidí jako nejdůležitější hodnoty Kutné Hory památky, památky architektonické, především pak gotické, které vznikly díky bohatství plynoucího ze středověké těžby stříbra a poukazuje pak tedy především na své nejslavnější období, kdy se město ocitalo na vrcholu své slávy. Město v podstatě prezentuje svou nejmocnější podobu, která sahá daleko do minulosti, ale která je stále naprosto živou v současnosti a předčí i zápis města na světový Seznam UNESCO.

Region na internetu jsou nazvány stránky „www.kh.cz“, jejichž provozovatelem je Sdružení Kutnohorsko. Stránky jsou přístupné ve třech jazycích: v češtině, angličtině a němčině. Návštěvníkům těchto stránek se nabízí především informace o památkách, o kulturních akcích, dále přehled ubytovacích zařízení a restaurací a databáze firem, institucí a úřadů spolu s bohatou fotogalerií a diskuzním fórem. Tady naopak je prezentace Kutné Hory postavena na představení historického jádra jakožto architektonického skvostu, který je zapsán na Seznamu světového dědictví UNESCO. Z historie města pak opět nejvíce vystupuje především obraz středověké hornické Kutné Hory. Je však zřejmé, že pro prezentaci regionu Kutnohorsko má zápis na Seznam UNESCO prvořadý význam.

Vezmeme-li v úvahu další internetové stránky a odkazy různých kutnohorských sdružení, podniků či cestovních kanceláří, prezentace místa se samozřejmě velmi různí a odvíjí od typu subjektu. Jeden společný znak ale přeci jen většinou zůstává, a tím je prezentování Kutné Hory jakožto města uvedeného na Seznamu památek UNESCO. Uveďme alespoň jeden výmluvný příklad - dokonce i na oficiálních stránkách nemocnice Kutná Hora se město prezentuje jako památková oblast, jež je zapsána na Seznamu světového dědictví UNESCO.¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ Ještě usměvavější je fakt, že rok zápisu památek Kutné Hory na Seznam světového dědictví UNESCO, který se zde uvádí je chybný – místo roku 1995 je zde uváděn rok 1997.

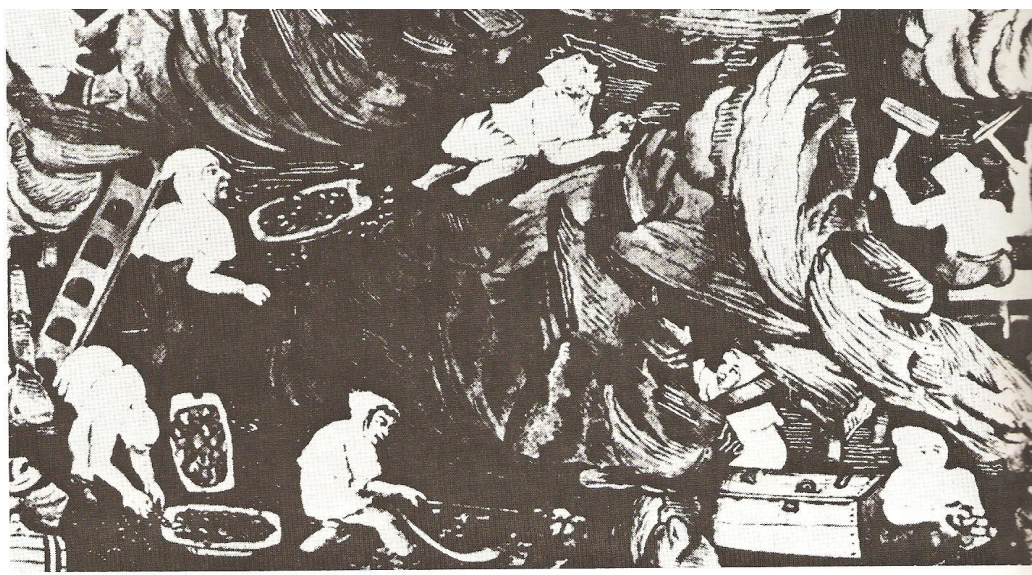
Na tomto pozadí vyniká zvláště kontrastně fakt, že oficiální prezentace města (městského úřadu), které se navíc snaží orientovat na turistický průmysl a pro nějž je označení „památko UNESCO“ nanejvýš výhodné, informaci o zápisu Kutné Hory na Seznam památek UNESCO neupřednostňuje a zdá se, že nebuduje image města výhradně na tomto titulu. Může to podle mého souviset s tím, že své turisty, příznivce a velké uznání má město už dlouhou dobu, to navíc získáním titulu UNESCO nebylo zapříčiněno – místo tak není známé „přes UNESCO“ a tudíž není nutné na něj odkazovat na prvním místě, aby se hned vědělo, o čem je řeč.

V pestrém množství **propagačních a informačních materiálů**, jež město nabízí a které se týkají vlastního města a jeho okolí i jednotlivých památkových objektů, se poukazuje především na stříbrnou minulost a architektonické skvosty města. To je samozřejmě dáno tím, že tento propagační materiál slouží k prezentaci městských muzeí (která se zabývají především dějinami stříbření) a hlavních památkových objektů. Je ovšem zajímavé, že pouze na jednom z nasbíraných a dostupných letáků je zmíněn zápis kutnohorských památek na Seznam UNESCO. Překvapením do jisté míry je i to, že město ve svých propagačních materiálech lukrativní značku/obrázek UNESCA nepoužívá.

4.3.7 Paměť místa – symboly Kutné Hory

Historie, veřejné využití historie, podle nás hraje mimořádnou roli ve vytváření obrazu města. Předmětem chlouby, „zlatým hřebem“ je především obraz Kutné Hory 14. století. Je to doba, která se prezentuje jako vrchol slávy, bohatství a moci města, které bylo po Praze hned druhým nejdůležitějším v království. Navíc díky bohatství plynoucího z těžby stříbra se postavily jedinečné monumenty gotické architektury, které jsou stálou chloubou města a kterým se dostalo i prestižního ocenění světové památky UNESCO. To, co je z místní paměti v současném obrazu Kutné Hory především zachováno a co je upamatováváno je památka královského města, hornické minulosti a gotické památky, které se staly dominantními symboly Kutné Hory.

Konkrétně jsou pak význačnými místy paměti a symboly města: chrám sv. Barbory, chrám Nanebevzetí Panny Marie a kostnice v Sedlci, kostel sv. Jakuba, Vlašský dvůr a ostatní gotické památky, středověké doly, hornictví, stříbrné mince pražské groše, mincovna ve Vlašském dvoře, příběhy a životy horníků a podobně – v nich je symbolicky uložena paměť místa. Tyto symboly pak utvářejí jedinečné rysy města.

Převzato z Jelínek, J., Kutná hora, Praha, 1990, s. 50.

Nejčastějšími slogany při prezentaci Kutné Hory se pak stávají takové jako „královské horní město“, „stříbrná Kutná Hora“, „architektonické skvosty Kutné Hory“ či „památko UNESCO“.

Domníváme se, že tento obraz města je utvářen především zevnitř - vliv na takto vytvořený obraz Kutné Hory mají především místní iniciativy. Za „aktéry místní paměti“ bych označila městské zastupitelstvo - radnici, pracovníky místních muzeí a zájmových sdružení či místní průvodce.

Kulturní politika města orientovaná na turistický průmysl se pak ubírá i tímto směrem – přes architektonické bohatství města a památky hornické minulosti. V poslední době se ale město snaží nabídku rozšířit, především o kulturní program a festivaly. Mezi nimi zaujímají zvláštní místo především historické akce, které se snaží navodit atmosféru středověkého královského města a které jsou tak opět symboly slavné minulosti, spjaté s hornictvím. A dále je to hudební tradice – pořádání hudebních koncertů, festivalů, přičemž se využívá zasazení místa konání do prostor působivého historického jádra a památek města a do popředí tak vystupují zároveň symboly gotické architektury, architektonického bohatství. Jedná se tedy sice o rozšíření nabídky, ta ale plně využívá a vychází ze stávajících dominantních symbolů města.

Vedle těchto dominantních symbolů – míst paměti Kutné Hory, lze vnímat ještě další. Jako symbol města vystupuje také továrna na tabák či alchymistická laboratoř. Divadlo představuje další symbol, spjatý s kutnohorským rodákem Josefem Kajetánem Tylem. Další „slavné osobnosti“ a tedy i symboly města, které se uchovávají v místní paměti jsou především rodáci a králové, za jejichž vlády stála Kutná Hora na vrcholu, zvláště při tom vyniká postava krále Václava IV. Mezi rodáky (jakožto symboly) je to kromě zmiňovaného J.K.Tyla, který by snad v této kategorii zaujal přední pozici, básník Jiří Orten (na jehož počest se pořádá festival Ortenova Kutná Hora) a výtvarník Felix Jenewein (na jehož jméno upamatovává název městské galerie). Méně významným symbolem by mohl být i Karel Havlíček Borovský, který ve městě nějakou dobu pobýval a na kterého odkazuje nejen pamětní deska na domu, kde žil, ale také na něj odkazují různé publikace, které píší o Kutné Hoře a jejích dějinách.

Do určité míry můžeme vnímat jako jeden z dalších symbolů turismus, který udává tvářnost současného města jakožto turistického místa.

Můžeme se nyní ze zajímavosti vrátit na začátek kapitoly, kde je podán historický obraz města, který utvářela oficiální historie a porovnat, uvědomit si, co se z minulosti města v současné paměti místa příliš neuchytilo (tedy alespoň ne na předních místech, co se týče prezentace místa) – například mincovna Slavníkovců v Malíně (který je dnes součástí města), císař a český král Zikmund, jenž si během husitských válek na nějaký čas zvolil Kutnou Horu za sídelní město a pobýval zde se svým dvorem, některé důležité sněmy, které se ve městě konaly nebo například zvolení Jiřího z Poděbrad za českého krále. Nejsou to ani dějiny cisterciáků, kteří v Sedlci (dnes součást Kutné Hory) založili veliký klášterní komplex a v počátcích dějin města se velkou měrou založili o jeho kulturní vývoj.

V případě Sedlce a Malínu, by se dalo argumentovat tím, že po dlouhou dobu k městu nepatřily, nebyly uvnitř hradeb a jednalo se tak o jiná místa, která nebyla součástí města a tudíž se do paměti města nezačlenila z tohoto důvodu.

Císař Zikmund, „liška zrzavá“ pak byl dlouhou dobu v historickém povědomí symbolem negativním a z tohoto hlediska by se dalo odůvodnit, proč se k němu paměť místa, která se snaží upnout k symbolům, jež by dokazovaly hodnoty spíše pozitivního ražení, hodné chlouby, rovněž nevztahovala. Přesto je vyloučení Zikmunda Lucemburského z místní paměti zajímavé, jelikož historiografie již objektivizovala jeho obraz a objevila jeho státnické kvality. Mohlo by to podle

nás naznačovat nedostatečný vliv akademické historiografie a velkou stabilitu stereotypu.

Především se ale domnívám, a vracím se ve svém úsudku k hypotéze Maurice Halbwachse, že kolektivní paměť a tedy paměť místa se snaží ukázat takový obraz, v němž se může skupina, místo, poznat ve všech svých stádiích, zdůrazňujíc přitom odlišnost vlastních dějin a v nich založenou svébytnost. „Figury vzpomínání“, záchytné body vzpomínání, které definují esenci místní paměti tak musí splňovat především toto hledisko. Z toho důvodu, jsou to architektonické dědictví, potažmo historické prostředí centra města, a stříbrné doly, které tvoří hlavní symboly místa, v nichž je místní paměť ukotvena, poněvadž dostatečným způsobem odlišují vlastní dějiny, paměť místa, a tuto odlišnost, jedinečnost, jsou schopny obsáhnout ve všech stádiích.

Místní paměť tak pro sebe našla jako vhodné místo k ukotvení gotické architektonické památky, k nimž začala vázat určitou prestiž, která byla v případě Kutné Hory navíc deklarována zápisem na Seznam světového dědictví UNESCO.

Převedeme-li si Norovu tezi o tom, že paměť kotví v konkrétních předmětech, gestech, obrazech a prostorech, na příklad Kutné Hory, pak můžeme jako konkretizaci místní paměti vidět především v oněch gotických architektonických dominantách města, jako je chrám Sv. Barbory, Vlašský dvůr, kostel sv. Jakuba, chrám Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci či gotickou kamennou kašnu, ale i ve středověkých dolech, v muzeu stříbra, v kopiích stříbrných mincí pražských grošů či v historických slavnostech jakými je Stříbření Kutné Hory.

Závěrem

Pro svůj záměr zkoumat místa paměti cestou konfrontace teorie s konkrétním případem jsem se rozhodla pro vypracování jedné detailní případové studie a za příklad místa paměti jsem si zvolila Kutnou Horu. Tomu předcházely teoretické části, které tvoří pomyslnou první – teoretickou část práce, v níž promýšlím otázku vztahu paměti a historie, definování míst paměti a památek, jejich typologii a vztah k těmto místům/památkám skrze památkovou péči.

Místo, které jsem si pro svou případovou studii vybrala, Kutná Hora, leží nedaleko od hlavního města Prahy (70 km) ve středních Čechách a patří mezi významná kulturněhistorická města. Kutná Hora je dnes známá zejména svými středověkými architektonickými památkami, pro něž se stala významným turistickým místem na mapě Čech.

Z dějin města vystupuje do popředí zejména jeho tvář bohatého královského horního města, jehož minulost byla silně spjata se stříbrem. Věhlas Kutné Hory založilo především bohatství plynoucí z této těžby a ražby pražských grošů a právě díky stříbru vznikaly honosné stavby, které se staly dominantami města. Dodnes si město zachovává mnoho ze svého původního charakteru z doby středověku, ale i pozdějšího baroku. Kulturně-historická atraktivita města byla umocněna nejprve roku 1961 prohlášením Kutné Hory za městskou památkovou rezervaci a posléze rokem 1995, kdy bylo historické jádro města, spolu s chrámem sv. Barbory a kostnicí a kostelem Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci, zapsáno na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

„Zlatým časem“ města bylo 14. století, k němu se vraceli a s ním se poměřovali všichni, kteří se s městem veřejně identifikovali, i když už žili v odlišných ekonomických, ideologických, politických či společenských podmínkách. V obrazu města lze vysledovat určitou setrvačnost tohoto slavného obrazu města a jeho přesun do oblasti sváteční kultury a turistického ruchu.¹⁵¹ Tento „staroslavný“ obraz města jakožto významného místa české národní minulosti se podle Altové zrodil v 17. až 18. století. V době obrozené začíná i turistický zájem o město a jeho minulost, který postupně nabývá až povahy mýtu a získává i komerční význam.

---

¹⁵¹ Altová, B., „Město a společnost. Kutná Hora v dlouhém 14. století“. Sociální studia 2/2006, s. 175.

Kutná Hora není místem pouze lokálního významu a pro svůj vztah k minulosti je stále v centru zájmu historiků. Je však pozoruhodné, jak je neustále se prohlubující a rozšiřující se „vědecký obraz“ města každodenní praxí neustále konfrontován s oním „staroslavným“ obrazem.

To, co utváří paměť místa, v našem případě Kutné Hory, je jak jeho minulost, tak jeho přítomnost. Proto se věnuji, jak jeho minulosti, jejíž obrazy vycházejí z prostředí oficiální historie, tak poté současné podobě místa a dění v něm a tomu, co se v místní paměti z historie města uchovává. K tomu samozřejmě patří, jak se v současném obrazu města projevuje minulost a jak se v této závislosti místo interpretuje.

Kutná Hora, kterou jsem si pro svou praktickou část práce vybrala, je zapsána na Seznamu UNESCO již třináct let a tudíž šlo zachytit momenty, které se týkají vlivu zápisu. To, že se Kutná Hora ocitá na Seznamu UNESCO je ve městě hodnoceně kladně. Potvrzuje se i teze, že zápis na Seznam zvyšuje návštěvnost místa. Zajímavé je zjištění, že v Kutné Hoře nepociťují ztrátu intimity a autenticity, o které se v souvislosti se statutem památky UNESCO často hovoří.¹⁵²

Zdá se, že velký vliv na rozvoj kulturní aktivity ve městě hrály ekonomické faktory. Město si uvědomilo, že je třeba využít k oživení místní ekonomiky dalších faktorů a využilo v tomto směru kulturně-historického potenciálu Kutné Hory a začalo se orientovat na turistický průmysl, který městu nabízí nové pracovní příležitosti ve službách, zejména pak pro nekvalifikovanou pracovní sílu.

Pro turistické využití se stalo běžnou strategií nabídnout bohatý kulturní program. Kutná Hora se v tomto smyslu začala orientovat především na pořádání hudebních koncertů a slavností, přičemž využívá zasazení do působivého historického centra města. Samozřejmě ne všechny slavnosti a festivaly jsou stejně úspěšné. Některé jsou originální a některé jsou kopíi, kdy se města navzájem inspirují. Aby se určitá slavnost, festival uchytil, domnívám se, že je zapotřebí, aby oslovoval nejen návštěvníky, ale i místní, kteří by se zapojili. Tento aspekt splňuje slavnost Stříbření Kutné Hory, která se jeví jako nejúspěšnější a nejnavštěvovanější akce, která se ve městě každoročně pořádá. Slavnost je původní a originální – nápad na její pořádání vzešel od

---

¹⁵² K takovému závěru dospívá například Tanja Vahtikariová ve své případové studii: Vahtikari, T., „Urban Interpretations of World Heritage”. International Journal of Heritage Studies, London, 2002. Na příkladu finského města Rauma, jež je na Seznamu světového dědictví zapsáno, popisuje u obyvatel města právě pocity ztráty intimity a autenticity.

ředitelky místního Muzea stříbra a do jejího pořádání se zapojuje řada místních obyvatel. Úspěšnost akce je podle mého dána i svou orientací na středověk, což je oblíbené téma dnešních slavností – jeví se nekonfliktně, je pitoreskní a romantické. Ředitelka muzea, jakožto autorka scénáře slavnosti, navíc do programu úspěšně vnáší také prvek osvěty, respektive rozšíření historických vědomostí.

Strategie míst, která jsou zapsána na Seznamu UNESCO jsou různé. Určité rysy se ale pravděpodobně opakují, především pak aspekt festivalizace. Společné je podle mého úsudku i jakési tvoření z místa originál svého druhu. Je to ale poté způsob hledání jedinečnosti daného místa, které se různí. Výběr skrze selekci je pak hlavním prvkem, který konstruuje paměť místa a tedy způsob prezentace a interpretace daného místa. Pro tyto účely se mi jevílo nutné připomenout historii města – bylo třeba rekapitulace, aby se ukázalo s čím město při své prezentaci pracuje a co ze svých dějin vylučuje. Paměť místa, která je tímto způsobem utvářena se projevuje v symbolech města, které nabývají různé intenzity. Z tohoto hlediska se mi například označení jako je „stříbrná Kutná Hora“ nejevilo jako samoúčelné, nýbrž jako symbolické označení, které odkazuje na paměť místa. Domnívám se, že ústředních symbolů, těch které nabývají největší intenzity a vypovídací hodnoty, je jen několik a kolem nich se sdružují další a další, jakési podúrovně. Dalo by se tedy podle mého mluvit o jakési hierarchické síti symbolů, skrze kterou je odkazováno na paměť místa.

Velmi lákavá se mi v této chvíli jeví možnost komparace. Jednak komparace s jinými místy, která jsou na Seznamu UNESCO nejen v České republice, ale i v ostatních zemích, pro porovnání jednotlivých strategií, vlivu a hodnocení zápisu na Seznam UNESCO. Rovněž by se dalo uvažovat i o komparaci s místy, která na Seznamu zapsána nejsou. V obou případech totiž vyvstává i možnost komparace různých způsobů utváření místní paměti a tedy komparace jednotlivých míst paměti. V daném okamžiku by ovšem takovéto zpracování přesahovalo rámec diplomové práce a tudíž tuto možnost ponechávám otevřenou jako námět do budoucna.

Summary

At the beginning of the research there was an interest in the monuments, above all in the monuments registered on the UNESCO's World Heritage List. In my thesis the monuments are perceived as places of memory. According to Pierre Nora places of memory are the places where the sources of our collective memory are grounded, concreted and expressed. The study of places of memory lies on the diffusion of two levels – the first states a certain tradition of memory, the other one describes them in the terms of historiographical documents. Therefore there is introduced also the matter of the monument preservation.

As an example of examining the issues in field a strategy of designing a case study of a selected place of memory was chosen. A closer examination of the Czech town of Kutná Hora allows for a more detailed look at the processes through which the meaning attributed to World Heritage takes shape. A case study of Kutná Hora sheds light on the interpretation of World Heritage in the context of a small town and on the problem of the construction of the memory of the place. In 1995, Kutná Hora was picked for the World Heritage List, and thus by definition became a part of a heritage of “outstanding universal value and interest”. In the nomination document the emphasis was especially put on the interpretation of Kutná Hora as a representative of a wealthy medieval royal mining town, which stood as the second town in the kingdom at that period.

Some of the strategies in maintaining the cultural development are common to a larger group of places, not necessarily only to those on the World Heritage List. However, some of these strategies are characteristic of one place only, being as “unique” as the history of that singular place. They reflect, in principle, the memory of the individual place.

Použitá literatura

Paměť

- Assman, J., Kultura a paměť, Praha, 2001
- Balász, J. K., „Pamät' národa a zápas o človeka“. Fórum občanskej spoločnosti 5-6/2005
- Confino, A., „Collective Memory and Cultural History: Problems of Method“. The American Historical Review 5/1997
- Crane, S. A., „Writing the Individual Back into Collective Memory“. The American Historical Review 5/1997
- Fotta, M., „Ako sme si spomenuli na strýka Mauricea“. Anthropos 4/2005
- Glanc, T. (sest.), Exotika: výbor z prací tarturské školy, Brno, 2003
- Gauck, J., „Chcieť si pamätať“. Fórum občanskej spoločnosti 5-6/2005
- Le Goff, J., Paměť a dějiny, Praha, 2008
- Halbwachs, M., „Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi“. Cefres 10/1996
- Halbwachs, M., On Collective Memory, Chicago, 1992
- Havelka, M., „Paměť a dějiny“. Dějiny-teorie-kritika 1/2004
- Klein, K. L., „On the Emergence of Memory in Historical Discourse“. Representations 69/2000 (Special Issue: Grounds of Remembering)
- Nora, P., „Mezi pamětí a historií: problematika míst“. Cefres 10/1996
- Nora, P., „Mezi pamětí a historií. Problematika míst“. Cefres 13/1998
- Nora, P., „Prílivová vlna“. Fórum občanskej spoločnosti 5-6/2005
- Nord, D. P., „The Uses of Memory: An Introduction“. The Journal of American History 2/1998
- Olšáková, D., „K diskuzi o paměti v českém kontextu „druhého života““. Dějiny-teorie-kritika 2/2004
- Pastirčák, D., „Fragmenty na stene paměti“. Fórum občanskej spoločnosti 5-6/ 2005
- Petříček, M., „Zapomínání a stopy možných dějin“. Anthropos 4/2005
- Pešková, J., Role vědomí v dějinách, Praha, 1998
- Ruisel, I., „Cudzinci, ktorí zjedli lotos“. Anthropos 4/2005

- Suvák, V., „O umění paměti“. Anthropos 4/2005
- Šubrt, J., „Skepse k velkým vyprávěním“. Anthropos 4/ 2005
- Todorov, T., „Paměť před historií“. Cefres 13/1998
- Todorov, T., „Zneužívání paměti“. Cefres 13/1998
- Třeštík, D., „O dějinách a paměti“. Dějiny-teorie-kritika 1/2004
- Třeštík, D., „O paměti“. Fórum občanské společnosti 5-6/ 2005
- Vašíček, Z., Minulost a současnost, paměť a dějiny, Praha, 2008
- Yatesová, F. A., The Art of Memory, London, 1999

Památka a památková péče

Zákony

- Zákon české národní rady č. 20/1987 Sb. ze dne 30. března 1987 o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.)

Naučné slovníky a encyklopedické příručky

- Encyklopedický slovník, 1980
- Komenského naučný slovník, 1938
- Masarykův naučný slovník, 1926
- Ottův naučný slovník, 1902
- Příruční slovník naučný, 1962
- Universum, 2000

Odborná literatura

- Bitušíková, A., „Urban identities and diversities: a key to the renaissance of the city?“. Urban People 1/2007
- Cattaneo, M., Trifoni, J., Světové poklady UNESCO, umění a architektura, Frýdek-Mýstek, 2003
- Copeland, T., „Constructing pasts: interpreting the historic environment“. Hems, A., Blockey, M. (ed.). Heritage Interpretation, New York, 2006
- Černá H., Metodické materiály pro výuku památkové péče, Praha, 2001

- Dvořák M., Katechismus památkové péče, Praha, 2004
- Goodey, B., „Interpreting urban heritage“. Heritage Interpretation, Hems, A., Blockey, M. (ed.), New York, 2006
- Hems, A., „Introduction: beyond the graveyard – extending audiences, enhancing understanding“. Hems, A., Blockey, M. (ed.). Heritage Interpretation, New York, 2006
- Hems, A., Blockey, M. (ed.), Heritage Interpretation, New York, 2006
- Herout, J., Jak poznávat kulturní památky, Praha, 1986
- Kol. autorů, Péče o architektonické dědictví. Sborník prací I., Praha, 2008
- Kuča, K., Kučová, V., Principy památkového urbanismu, Praha, 2000
- Lamy Yvon, Od památek k dědictví, Cefres 13/1998
- Láska, V., „Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti – teorie a praxe“. Památky středních Čech 2/2000
- Nesvadbová, J., Wirth Z., Vinter, V. (ed.), K vývoji památkové péče na území Československa, sv. 1, Praha, 1983
- Nora P., „Mezi pamětí a historií“. Cefres 13/1998
- Pešková J., Role vědomí v dějinách, Praha, 1998
- Price, J., „Interpreting industrial heritage“. Hems, A., Blockey, M. (ed.). Heritage Interpretation, New York, 2006
- Robertshaw, A., „Live interpretation“. Hems, A., Blockey, M. (ed.). Heritage Interpretation, New York, 2006
- Riegel, A., Moderní památková péče, Praha, 2004
- Richter V., Památka a péče, Praha, 1993
- Soukupová, B., „Beautiful Prague – Experiencing the antiquity and beauty of a city in the Czech society of the 20th century“. Urban People 1/2007
- Soukupová, B., Novotná, H., Jurková, Z., Stawarz, A. (ed.), Město-identita-paměť, Bratislava, 2007
- Vahtikari Tanja, „Urban Interpretations of World Heritage“. International Journal of Heritage Studies, London, 2002
- Wagner, V., „Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana“, Praha, 2005

Elektronické zdroje jsou citovány ke dni 30.11.2008

- UNESCO, „Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage“, Paris, 1972 [online]. Dostupné z WWW:
<http://www.whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- „Úmluva o světovém dědictví“ [online]. Dostupné z WWW:
www.npu.cz/pp/dokum/unesco/
- www.npu.cz
- www.whc.unesco.org

Kutná Hora

Literatura

- Altová, B., Město a společnost. „Kutná Hora v dlouhém 14. století“. Sociální studia 2/2000
- Blažková, M., 11 pokladů Čech a Moravy, Praha, 2002
- Hrádek, M. a kol., Navštivte městské památkové rezervace, Praha, 2000
- Jelínek, J., Kutná Hora, Praha, 1990
- Kolektiv autorů, Paměť měst městské památkové rezervace v českých zemích, Praha, 1975
- Kuča, K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 3. díl, Praha, 1998
- Kuča, K., Kučová, V., Principy památkového urbanismu, Praha, 2000
- Marketingová koncepce rozvoje ve městě Kutná Hora, STEM/MARK, 2007. Dostupné z WWW: <www.mu.kutnahora.cz/data/pageadds/831_strategie.pdf>, [cit. 30.11.2008]
- Matějková, E., Kutná Hora, Praha, 1965
- Štroblová, H., Altová, B. (ed)., Kutná Hora, Praha, 2000
- Toufar, P., Magická místa Čech a Moravy IV, Brno, 2005

Internetové odkazy jsou citovány ke dni 30.11.2008

- www.czecot.com
- www.czech-inspiration.cz
- www.czechtourism.cz/
- www.euromint.net/
- www.guide.kh.cz, průvodcovská služba Kutné Hory
- www.kh.cz/www.kutnohrosko.cz, „region na internetu“
- www.kulturadomesta.ecn.cz
- www.kutnahora.cz, městský informační portál
- www.kutna-hora.net
- www.kutna-hora.wz.cz
- www.stribreni.cz/
- www.rodaci.kutnahora.cz/
- www.unesco-czech.cz
- www.usps.kh.cz/